

A SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK GAZDASÁGI SÚLYA MAGYARORSZÁGON

A SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK GAZDASÁGI SÚLYA MAGYARORSZÁGON

MAGYAR
SZABADALMI
HIVATAL
2005

A SZERZŐI JOGI ALAPÚ
ÁGAZATOK
GAZDASÁGI SÚLYA
MAGYARORSZÁGON

2005

Szerzők:

Dr. Penyigey Krisztina,
Magyar Szabadalmi Hivatal,
I., III., IV., V., VI., VII. fejezet

Dr. Munkácsi Péter,
Magyar Szabadalmi Hivatal,
II. fejezet

Felelős szerkesztő:

Dürr János

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Kiadta a Magyar Szabadalmi Hivatal

Felelős kiadó: *Dr. Bendzsel Miklós*

ISBN 963 9157 48 1

MSZH – 2005.089

**A SZERZŐI JOGI
ALAPÚ ÁGAZATOK
GAZDASÁGI SÚLYA
MAGYARORSZÁGON**

**MAGYAR
SZABADALMI
HIVATAL
2005**

I. ELŐZMÉNYEK	7
1. Nemzetközi vizsgálatok	7
2. Magyarországi kultúravizsgálatok	9
3. A vizsgálat célja, előzménye	10
II. A MAGYAR SZERZŐI JOG	13
1. A szerzői jog alanya, tárgya	13
2. Áttekintés a magyar szerzői jog gazdasági vonatkozásairól	14
3. Európai jogharmonizáció a magyar szerzői jogban	18
III. SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK FAJTÁI	21
1. Szerzői jogi alapú ágazatok	21
2. Copyright faktor	28
IV. VIZSGÁLATI MÓDSZERTAN	31
1. Statisztikai adatgyűjtési rendszer	31
2. Statisztikai adatok, mérőszámok	34
3. Statisztikai becslések, adatkorrekciók	36
V. A SZERZŐI JOGI ÁGAZATOK SÚLYA A MAGYAR GAZDASÁGBAN	39
1. A szerzői jogi ágazatok teljesítménye	39
2. Más gazdasági szektorokkal való összehasonlítás	41
3. Elsődleges szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya	43
4. Szerzőijog-függő ágazatok gazdasági súlya	54
5. A részlegesen szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya	62
6. Az egyéb kiszolgáló ágazatok gazdasági súlya	66
7. Nemzetközi összehasonlítás	68
8. A szerzői jogi ágazatok külkereskedelmi forgalma	73
VI. NÉHÁNY ELSŐDLEGES SZERZŐI JOGI ÁGAZAT FEJLŐDÉSI TRENDJE ...	79
1. Sajtó és irodalom	80
<i>Sajtótermékek</i>	80
<i>Könyvpiac</i>	84
2. Zene, színművek, opera	89
<i>Zene- és hangfelvételpiac</i>	89
<i>Színházak</i>	95
3. Filmalkotás és videó	98
<i>Mozi, filmgyártás</i>	98
4. Rádió és televízió	103
<i>Televíziópiac</i>	103
5. Kalóztevékenység	105
VII. ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK	107
MELLÉKLETEK	111

I. Előzmények

1. Nemzetközi vizsgálatok

A szerzői jog gazdaságtanának alapjait 1934-ben Arnold Plant¹ fektette le, aki tulajdonképpen először vette részletes górcső alá a szerzői jog gazdasági aspektusait. A szerzői jog és a gazdaság viszonyát tisztázó elméleti okfejtések² mellett a szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági jelentőségének, súlyának, gazdasági hozzájárulásának számszerűsítésére irányuló munkálatok álltak a XX. század második felében induló vizsgálatok és kutatások középpontjában. A hetvenes években kerültek publikálásra ebben a témakörben az **első tanulmányok** Kanadában és Svédországban, majd a nyolcvanas években az USA-ban, Új-Zélandon, az Egyesült Királyságban, Hollandiában, Németországban és Ausztriában.³ Ezek az elemzések – egységes módszertan híján – tág teret engedtek a módszertani megfontolások taglalásának. A **kilencvenes évek** óta további országokban (Finnország, Japán, MERCOSUR országok – Argentína, Brazília, Paraguay, Uruguay – és Chile)⁴ készültek átfogó elemzések – az egyre egységesebbé váló metodika alapján – a szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági szerepéről. Az Európai Unió országaira vonatkozó elemzés, amely Robert Picard, Timo Toivonen és Mikko Grönlund irányításával készült, 2003-ban jelent meg.⁵ Már az ENSZ Szellemi Tulajdon Világszervezete (a továbbiakban: WIPO) által lefektetett metodika következetes alkalmazásával, 2004-ben került publikálásra a zingapúri, a kanadai jelentés, az USA-ra vonatkozó jelentés, valamint 2005-ben a neves szakértők – Robert Picard és Timo Toivonen – által készített lettországi vizsgálat.⁶ A fejlett ipari országok közül az USA, Finnország és Hollandia rendszeresen publikál

¹ *Arnold Plant: The Economic Aspects of Copyright in Books*, *Economica*. 1. 1934., pp. 167–195.

² Többek között: *W. Landes – R. Posner: An Economic Analysis of Copyright Law*. *Journal of Legal Studies*. 1989. 18. szám, pp. 325–363.; *Richard Watt: Copyright and Economic Theory. Friends or Foes?* Edward Elgar. 2000.

³ *Marlies Hummel: The economic importance of copyright*. *Copyright Bulletin*. 1990. Vol. 24. No. 2 pp. 14–22., *Fritz Scheuh–Hartmut Holzmüller: Die wirtschaftliche Bedeutung des Urheberrechts in Österreich*. Orac, Wien, 1989.; *The economic importance of copyright*. *Common Law Institute of Intellectual Property*. London. 1993.

⁴ *Copyright White Paper*. Japan Copyright Institute. 2001.; *Economic importance of copyright industries in Finland*. Finnish Copyright Industries in 1997. Finnish Copyright Society. Helsinki 2002.; *Norwegian Copyright Industries in 1999*. Finnish Copyright Society and Finnish Copyright Institute. Helsinki 2002.; *Estudio sobre la importancia de las industrias y actividades protegidas por el derecho de autor y los derechos conexos en los países de MERCOSUR y Chile*. UNICAMP, OMPI.,; *Economic Contributions of Singapore's creative industries*. *Economic Survey of Singapore*. First Quarter 2003. pp. 51–75.

⁵ *The Contribution of Copyright and Related Rights to the European Economy*. A jelentés készítői: *Robert G. Picard, Timo E. Toivonen, Mikko Grönlund*. 20 October 2003.

⁶ *Leo Kah Mun-Chow Kit Boey-Lee Kee Beng-Ong Chin Huat-Loy Wee Loon: Economic Contribution of Copyright-based Industries in Singapore*, 2004. October, IP Academy, Singapore., *The Economic Contribution of Copyright Industries to the Canadian Economy* (www.pch.gc.ca/progs/ac-ca/progs/), *Robert G. Picard–Timo E. Toivonen: The Economic Contribution of Copyright-based Industries in Latvia* 2000., Ministry of Culture of Republic of Latvia, 2005.

jelentést⁷ a szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági súlyáról, a nemzetgazdaság összteljesítményéhez, a gazdasági növekedéshez való hozzájárulásáról.

A WIPO 2003-ban módszertani kézikönyvet jelentetett meg a szerzői joghoz kapcsolódó ágazatok gazdasági hozzájárulásának feltárásához „Guide on Surveying the Economic Contribution of the Copyright-Based Industries” címmel.⁸ Általános tapasztalat, hogy azokban az országokban, ahol a gazdaságpolitikai döntéshozók tudatában vannak a szerzői jog gazdasági súlyának, jelentőségének, a fejlesztési politikában helyet adnak a szerzői joghoz kapcsolódó iparágak fejlesztésének is. A WIPO ebből a megfontolásból is bátorítja a szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági szerepére vonatkozó vizsgálatokat.

A WIPO – a finn kormányval együttműködve – 2002-ben létrehozott egy **munkacsoportot**, amely a szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági szerepével foglalkozó módszertani útmutató előkészítését végezte. A munkacsoport tagjai a téma elismert szakértői voltak: Jeremy Thorpe (Ausztrália), Antonio Marcio Buainain (Brazília), Ahmed Ghoneim (Egyiptom), Robert Picard (Finnország), Jules Theeuwes (Hollandia), dr. Ruth Towse (Hollandia), Richard Watt (Spanyolország), Stephen E. Siwek (USA). A munkacsoportot a finn kormány szaktanácsadója, Jukka Liedes vezette. A munkacsoport tevékenységét számos nemzetközi szervezet segítette, így: Írók és Zeneszerzők Társaságainak Nemzetközi Szövetsége (CISAC), Reprográfiai Szervezetek Nemzetközi Szövetsége (IFRRO), Hangfelvételgyártók Nemzetközi Szövetsége (IFPI), Szellemi Tulajdon Nemzetközi Szövetsége (IIPA), Kiadók Nemzetközi Szövetsége (IPA).

A WIPO módszertani útmutatójának elkészítését a nemzetközi összehasonlítás szükségessége vezérelte. A korábban készült tanulmányok esetében a szerzői jogi ágazatok gazdasági súlyának nemzetközi összehasonlításban történő bemutatására és elemzésére – az eltérő terminológia, a különböző statisztikai alapadatok és a nemzeti szintű jogi szabályozás eltérései miatt – csak korlátozottan volt lehetőség. A koncepcionális és módszertani különbségek kiküszöbölését és a nemzetközi összehasonlítást szolgálja a WIPO módszertani útmutatója. Az útmutató alapján minden ország egységes módon – azonos statisztikai alapadatok számbavételével – számíthatja ki ugyanazokat az indikátorokat (statisztikai mutatószámokat), amelyek így összehasonlíthatóvá válnak a többi ország adataival.

A WIPO módszertani útmutatója három célt tűzött ki:

1. a szerzői jogi alapú iparágak elemzése terén eddig szerzett tapasztalatok összefoglalása;
2. gyakorlati elemzési eszköztár kidolgozása a jövőben készítendő vizsgálatok számára, amely sorvezetőként funkcionál és ajánlásokat fogalmaz meg;
3. közös statisztikai módszertani alapkritériumok lefektetése annak érdekében, hogy a jövőben készítendő tanulmányok összehasonlíthatóak legyenek a korábbi vizsgálatok eredményeivel.

A WIPO **Magyarországot** többek között nemzetközileg elismert statisztikai rendszere, a magyar szerzői jogi szakma elismertsége, kiterjedt kultúrstatisztikai adatgyűjtései és

⁷ Stephen E. Siwek: Copyright industries in the US. Economy. The 2002 report.

⁸ Guide on Surveying the Economic Contribution of the Copyright-Based Industries. WIPO.,

nem utolsósorban nemzetközileg elismert alkotóművészete okán választotta ki és kérte fel a kelet-közép-európai térségben úttörő jelentőségűnek számító projektben való részvételre.

A WIPO mellett az **Európai Unió** is egyre nagyobb figyelmet szentel a szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági fontosságának. Ezt jelzi az a tény, hogy az Európai Bizottság Belső Piaci Főigazgatóságának megbízásából 2003-ban jelentés készült a szerzői jogi alapú ágazatoknak az európai gazdaságban betöltött szerepéről, súlyáról. A vizsgálat, amely a WIPO által kidolgozott metodikát veszi alapul, az EU 15 tagországában összesítve és országonkénti bontásban is bemutatja a 2000. évre vonatkozóan az elsődleges szerzői jogi ágazatoknak, valamint a szerzőijog-függő ágazatoknak⁹ a bruttó termeléshez, a GDP-hez való hozzájárulását, a szektorban foglalkoztatottak létszámát, sőt a termelékenységét is.¹⁰

2. Magyarországi kultúravizsgálatok

Magyarországon eddig még nem készült elemzés a szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági súlyáról, de számos olyan vizsgálatról adhatunk számot, amelyek árnyaltan elemzik a kulturális szektor egy-egy kiválasztott szegmensét, vagy a magyar kultúra egészét.

A **kulturális ágazatok magyarországi állapotáról** egy 1996-ban zárult nagyszabású vizsgálat ad differenciált képet.¹¹ Az MTA Szociológiai Kutatóintézete vezetésével és a Szonda Ipsos, az MTA Regionális Kutatások Központja, az MTA Politikatudományi Intézete és az Alius Kft. bevonásával végzett kutatás átfogóan elemzi a legfontosabb kulturális ágazatok – könyvkiadás, könyvtár, mozi, film, televízió, színházak, zene, képzőművészet, múzeumok, levéltárak, művelődési házak – állapotát, fejlődési tendenciáit, a lakosság kulturális magatartását, a kultúra regionális jellemzőit, a kultúrákövetítő intézményrendszert, valamint a finanszírozás helyzetét. A kultúra gazdasági szerepének vizsgálata során a kutatás kiemelte, hogy a kultúra által létrehozott érték kétszerese az általa felhasznált forrásoknak, és ez a 90-es években tartós tendenciaként jelentkezett. A kutatás a kulturális ágazatok fejlődését a 90-es évek első feléig kíséri nyomon, ad róla helyzetfelmérést.

A magyarországi kulturális piacról a **Központi Statisztikai Hivatal** (a továbbiakban: KSH) keretei között több elemzés is született az elmúlt években. Az egyik tanulmány¹² a 2000-ben lefolytatott kultúrstatistikai megfigyelés adatbázisát elemezve ad áttekintést a kilencvenes évek kulturális viszonyairól közgazdasági és kultúrszociológiai megközelítésben, bemutatva a kulturális piac (könyv, sajtó, televízió, könyvtárak, közművelődés,

⁹ A pontos definíciót a III. fejezet tartalmazza.

¹⁰ The Contribution of Copyright and Related Rights to the European Economy. A jelentés készítői: Prof. Robert G. Picard, Timo E. Toivonen, Mikko Grönlund. 20 October 2003.

¹¹ A magyar társadalom kulturális állapota, Kutatásvezetők: Vitányi Iván, Hidy Péter, Harsányi László, MTA Szociológiai Intézete, Budapest., 1997.

¹² Cserta Orsolya: A kulturális piac (ki)alakulása Magyarországon. Statisztikai Szemle, 80. évfolyam., 2002. 5–6. szám. pp. 577–597.

mozi, filmgyártás, múzeumok) keresleti-kínálatti viszonyait, a piaci szereplők magatartását. Egy másik elemzés¹³ pedig az 1999/2000. évi időmérleg-felvétel budapesti adatainak vizsgálatával mutatja be a kultúra különböző közönségtípusait.

A Magyar Művelődési Intézet 2005-ben publikálta a „Találkozások a kultúrával” című sorozat köteteit,¹⁴ amelyek az 1996. évi vizsgálat folytatásának tekinthetők. Az egyik kötet statisztikai adatokra épülő elemzést tartalmaz az 1996 és 2003 közötti időszak kulturális folyamatairól, az egyes kulturális területek (könyvkiadás, könyvtárak, tömegkommunikáció, mozi, színház, hangversenyek, múzeumok, közművelődési intézmények) főbb trendjeiről, egy másik kötet a budapestiek kulturális szokásairól, míg három további kötet az olvasási szokásokról, a fesztiválok szerepéről, valamint a művelődési házagról ad helyzetképet.

A kultúragazdaságtan, mint interdiszciplináris tudományterület fontosabb elméleti kutatási eredményeiről ad számot egy 1999-ben megjelent tanulmánykötet,¹⁵ amelyben a magyar és külföldi szerzők munkái a kultúra mikro- és makrogazdasági összefüggéseit, a kulturális javak jellemzőit, a kulturális intézmények működésének sajátosságait, a privatizáció lehetőségeit, az egyes ágazatok sajátos közgazdasági problémáit vizsgálják elméleti megközelítésben.

3. A vizsgálat célja, előzménye

A Magyar Szabadalmi Hivatal (a továbbiakban: MSZH) 2004-ben arra vállalkozott, hogy Kelet-Közép-Európában az elsők között¹⁶ végezzen vizsgálatot a szerzői jogi alapú ágazatok, tevékenységek gazdasági súlyáról a WIPO nemzetközi módszertana alapján.

Az MSZH elnökének tanácsadó testülete, a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács (a továbbiakban: MSZTT) 2004 márciusában megvitatta és jóváhagyta a vizsgálat célkitűzéseit tartalmazó előterjesztést, aminek alapján megindulhatott a munka.¹⁷

A vizsgálat alapvető célkitűzése, hogy a WIPO módszertani útmutatója szerint mutassa be a szerzői jogi alapú tevékenységek súlyát, teljesítményét, gazdasági szerepét a magyar nemzetgazdaságban. Ennek megfelelően a magyar elemzés a módszertani útmutatóban javasolt statisztikai metodikát követi,¹⁸ az abban ajánlott indiká-

¹³ *Bognár Virág*: A kultúra közönségtípusai. Statisztikai Szemle, 80. évfolyam, 2002. 5-6. szám. pp. 537-556.

¹⁴ *Bárdosi Mónika-Lakatos Gyuláné-Varga Alajosné*: A kultúra helyzete Magyarországon. MMI. 2005. , *Hunyadi Zsuzsa*: A fesztiválok közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban, MMI. 2004., *Hunyadi Zsuzsa*: A budapestiek kulturálódási szokásai. MMI-MTA Szociológiai Kutatóintézet. 2004., *Olvasási szokások*. MMI. 2005.

¹⁵ *Daubner Katalin-Horváth Sándor-Petró Katalin (szerk.)*: Kultúra-gazdaságtani tanulmányok. Aula kiadó, 2002.

¹⁶ Magyarország mellett Lettországra vonatkozóan készült 2004-ben ilyen vizsgálat, amelyet finn szakértők készítettek.

¹⁷ A szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági jelentősége Magyarországon. (Összeállította: *Penyigey Krisztina, Munkácsi Péter, Vadász Ágnes*) MSZH, 2004, Bp.

¹⁸ A magyarországi vizsgálati módszertan kidolgozását a Magyar Szabadalmi Hivatal munkacsoportja végezte a Központi Statisztikai Hivatal szakértőinek segítségével.

torokat számolja ki – a magyar statisztikai adatfelvételi rendszer kínálta lehetőségekhez igazodva.

A WIPO által javasolt elemzési tematikán túllépve, azt mintegy kiegészítve a magyar vizsgálat **bemutatja a legfontosabb primer szerzői jogi ágazatok fejlődési trendjeit, strukturális jellemzőit** is a kulturális statisztika eszközeinek felhasználásával, valamint a publikált szakirodalom feldolgozásával. Ezzel árnyaltabbá kívánja tenni a makrogazdasági elemzés nyújtotta összefoglaló jellegű képet.

A WIPO szakmai tanácsadással támogatta a magyarországi projekt megvalósítását. Ennek keretében az elismert nemzetközi szaktekintélynek számító Stephen E. Siwek amerikai közgazdász segítette módszertani tanácsaival a Magyarországon folytatott vizsgálatot.

A WIPO által delegált szakértők, Stephen E. Siwek és Dimiter Gantchev, a magyar szerzői jogi szakma, valamint a hivatali munkacsoport tagjainak részvételével 2004. október 19–20-án került megrendezésre az MSZH-ban a WIPO–MSZH **közös szemináriuma** a szerzői jog gazdasági szerepével foglalkozó eddigi vizsgálatok tapasztalatairól és a magyarországi vizsgálat alapjául szolgáló nemzetközi módszertani adaptáció megoldandó kérdéseiről.¹⁹

Az MSZH 2004-ben együttműködési megállapodást kötött a KSH-val. Ennek alapján az MSZH és a KSH munkatársai közösen végezték a WIPO elemzési módszertanának magyarországi adaptációját, amelynek alapján a KSH összeállította és a vizsgálat rendelkezésére bocsátotta a szükséges statisztikai adatsorokat.

¹⁹ Tájékoztató „A szerzői jogi alapú tevékenységek gazdasági jelentősége Magyarországon” című vizsgálatról. MSZH, 2004.

II. A magyar szerzői jog

1. A szerzői jog alanya, tárgya

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 1948-ban a szerzői jogot²⁰ alapvető emberi jogként határozta meg: mindenkinek joga van ahhoz, hogy szabadon kivehesse részét a közösség kultúrájából, élvezze a művészeteket és részesedjék a tudományos haladásban és annak hasznáiban, másfelől mindenkinek joga van azon személyhez fűződő és vagyoni érdekek védelmére, amelyek olyan tudományos, irodalmi vagy művészeti alkotásból erednek, amelyeknek ő a szerzője.

A kontinentális rendszerhez tartozó hatályos magyar szerzői jogi szabályozás a széles értelemben vett polgári joghoz tartozik, amely vagyoni és személyi viszonyokat rendez. A szerzői jogi védelem abszolút szerkezetű (mindenki irányában érvényesülő), negatív tartalmú kötelezettséget állító jogviszony, amely jellegében hasonló a tulajdonviszonyhoz.²¹ A szerzői jogi védelem alanya az irodalom, a tudomány és a művészet területén létrehozott egyéni, eredeti alkotás alkotója, a szerző, akit személyhez fűződő és vagyoni jogok illetnek meg. Szerző csak természetes személy, az ember lehet, szerzői mű azonban létrejöhet több személy alkotó együttműködéséből is. Több szerző közös művére, ha annak részei nem használhatók fel önállóan, a szerzői jog együttesen és – kétség esetén – egyenlő arányban illeti meg a szerzőtársakat. A mű egésze felett tehát a szerzők csak valamennyien együtt rendelkezhetnek. A szerzői jogi törvényben meghatározott másik eset az, amikor a közös mű részei önállóan is felhasználhatók. Ilyenkor a saját rész tekintetében a szerzői jogok önállóan gyakorolhatók.

A szerzői jogi védelem tárgyát a szerzői művek képezik. A szerzői jogi törvény nem határozza meg magát a szerzői művet, így a jogelmélet dolgozta ki annak fogalmi elemeit. Eszerint a szerzői mű

- az irodalom, a művészet vagy a tudomány területén kifejtett alkotó szellemi tevékenység,
- egyéni-eredeti jelleget viselő,
- megformált gondolatot kifejező,

²⁰ A szerzői jog legkorábbi emlékei a XV–XVI. századi abszolút monarchiák, fejedelmek által nyújtott privilégiumokra nyúlnak vissza, amelyek nem a szerző, hanem a nyomdász-kiadói céhek oltalmát biztosították. A modern értelemben vett szerzői jogi szabályozás alapjait *Stuart Anna* statútuma 1710-ben rakta le. A XVIII. század végére, a XIX. század elejére Európában és Amerikában kialakult a szerzői jog kontinentális (ún. *droit d'auteur*), illetve angolszász (*copyright*) rendszere. 1886-ban, a szerzői jog nemzetközi egységesítési folyamatának első eredményeként létrejött az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezmény (BUE). A nemzetközi szerzői jogi együttműködés további lényeges alapdokumentumai az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény (ESZJE) 1952-ből, az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló 1961. évi Római Egyezmény (RE), az 1994-ben elfogadott, a szellemi tulajdon kereskedelemmel összefüggő kérdéseit szabályozó TRIPS-megállapodás. A BUE, illetve az RE képezik az alapját az 1996-ban aláírt, Szellemi Tulajdon Világszervezet, (WIPO) Szerzői Jogi Szerződésének, valamint az előadásokról és hangfelvételekről szóló szerződésnek, amelyek már az internetre vonatkozó szerzői jogot emelték nemzetközi szintre.

²¹ Szerzői jogi törvény. A kommentárokat írta *dr. Ficsor Mihály*, VIVA Média Holding, Budapest, 1999, p. 3.

- mások számára felfogható,
- rendszerint rögzített formában megjelenő eredménye.²²

A világ nagy szerzői jogi rendszereihez hasonlóan a hazai jogi szabályozás is példálózó felsorolást ad arra nézve, melyek a leggyakoribb, szerzői műnek tekinthető alkotások. A hosszú felsorolás mellett a törvény meghatározza a szerzői jogi védelemben nem részesülő alkotások körét; ilyenek például a jogszabályok, a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények és az ügyiratok, valamint a jogszabállyal kötelezővé tett szabványok és más hasonló rendelkezések, a sajtótermékek közleményeinek alapjául szolgáló tények, a napi hírek, a folklór kifejeződései. A gyakorlatban sokan keresnek védelmet már egy ötletre, elvre, eljárásra, működési módszerre; ezek nem tárgyai a szerzői jogi védelemnek, rájuk a polgári jognak a nem nevesített szellemi alkotásra vonatkozó rendelkezései érvényesek.

A szerzői művek oly módon is csoportosíthatók, hogy az alkotás eredeti vagy másodlagos (származékos). Ez utóbbi kategóriába tartozik a más szerző művének átdolgozása, feldolgozása vagy fordítása is, ha annak egyéni, eredeti jellege van.

2. Áttekintés a magyar szerzői jog gazdasági vonatkozásairól

Az első magyar szerzői jogi törvények – az 1884. évi XVI. törvény, és az 1921. évi LIV. törvény – korszerű, a polgári viszonyokhoz igazodó kodifikációt valósítottak meg, a szellemi tulajdon máig meg nem haladott elméleti alapjáról kiindulva, nevezetesen a szerzői jog a tulajdontól ugyan különbözik, de lényegét tekintve vagyoni jogi intézmény. A szocializmus időszakában megalkotott, 1969. évi III. törvény viszonylag kedvező gazdaságpolitikai „csillagzat” alatt keletkezett, és zömében a tárgybeli nemzetközi jogfejlődésre alapult. Mégis a központi gazdaság- és politikai irányítás rendszere, amely 1970 és 1990 között működésének színtere volt, kétségtelenül nyomot hagyott rajta. Adottság volt a központi devizagazdálkodás, a művek megrendelőinek, felhasználóinak, terjesztőinek állami monopolhelyezete. Csak egy-egy rádió és televízió, zeneműkiadó, hangfelvétel-előállító, filmforgalmazó, területi kizárólagossággal szervezett moziüzemi vállalat, könyvterjesztő, tucatnyi külön profilú könyvkiadó, gyakorlatilag két-három filmgyártó, koncertszervező működött. Még a zenét széles körben felhasználó állami és szövetkezeti vendéglátóipar is területi hierarchiában szervezett volt. Ilyen körülmények között a szerzőtől megszerzett előadási, kiadási jogok nem váltak a vagyoni forgalom tárgyává, hanem a műveket mindig maga a jogszerző használta fel államilag meghatározott feladatait teljesítve. Egyes területek (például a filmgyártás és a könyvkiadás) – rendszeresen és közvetlenül – jelentős állami támogatást kaptak.

Mindez a művek közönséghez juttatásában állami preferenciák, tiltások, cenzúra gyakorlásához is vezetett. A képzőművészeti és iparművészeti műbírálat és a külföldi

²² Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv: Magyar polgári jog, szellemi alkotások joga. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2004, p. 41.

felhasználókkal való szerződés-kötés is központosított volt, a jogdíjak rögzítése a jövedelemszabályozást (jövedelemkorlátozást) is célozta.

A szerzői jog szabályai is tükrözték, hogy a műértékesítés egycsatornás volt, és hogy a művek közönséghez közvetítői, az előadóművészek jórészt munkaviszonyban, munkavállalóként léptek fel. Az állami szervezeteknek sokszor a szerzői jogban is előnyösebb helyzetet biztosítottak például a szabad felhasználás körében. Ugyanakkor a korábban hatályos jog fontos ellensúlyokat is tartalmazott az állami monopóliumok túlsúlyával szemben: a szerződéses szabályok szerint a szerző hátrányára nem lehetett (és ma sem lehet) eltérni a törvény olyan szabályától, amely a szerző érdekének védelmét szolgálja.²³ A szerzői jogok tartalmát a személyhez fűződő és a vagyoni jogok szerves egysége határozta meg. Az említett törvény 10. §-a szerint a szerző személyhez fűződő jogát sérti minden jogosulatlan felhasználása.

1989–90-től a szerzői jog szempontjából ellentmondásos gazdasági és társadalmi folyamatok indultak meg. A kulturális piac – a gyártás is, a felhasználás is – sokszereplőssé vált. Gyakorlatilag bármely mű megjelenhetett, és ez látszott is a megjelent művek nagy számán. A gyártó, felhasználó vállalkozások azonban sokszor jogi, művészeti szakismeret nélkül – és ami a jogdíjak megfizetése szempontjából ugyanilyen súlyos – igen rövid ideig működtek, működnek. Az 1990-es évek elején megszűntek a devizagazdálkodási és a nemzetközi szerződés-kötési kényszerpályák, az egyedi felhasználási szerződések jogdíjtarifái az infláció miatt értelmüket veszített alsó díjhatárokká váltak. A verseny a kulturális piacon gyakran tisztességtelen eszközökkel is folyik, a szerzői jogi jogkövetés foka igen alacsony. Ennek okai között említhető például, hogy a nagy, „szocialista gazdálkodó szervezetek” helyébe lépő kis, magántulajdonú műfelhasználó vállalkozások érzékenyebbek a költségekre, és a döntéshozók önérdéke is nagyobb. A szerzői jogi jogtudat társadalmi méretekben is gyengül. Megnövekedtek a kis- és közép-vállalatokat nyomasztó közterhek is. A bírósági végrehajtás hatékonysága visszaesett. Röviden szólva: a megjelent, felhasznált művek szerzői a korábbiakhoz képest rosszabb helyzetbe kerültek, méghozzá gyakran nemcsak vagyoni, hanem személyhez fűződő jogaik tekintetében is.²⁴

Hatályos szerzői jogi törvényünk, az 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) előkészítésének és megalkotásának idejére – az üres kép- és hanghordozók esetében korábban már elismert díjazási igény fenntartása mellett – indokoltá vált, hogy a magáncélú másolásra tekintettel újabb vagyoni jogok kerüljenek bevezetésre. Új helyzetet idézett elő a nyomtatott formában terjesztett művek fénymásolásának és más hasonló módon történő többszörözésének olyan mértéke és elterjedése, hogy a magáncélú másolás jogcímén fennálló díjigényt ki kellett terjeszteni a nyomtatott formában terjesztett művekre is. Külön szabályokra volt szükség az ellenértékért fénymásolási szolgáltatást nyújtó vállalkozások esetében. Szerzői jogunknak az ún. reprográfia után fizetendő díjazásra vonatkozó rendelkezései 2000. szeptember 1-jén léptek hatályba.

²³ Szerzői jogi törvény. A kommentárokat írta *dr. Ficsor Mihály*, VIVA Média Holding, Budapest, 1999, pp. 7–8.

²⁴ Uo. pp. 9–10.

Az Szjt. megalkotásának idején nagy jelentőségűnek számított az a rendelkezés, amely a szerző kizárólagos jogává tette művének az interneten keresztül történő hozzáférhetőségét a nyilvánosság számára. A törvény hatálybalépése óta eltelt több mint fél évtized nem bizonyult elegendőnek ahhoz, hogy megfelelő jogalkalmazói gyakorlat alakuljon ki az illegális internetes műfelhasználások megítélésében, különös tekintettel az egyenrangú fájlcsere-rendszerre, amely jelenséghez a zene-, a film-, és a szoftveripar komoly gazdasági veszteségeket társít. Az illegális tartalomcsere visszaszorítására irányuló szakmai álláspontot a további tiltások helyett a piaci, a legális tartalomszolgáltatások kiszélesítése mentén lenne szükséges kialakítani. Annak a folyamatnak a megértéséhez, hogy a szerzői jogi védelem alanyát, tárgyát a XIX. század végétől meghatározó alapelvek miképpen változnak meg napjaink technikai-fogyasztói szükségleteinek, a továbbá e változást érzékelő, nyomon követő optimális jogalkotói-jogalkalmazói döntések előkészítése érdekében, immáron elengedhetlenné vált, hogy a magyar szerzői jog – történetében első alkalommal – gazdasági megközelítésű elemzés tárgyát képezze.²⁵

A szerzői jog gazdasági vonatkozásaihoz hozzátartozik a szellemi tevékenység, a jogdíj és a közös jogkezelés **adórendszerbeli kezelése**.²⁶ A magyar adótörvényekben többéves hagyománya van a szerzői joggal összefüggő tevékenységek kedvezményezésének, illetve mentesítésének.

- A személyi jövedelemadózában a szerzői jogi védelem alatt álló művek (teljesítmények) alkotóit a kedvezményezett tevékenységből származó jövedelem 25 százalékáig, de maximum 50 ezer forintig terjedő adókedvezmény illeti meg.²⁷
- A vállalkozói jövedelem szerinti adózást alkalmazó egyéni vállalkozó által tartósan – legfeljebb egy éven túl – igénybe vett szellemi termék (mint vagyoni értékű jog) beszerzési árát 6 év vagy ennél hosszabb idő alatt lehet leírni.
- 2005. január 1-jétől a vállalkozói bevételből levonható a szabadalom, a használati- és formatervezésiminta-oltalom magyarországi megszerzése és fenntartása érdekében felmerült kiadásból az adóévben elszámolt összeg.
- A társasági adóalapot (adózás előtti eredményt) csökkenti az erre jogszabályban feljogosított művészeti szervezet (Képző- és Iparművészeti Lektorátus) gondozásában kibocsátott művészeti szakvéleményben művészeti értékűnek elismert képzőművészeti alkotás beszerzésére fordított összeg, de legfeljebb az adóévi beruházások értékének egy százaléka, vagy a beszerzési érték a beszerzés adóévében és az azt követő négy adóévben érvényesülő részletekben lebontva.

²⁵ A szerzői jogot, illetve a tágabban vett szellemi tulajdont a gazdasági elemzés tárgyává először a klasszikus közgazdászok közül *Smith, Bentham, Mill*, majd a huszadik század első évtizedeiben *Pigou, Taussig* tette. Az úttörő jellegű munkát e tárgyban *Arnold Plant*, amerikai közgazdász 1934-ben publikált munkája (lásd az 1. sz. lábjegyzetet) jelentette. Az ugyancsak amerikai közgazdász, *Ronald H. Coase* nevéhez köthető határháson, tranzakciós/társadalmi költség elméleteknek („The Problem of Social Cost” 1960-ból, magyarul 2004-ben jelent meg) a szellemi tulajdonra való kivetítése biztos támpontot nyújtott az 1970-es évektől kezdődően az Amerikai Egyesült Államokból induló jogi, közgazdasági interdiszciplináris kutatásoknak; a legfontosabb szellemi műhelye a *William M. Landes* és *Richard A. Posner* nevével fémjelzett Chicagói Iskola vált.

²⁶ A szerzői jogi tevékenység adórendszerbeli vonatkozásait tárgyaló részt *dr. Kiss Zoltán* készítette.

²⁷ A 2005-ös átfogó adóreform során felmerült annak lehetősége, hogy ezt az évek óta létező szabályt megszüntetik, mindazonáltal 2006-ban is változatlanul élni lehet ezen adókedvezményi formával.

- Az adózás előtti eredményt 2003-tól lehet csökkenteni az adóévben jogdíj címén kapott bevétel 50 százalékával. Az adózás előtti nyereség e tétellel, valamint a kamat és a tőzsdei ügylet nyeresége címén csökkentő tételekkel együtt legfeljebb a felére csökkenthető.

A társasági adóról szóló törvény fogalommeghatározása szerint jogdíj:

- a) a szabadalomnak, a védett eljárásnak, a védjegynek, illetve hasonló jogoknak,
- b) a know-hownak, az üzleti titoknak,
- c) az irodalmi, a művészeti vagy a tudományos művek szerzői jogának, valamint a szerzői joggal szomszédos jogoknak

használatáért, hasznosításáért, felhasználásáért vagy a használati jogáért kapott ellenérték.

- f) 2004. november 23-ától változott (bővült) a filmgyártás támogatásához kapcsolódó adókedvezmény. Ettől az időponttól nemcsak a megrendelésre készülő filmeknél (az ún. filmes bér munkánál) lehet levonni a támogatás összegét az adóalapból és magából a 16 százalékos társasági adóból, hanem a nem megrendelésre készülő (a magyar gyártású, illetve nemzetközi koprodukcióban forgatott) filmek után is.²⁸

- g) Magyarországon a 2005. novemberi módosítást követően háromféle általános forgalmi adókulcs létezik: 5, 15 és 20 százalékos. A 15 százalékos kulcs alá tartoznak a folyóiratok, a kották és térképek (mint termékek), továbbá a kábeltelevízió, a televíziós műsorszórás, a rádiós műsorszórás, a film-, videó- és DVD-vetítés, az előadó-művészeti szolgáltatás, a bábszínházi szolgáltatás, a művészeti alkotótevékenység, a cirkusz műsor, a könyvtári, levéltári, múzeumi és egyéb kulturális szolgáltatás. 5 százalékos áfa terheli a könyveket, ami kivételes kedvezménynek számít, valamint 2006-tól a napilapokat és az előfizetéses egyéb újság, folyóirat értékesítést. 20 százalékos kulcs alá tartozó szolgáltatások: a könyvek és az időszaki kiadványok (újság, lap, folyóirat) kiadása, a film-, videó- és DVD-gyártás, valamint a film-, videó- és DVD-terjesztés. A közös jogkezelés osztja az általa lépviselt, illetve „közvetített” alkotó- és előadó-művészeti tevékenység sorsát, így 12 százalékos áfa rakódik rá.

A szerzőket és a szerzői jogi jogosultakat jogaik érvényesítésében segítő egyik fontos szervezet a **Szerzői Jogi Szakértő Testület**. Feladatait, szervezeti és működési rendjét részben a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény, részben a 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet szabályozza. A Szerzői Jogi Szakértő Testület tagjait (legfeljebb 200 főt), illetve ezen belül annak tizenöt tagú elnökségét és annak elnökét az igazságügy-miniszter a nemzeti kulturális örökség miniszterével egyetértésben öt éves időtartamra nevezi

²⁸ A kedvezmény a Nemzeti Filmiroda által kiállított támogatási igazolás alapján vehető igénybe. Nem állítható ki igazolás, ha a filmalkotást a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény szerinti V. kategóriába kell sorolni (a filmalkotás alkalmas a kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének súlyosan kedvezőtlen befolyásolására, különösen azért, hogy pornográfiát vagy szélsőséges, illetve indokolatlan erőszakot tartalmaz). Az egy filmalkotáshoz kiadott, kedvezményre jogosító támogatási igazolások összértéke nem haladhatja meg a filmre eső gyártási költségek 20 százalékát. A kedvezmény továbbá csak akkor vehető igénybe, ha a támogató nem szerzett a filmhez kapcsolódó vagyoni jogokat (például forgalmazási jog), mivel – a számviteli előírások szerint – a vagyoni jellegű jog szerzése fejében adott összeg nem számolható el támogatásként.

ki. Az Sztj., illetve a hivatkozott Korm. rendelet alapján a testület szerzői jogi jogvitás ügyekben felmerülő szakkérdésekben a bíróságok és más hatóságok megkeresésére, illetve a felhasználói jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésekben peren kívüli megbízás alapján jár el.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szerzői jogi szakértelemmel vagy alkotói, előadóművészi területeken szakismerettel rendelkező személyekből áll. Általában háromtagú tanácsban jár el, de bonyolultabb ügyekben lehetőség van öt fős tanács összeállítására is. Különleges szakértelmet igénylő ügyben külső szakértő közreműködése is igénybe vehető. Szakvéleményeire jellemző, hogy azok a vizsgált ügy szakkérdéseire és jogkérdéseire egyaránt kiterjednek. Jogkérdések és szakkérdések elkülönítésére azonban többnyire nem vállalkoznak (a tények megállapítására nem végeznek külön bizonyítást), így például műszaki kérdésekben, vagy lefoglalt kalózkazetták értébecslésében sem vesznek részt. A Szerzői Jogi Szakértő Testület elsősorban perben álló felek közötti jogvitában játszik szerepet, de nem kizárt, hogy peren kívül vagy a pert megelőzően kérjék fel szakvélemény adására.

3. Európai jogharmonizáció a magyar szerzői jogban

Az Európai Közösséget létesítő szerződés nem tesz említést a közösségi szerzői jogról; az Európai Bíróságnak az EK-szerződés 28. és 34. cikkére (a volt 30–36. cikkek) épülő, a területiális, és az egységes piaci követelmények összehangolására irányuló joggyakorlata nyomán az 1988-ban, majd annak folytatásaként 1991-ben a Bizottság által kibocsátott „Zöld Könyvek” tárgykörei mentén az Európai Közösség irányelvek által harmonizált bizonyos szerzői jogi részterületeket. A magyar szerzői jog az 1990-es évek közepétől fokozatosan igazodott az Európai Közösség alakuló, fejlődő szerzői jogi szabályozásához. Az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi VII. törvény már jelentős jogharmonizációt valósított meg a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény kiigazításával: újr szabályozta a szerzői joggal szomszédos jogok védelmét, felemelte a védelmi időt, bevezette a bérbeadás és a haszonkölcsönbe adás jogát. A jelenleg hatályos Sztj. 1999. évi megalkotásának egyik fő célja és vezérlő elve az volt, hogy a hazai szabályozás az Európai Közösség szerzői jogi irányelveiben foglaltakkal a lehető legnagyobb mértékben összeegyeztethető legyen. Az Sztj. e célkitűzést lényegében megvalósította.

Az évente felülvizsgált jogharmonizációs programoknak megfelelően az Sztj. hatálybalépését követően két nagyobb kérdéskörben maradt későbbre a közösségi irányelvekkel való teljes összhang megteremtése: az adatbázisok tárgykörében elhalasztott jogharmonizációt az Sztj.-nek a 2001. évi LXXVII. törvénnyel történt módosítása, míg az ún. INFOSOC-irányelvvel²⁹ való összhang megteremtését a csatlakozás napján ha-

²⁹ Lásd a 30.sz. lábjegyzetet.

tályba lépett 2003. évi CII. törvény hajtotta végre. Ez utóbbi jogszabály az elsődleges célján túlmenően jogi háttérrel biztosított azoknak a feladatoknak, változtatásoknak az elvégzésére, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a magyar szerzői jogi kódex egészében, hiánytalanul és kétségtelenül megfeleljen az Európai Unióhoz való csatlakozásunk napján az európai közösségi jog valamennyi irányadó normájának. A közösségi joghoz való igazodás a szerzői jogi irányelvek mellett igényelte egyéb elveket, normákat, joggyakorlati tételek figyelembevételét, különösen az áruk szabad mozgása, a határokon átnyúló szolgáltatás szabadsága, az egyes diszkriminációtilalmak és a versenyjog szempontjából.

Az egyes nemzetközi szerzői jogi egyezményekhez (a BUE, a TRIPS-megállapodás, a WIPO Szerzői Jogi Szerződés) való igazodás érdekében a törvény változásokat eredményezett a közös jogkezelés terén. E módosítások eredményeképpen egyes jogosultságok esetében a kötelező közös jogkezelést kiterjesztett hatályú jogkezelés váltja fel, ami módot ad arra, hogy egyes szerzők, illetve más jogosultak választhassák a közös jogkezelésből való kimaradást, az egyéni jogérvényesítés lehetőségét is.

Bár hatályos szerzői jogunk nagymértékben összeegyeztethető szabályozást tartalmaz az eredeti képzőművészeti alkotás szerzőjének javára szóló követő jogról rendelkező Európai Parlament és a Tanács 2001/84/EK irányelvvel (a továbbiakban: követő jogi irányelv), a jelen tanulmány elkészülése idején fogadták el a jogharmonizációs kötelezettségből eredő Sztj.-módosítást (Lásd a 2005. évi CVIII. törvényt. Hatályos 2006 január 1. napjától). Számos szerzői jogi rendelkezés változását eredményezi majd a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv végrehajtása.

A fentiekben vázolt jogfejlődés eredményeképpen az Sztj. jelenleg is az európai közösségi irányelvekkel³⁰ nagymértékben összhangban álló szabályozást tartalmaz.

³⁰ Az Sztj. a következő közösségi irányelvekkel áll összhangban: – a Tanács 91/250/EGK irányelve (1991. május 14.) a számítógépi programok jogi védelméről;
 – a Tanács 92/100/EGK irányelve (1992. november 19.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joghoz kapcsolódó egyes jogokról;
 – a Tanács 93/83/EGK irányelve (1993. szeptember 27.) a műholdas műsorsugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó szerzői jogra és a szerzői joghoz kapcsolódó jogokra vonatkozó egyes szabályok összehangolásáról;
 – a Tanács 93/98/EGK irányelve (1993. október 29.) a szerzői jog és egyes kapcsolódó jogok védelmi idejének összehangolásáról (a továbbiakban: a védelmi időről szóló irányelv);
 – az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről.
 – az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdésekben történő összehangolásáról;
 – az Európai Parlament és a Tanács 2001/84/EK irányelve (2001. szeptember 27.) az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról.

III. Szerzői jogi alapú ágazatok fajtái

1. Szerzői jogi alapú ágazatok

Az iparilag fejlett országok gazdaságának fontos tényezői a szerzői jog által védett alkotásokat létrehozó tevékenységek, ágazatok,³¹ valamint azok az iparágak, amelyek ezeket a műveket hasznosítják. A szerzői jog védelme alatt álló művek³² fontos társadalmi és kulturális funkciót töltenek be, létrehozásuk közgazdasági értelemben is fontos értékalkotó tevékenység, azaz hozzáadott értéket létrehozó folyamat.

A szerzői jog által védett alkotások, művek létrehozása a szerzői jog gazdasági súlyának, hatásának szempontjából csak kiindulópontot jelent. A szerzői jogi védettséget élvező művek létrehozásához elengedhetetlenül kapcsolódnak egyéb, hozzáadott értéket növelő tevékenységek. Az irodalmi, művészeti alkotások, a művek élvezete, azaz közgazdasági kifejezéssel élve „fogyasztása” nem képzelhető el bizonyos kapcsolódó tevékenységek (például csomagolás, másolás, terjesztés stb.) közbeiktatása nélkül.

A szerzői jog által védett alkotások gazdasági „szétsugárzó”, diffúziós hatása jól érzékelhető a könyvkiadás és a zeneműkiadás példáján. Az író által papírra vetett, kézirat formában levő irodalmi alkotásokat a kiadó „gondozza” tovább; gondoskodni kell a ki nyomtatásról, terjesztésről, marketingről. A könyvek olyan fizikai jószágok, amelyek „elfogyasztásához” nincs szükség speciális hardverre. A zeneművek esetében viszont nem elég a kottára írás, hanem hangszeren el kell játszani, majd hangfelvételeket kell készíteni,

³¹ A tanulmány az ágazat (industry) fogalmát nem az (ipar)statisztikában meghonosodott terminológiának megfelelően, hanem attól eltérően használja, mintegy a tevékenység, több tevékenységet átfogó tevékenység-csoport szinonimájaként. Így beszélünk szerzői jogi ágazatokról.

³² Magyarországon az Sztj. 1. §-ának (2) bekezdése szerint „Ilyen alkotásnak minősül különösen:

- a) az irodalmi (például szépirodalmi, szakirodalmi, tudományos, publicisztikai) mű,
- b) a nyilvánosan tartott beszéd,
- c) a számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció (a továbbiakban: szoftver) akár forráskódban, akár tárgykódban vagy bármilyen más formában rögzített minden fajtája, ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is,
- d) a színmű, a zenés színmű, a táncjáték és a némajáték,
- e) a zenemű, szöveggel vagy anélkül,
- f) a rádió- és a televíziójáték,
- g) a filmalkotás és más audiovizuális mű (a továbbiakban együtt: filmalkotás),
- h) a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyvmás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve,
- i) a fotóművészeti alkotás,
- j) a térképmű és más térképészeti alkotás,
- k) az építészeti alkotás és annak terve, valamint az épületegyüttes, illetve a városépítészeti együttes terve,
- l) a műszaki létesítmény terve,
- m) az iparművészeti alkotás és annak terve,
- n) a jelmez- és díszletterv,
- o) az ipari tervezőművészeti alkotás,
- p) a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis.

azokat meghatározott tárolóeszközökön (például magnókazetta, CD-lemez) kell tárolni és terjeszteni, eljuttatni a fogyasztóhoz. A zenemű meghallgatásához, azaz „fogyasztásához” még egy speciális hardverre (például magnetofon, CD-lejátszó) is szükség van.

A következő ábra mutatja a szerzői jog által védett alkotások létrehozásához, terjesztéséhez, fogyasztásához szükséges, ahhoz társuló fontosabb tevékenységek különböző fajtáit.

A szerzői jogi védelem alá tartozó alkotások, művek nem képviselnek azonos súlyt a gazdaság különböző szektoraiban. Vannak olyan ágazatok, amelyek szinte teljes egészében a szerzői jogi védelem alatt álló alkotásokra, művekre épülnek (például irodalom, zene), míg más ágazatokban a szerzői jogi védettség alatt álló alkotások csak részlegesen vannak jelen (például textilruházati ipar, ékszeripar) vagy egyáltalán nem játszanak szerepet (például szerszámgyártás).

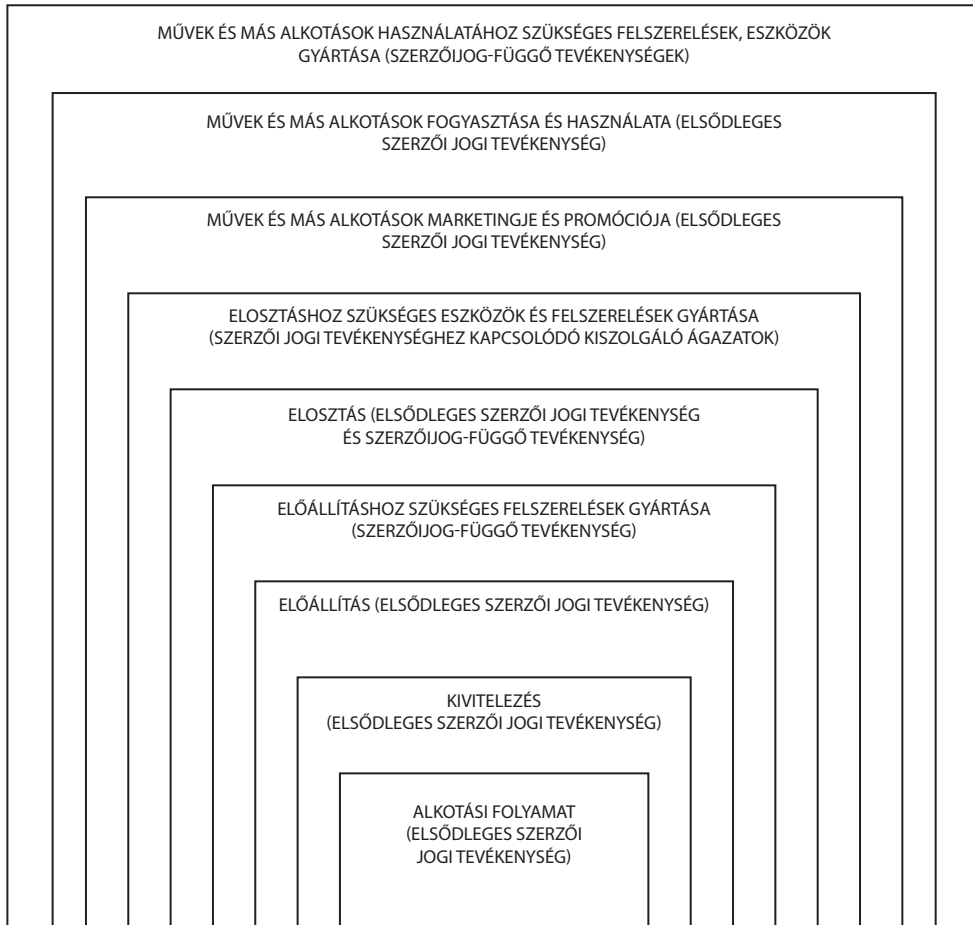
A WIPO által lefektetett egységes módszertan kialakítását megelőzően, a korábbi években készült tanulmányok különböző elnevezéssel illették, különböző csoportokba sorolták a szorosán vett szerzői jogi védelem hatókörén kívül eső, de a szerzői jog által védett alkotási folyamathoz szorosán kapcsolódó tevékenységeket. Az amerikai, a japán vizsgálat a szerzői jog magvát képező tevékenységek („core”) mellett részlegesen szerzői jogi, elosztó és szerzőijog-függő ágazatokat különböztetett meg. Az ausztrál vizsgálat a „magelemek” mellett részlegesen szerzői jogi ágazatokat és elosztó ágazatokat határolt el egymástól. A finn és a norvég vizsgálat esetében a „core” mellett a szerzőijog-függő és az egyéb szerzői joggal kapcsolatos ágazatok csoportjaival találkozhatunk. A német tanulmány primer, szekunder és kapcsolódó ágazatok között tett különbséget.

A 2002. júliusban Helsinkiben tartott szakértői ülés résztvevői a szerzői jogi alapú ágazatok kategorizálásának tekintetében konszenzusra jutottak, és az alábbiakban ismertetésre kerülő négy csoportot (kategóriát) különböztettek meg. Ez a kategorizálás képezte a kiinduló alapját a WIPO módszertani útmutatójának.

A WIPO által publikált módszertani útmutató **a szerzői jogi alapú ágazatokat négy nagyobb csoportba sorolja** a szerzői joghoz való kapcsolódás jellegének figyelembevételével. A szerzői jogi alapú tevékenységek, ágazatok különböző fajtái az alábbiak:

- I. elsődleges szerzői jogi ágazatok („core copyright industries”)
- II. szerzőijog-függő ágazatok („interdependent copyright industries” vagy „copyright-dependent industries” vagy „copyright-hardver”)
- III. részlegesen szerzői jogi ágazatok („partial copyright industries”)
- IV. egyéb kiszolgáló ágazatok („non-dedicated support industries”)

A szerzői jog és szomszédos jogok által védett alkotások létrehozásához, csomagolásához és elosztásához kapcsolódó gazdasági tevékenységek

Forrás: The Contribution of Copyright and Related Right to the European Economy, Final report, 2003. p. 18.

I. Az elsődleges szerzői jogi ágazatok („core copyright industries”) vagy primer szerzői jogi ágazatok körébe azok az ágazatok tartoznak, amelyek a szerzői jogi védelem tárgyához tartozó művek és más alkotások létrehozását, előállítását és gyártását, előadását, sugárzását, közvetítését és kiállítását vagy terjesztését és értékesítését végzik – teljes egészében. Az elsődleges (vagy primer) szerzői jogi ágazatok a gazdaság olyan területei, amelyek tevékenysége a szerzői jog és szomszédos jogok által védett alkotásokra épülnek. Így ezeknek az ágazatoknak a léte, fennmaradása a szerzői jog által védett alkotásoktól függ. Ezek az ágazatok képezik a szerzői jogi alapú ágazatok magját, legjávát („core”), és

ezeknek az ágazatoknak a tevékenysége szinte kizárólag a szerzői jog által védett alkotásokhoz kötődik. Ezért az elsődleges szerzői jogi ágazatoknak a teljes tevékenységét, teljes teljesítményét számba kell venni a szerzői jog gazdasági súlyának a vizsgálata során.

A következő ágazatok tartoznak ebbe a csoportba:

- sajtó és irodalom,
- zene, színművek, opera,
- filmalkotás és videó,
- rádió és televízió,
- fotóművészet,
- szoftver és adatbázis,
- vizuális és grafikus művészet,
- hirdetés, reklám,
- közös jogkezelő szervezetek.

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok alapvetően a kulturális szférát és a szoftveripart foglalják magukban.

II. A szerzőijog-függő ágazatok („interdependent copyright industries” vagy „copyright-dependent industries” vagy „copyright-hardver”) csoportjába azok az ágazatok sorolhatók, amelyek olyan eszközök, berendezések előállítását, gyártását és értékesítését végzik, amelyek feladata teljes egészében vagy elsődlegesen a szerzői jogi védelmet élvező művek létrehozásának, előállításának és használatának, „fogyasztásának” az elősegítése. Ezek az ágazatok a technikai háttérrel jelentik, olyan eszközöket, „hardvereket” állítanak elő, amelyeket az alkotások, művek létrehozásánál, előállításánál, terjesztésénél, „fogyasztásánál” használnak. Ezeket a hardvereszközöket a szerzői jog által nem védett tárgyak létrehozására, „fogyasztására” is lehet használni. Jó példát nyújt erre a tévékészülék, a fényképezőgép vagy a számítógép.

A szerzőijog-függő ágazatokat az elsődleges szerzői jogi ágazatokhoz való viszony alapján két nagyobb csoportra lehet osztani.³³

- az elsődleges szerzői jogi ágazatoktól függő ágazatok
- a részlegesen szerzői jogi ágazatoktól függő ágazatok

Az első csoportba tartozó ágazatokban olyan javakat állítanak elő, amelyeket a fogyasztók az elsődleges szerzői jogi ágazatok termékeivel együtt használnak, „fogyasztanak”. A második csoport azokat az ágazatokat foglalja magában, amelyek olyan javakat állítanak

³³ A szerzőijog-függő ágazatok e két csoportjának elhatárolása a finn szakértők által készített lett jelentés alapján történt (Robert G. Picard–Timo E. Toivonen: The Economic Contribution of Copyright-based Industries in Latvia 2000. p. 11.).

elő, amelyek bizonyos mértékig szerzői jogi tevékenységhez szükséges alapanyagokat jelentenek.

A szerzőijog-függő ágazatok első csoportjába a következő ágazatok tartoznak:

- televíziókészülékek, rádiók, képmagnók, CD-lejátszók, DVD-lejátszók, kazettás magnók, elektronikus játékok lejátszására és hasonlókra alkalmas készülékek gyártása, kis- és nagykereskedelme (értékesítése és kölcsönzése),
- számítógépek gyártása, kis- és nagykereskedelme (értékesítése és kölcsönzése),
- hangszerek gyártása, kis- és nagykereskedelme (értékesítése és kölcsönzése),

A szerzőijog-függő ágazatok másik csoportjában a következő ágazatok tartoznak:

- fényképészeti eszközök és moziberendezések gyártása, kis- és nagykereskedelme (értékesítése és kölcsönzése),
- fénymásolók gyártása, kis- és nagykereskedelme (értékesítése és kölcsönzése),
- üres rögzítőeszközök gyártása, kis- és nagykereskedelme,
- papír gyártása, kis- és nagykereskedelme.

III. Részlegesen szerzői jogi ágazatok („partial copyright industries”) csoportjába azok az ágazatok tartoznak, amelyek tevékenysége nem teljes egészen, hanem csak részben irányul szerzői jog által védett alkotások létrehozására. Ezen ágazatok termelésének csak bizonyos hányada, meghatározott százaléka tartozik a szerzői jog és a szomszédos jogok által védett alkotások közé. Az ún. copyright faktor fejezi ki azt a százalékos részarányt, amely megmutatja, hogy az ágazat tevékenységének, termelésének hány százaléka tartozik a szerzői jog által védett alkotások közé.³⁴

A következő ágazatok tartoznak ebbe a csoportba:

- ruházat, textil- és cipőárúk,
- ékszerek és érmék,
- egyéb kézművesárúk,
- bútor,
- háztartási eszközök, porcelán és üveg,
- tapéta és szőnyeg,
- játékok és számítógépes játékok,
- építészet, mérnöki tervezés, elemzés,
- enteriőrök tervezése (lakberendezés),
- múzeumok.

³⁴ A magyar vizsgálat során alkalmazott copyright faktorok értékét és meghatározásának metodikáját a következő fejezet tartalmazza.

IV. Az egyéb kiszolgáló ágazatok („non-dedicated support industries”) csoportjába azok az ágazatok tartoznak, amelyek tevékenysége részlegesen kapcsolódik a szerzői jog által védett művek és más alkotások sugárzásának, közvetítésének, terjesztésének és értékesítésének elősegítéséhez.

A következő ágazatok tartoznak ebbe a csoportba:

- általános kis- és nagykereskedelem,
- általános szállítás,
- telefon és internet.

A következő táblázatban összefoglaljuk a magyarországi vizsgálatban szereplő szerzői jogi ágazatokat, amelyeket a WIPO módszertani útmutatójában foglaltak szem előtt tartásával, de a magyar statisztikai rendszer adta korlátok mellett alakítottunk ki.

A rákövetkező táblázat összehasonlítja a WIPO által ajánlott és a magyarországi vizsgálat során kialakított ágazatokat, tevékenységeket. A táblázatból látható, hogy ezek viszonylag jól fedik egymást. eltérés mutatkozik például a vizuális és grafikus művészet, reklám, kereskedelem, kölcsönzés esetében. A magyar statisztikai adatgyűjtési rendszer aggregációja nem tette lehetővé, hogy külön sorban szerepeltessük a vizuális és grafikus művészetet, valamint a lakberendezést. A vizuális és grafikus művészet egyrészt a hirdetés, reklám sorban, másrészt az alkotóművészetek sorban jelenik meg a statisztikai adatok között. Az enteriőrök tervezése pedig az építészet, mérnöki tervezés sor részét képezi a magyar adatokban. A magyar statisztikai adatgyűjtési rendszerben a szerzőijog-függő ágazatok kis- és nagykereskedelme, kölcsönzése, valamint a részlegesen szerzői jogi ágazatok kis- és nagykereskedelme aggregált adatként jelenik meg, így csak becsléssel lehet ezeket leosztani az egyes tevékenyekre/ágazatokra.

SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK FAJTÁI

A szerzői jogi alapú ágazatok Magyarországon ¹

(A MAGYARORSZÁGI VIZSGÁLAT SORÁN KIALAKÍTOTT KATEGÓRIÁK)

I. ELSŐDLEGES SZERZŐI JOGI ÁGAZATOK	II. SZERZŐIJOG-FÜGGŐ ÁGAZATOK ²	III. RÉSZLEGESEN SZERZŐI JOGI ÁGAZATOK	IV. EGYÉB KISZOLGÁLÓ ÁGAZATOK
Sajtó és irodalom	Televíziókészülék, rádió, stb.	Ruházat, textil és cipőárúk	Általános kereskedelem
Zene, színművek, opera	Számítógép	Ékszerek és érmék	Szállítás, posta, távközlés
Filmalkotás és videó	Hangszerek	Egyéb kézművesárúk	
Rádió és televízió	Fényképezési eszköz és moziberendezés	Bútor	
Fotográfia	Fénymásoló	Háztartási eszközök, porcelán és üveg	
Szoftver és adatbázis	Üres rögzítőeszköz	Tapéta és szőnyeg	
Hirdetés, reklám	Papír	Játékok és számítógépes játékok	
Szakmai érdekképviseleti szervezetek		Építészet, mérnöki tervezés, elemzés	
		Múzeumok	
	(Szerzőjog-függő ágazatok kis- és nagykereskedelme, kölcsönzése)	(Részlegesen szerzői jogi ágazatok kis- és nagykereskedelme)	

¹ A WIPO „Guide on Surveying the Economic Contribution of the Copyright-Based Industries” magyarországi adaptációja.

² Az alapadatok alapján külön sorban szerepel a szerzőijog-függő ágazatok kis- és nagykereskedelme, kölcsönzése, valamint a részlegesen szerzői jogi ágazatok kis- és nagykereskedelme. Az adatkorrekció során szétosztottuk az egyes tevékenységek között a kis- és nagykereskedelmet, kölcsönzést. Ennek eredményeként az adatok már tartalmazzák az ebbe a kategóriába tartozó termékek gyártását, kis- és nagykereskedelmét, valamint kölcsönzését.

A SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK GAZDASÁGI SÚLYA MAGYARORSZÁGON

A szerzői jogi tevékenységek csoportjai

KATEGÓRIA	TEVÉKENYSÉGCSOPORT	
	WIPO	MAGYARORSZÁG
I. Elsődleges szerzői jogi ágazatok (core copyright industries)	<ul style="list-style-type: none"> – sajtó és irodalom, – zene, színművek, opera, – filmalkotás és videó, – rádió és a televízió, – fotográfia, – szoftver és adatbázis, – vizuális és grafikus művészet – hirdetés, reklám – közös jogkezelő szervezetek 	<ul style="list-style-type: none"> – sajtó és irodalom, – zene, színművek, opera, – filmalkotás és videó, – rádió és a televízió, – fotográfia – szoftver és adatbázis, – hirdetés, reklám – közös jogkezelő szervezetek
II. Szerzőjog-függő ágazatok (interdependent copyright industries)	<ul style="list-style-type: none"> – televíziókészülék, rádiók, képmagnó, CD-lejátszó, DVD-lejátszó, kazettás magnó, elektronikus játék lejátszására és hasonlóra alkalmas készülék gyártása, kis- és nagykereskedelme, – számítógép gyártása, kis- és nagykereskedelme (értékesítése és kölcsönzése), – hangszer gyártása, kis- és nagykereskedelme (értékesítése és kölcsönzése), – fényképezési eszköz és moziberendezés gyártása, kis- és nagykereskedelme (értékesítése és kölcsönzése), – fénymásoló gyártása, kis- és nagykereskedelme (értékesítése és kölcsönzése), – üres rögzítőeszköz gyártása, kis- és nagykereskedelme, – papír gyártása, kis- és nagykereskedelme. 	<ul style="list-style-type: none"> – televíziókészülék, rádiók, képmagnó, CD-lejátszó, DVD-lejátszó, kazettás magnó, elektronikus játék lejátszására és hasonlóra alkalmas készülék gyártása, – számítógép gyártása, – hangszer gyártása – fényképezési eszköz és moziberendezés gyártása – fénymásoló gyártása – üres rögzítőeszköz gyártása, – papír gyártása – kölcsönzés – szerzőjog-függő ágazatok kis- és nagykereskedelme
III. Részlegesen szerzői jog ágazatok (partial copyright industries)	<ul style="list-style-type: none"> – ruházat, textil- és cipőárúk, – ékszerek és érmék, – egyéb kézművesárúk, – bútor, – háztartási eszközök, porcelán és üveg, – tapéta és szőnyeg, – játékok és számítógépes játékok, – építészet, mérnöki tervezés, elemzés, – enteriórök tervezése (lakberendezés), – múzeumok. 	<ul style="list-style-type: none"> – ruházat, textil- és cipőárúk, – ékszerek és érmék, – egyéb kézművesárúk, – bútor, – háztartási eszközök, porcelán és üveg, – tapéta és szőnyeg, – játékok és számítógépes játékok, – építészet, mérnöki tervezés, elemzés, – múzeumok, – részlegesen szerzői jogi ágazatok kis- és nagykereskedelme
IV. Egyéb kiszolgáló ágazatok (non-dedicated support industries)	<ul style="list-style-type: none"> – általános kis- és nagykereskedelem – általános szállítás – telefon és internet 	<ul style="list-style-type: none"> – általános kis- és nagykereskedelem – szállítás, raktározás, távközlés

A különbségeket vastagon szedve jeleztük.

2. Copyright faktor

Az ún. **copyright-faktor** olyan százalékos arányszám, amely kifejezi, hogy egy adott ágazatban mekkora részarányt képviselnek a szerzői jogi védelem alatt álló alkotások létre-

hozására irányuló tevékenységek, tehát a mutató az ágazat által előállított termékeknek a szerzői jogtól való függősége mértékét mutatja. A WIPO módszertani útmutatójában javasolt számítások során a copyright faktor súlyként szolgál, amely – tevékenységtől/ágazattól függően – „0” és „1” közötti értéket vehet fel. Azokban az ágazatokban tehát, amelyek kizárólag a szerzői jog által védett javakat hoznak létre, a copyright faktor értéke „1”, és azokban az ágazatokban, amelyeknek nincs semmilyen köze a szerzői joghoz, a copyright faktor értéke értelemszerűen „0”.

A copyright faktoriall megszorozva a vizsgált ágazat hozzáadott értékét, kibocsátását, foglalkoztatottainak létszámát megkapjuk a szerzői joghoz kapcsolódó tevékenységek hozzáadott értékét, kibocsátási értékét, illetve foglalkoztatottainak létszámát. Így lehetőség nyílik arra, hogy a szerzői jogi alapú tevékenységek nemzetgazdasági, foglalkoztatási súlyának meghatározását kellő pontossággal tudjuk elvégezni.³⁵

Az ún. elsődleges szerzői jogi ágazatokban létrehozott javak mindegyike szerzői jogi védelem alatt áll, ezen ágazatok esetében a copyright faktor értéke „1”, hasonlóan az ún. szerzőijog-függő ágazatokhoz. Az ún. részlegesen szerzői jogi ágazatok és az ún. egyéb kiszolgáló ágazatok nagyobb részének nincs semmilyen kapcsolata a szerzői joggal. A részlegesen szerzői jogi ágazatokban előállított javaknak csak egy kisebb része tartozik a szerzői jogi védelem alá tartozó alkotások közé, amelynek nagyságát a copyright faktor mutatja. Így például a textilruházati, bőr- és cipőipari termékek esetében – becslések szerint – a hozzáadott értéknek csak egy nagyon kicsi része, mindössze 0,5%-a tekinthető szerzői jog által védett alkotásnak, tehát a copyright faktor értéke 0,005.

Az ún. egyéb kiszolgáló ágazatok esetében az amerikai tanulmányban³⁶ is alkalmazott módszer szerint számoltuk ki az általános kereskedelem, általános szállítás, távközlés copyright faktorát. Azzal a feltételezéssel éltünk, hogy a szerzői jogi tevékenységeknek a fenti, ún. elosztó ágazatokban képviselt súlya megfelel a szerzői jogi alapú ágazatok (elsődleges szerzői jogi ágazatok, szerzőijog-függő ágazatok, részlegesen szerzői jogi ágazatok) GDP-beli arányának. Magyarországon az egyéb kiszolgáló ágazatok esetében 2002-ben a copyright faktor értéke 0,057 volt.

A magyarországi vizsgálat során alkalmazott copyright faktorok meghatározásakor irányadónak tekintettük a szerzői jogi ágazatok gazdasági súlyáról korábban készített elemzéseket, elsősorban az USA, Szingapúr és Lettország esetében alkalmazott copyright faktorokat. Továbbá figyelembe vettük a szerzői jogi szabályozást, az iparstruktúrát, valamint a rendelkezésre álló statisztikai adatok aggregáltságát.³⁷ Mindezen tényezők alapján szakértői becsléssel határoztuk meg a magyarországi tanulmány során alkalmazandó copyright faktorok értékét, amelyeket a következő táblázat mutat.

³⁵ A számított adatokat a melléklet tartalmazza.

³⁶ *Stephen E. Siwek-Harold W. Furchtgott-Roth: Copyright Industries in the U. S. Economy. November 1990, Appendix B.*

³⁷ Az ún. részlegesen szerzői jogi ágazatok esetében a KSH által kért és rendelkezésre bocsátott adatok már eleve nem tartalmazták azokat a sorokat, amelyeknek nincs kapcsolata a szerzői joggal. Így például a textilruházati ipar esetében az adatok nem tartalmazzák a védő- és munkaruházatot. Ezt úgy is fel lehet fogni, hogy esetükben a copyright faktor értéke „0” volt, és a kibocsátás nullával való szorzatának értéke nullát eredményez.

A MAGYAR VIZSGÁLAT SORÁN ALKALMAZOTT COPYRIGHT FAKTOROK

MEGNEVEZÉS	COPYRIGHT FAKTOR
I. Elsődleges szerzői jogi ágazatok (CORE)	
Sajtó és irodalom	1,000
Zene, színművek, opera	1,000
Filmalkotás és videó	1,000
Rádió és televízió	1,000
Fotográfia	1,000
Szoftver és adatbázis	1,000
Hirdetés, reklám	1,000
Szakmai érdekképviseleti szervezetek	1,000
II. Szerzőijog-függő ágazatok (INTERDEPENDENT)	
Televíziókészülék, rádiók, képmagnó, CD-lejátszó, DVD-lejátszó, kazettás magnó, elektronikus játék lejátszására és hasonlóra alkalmas készülék gyártása	1,000
Számítógép gyártása	1,000
Hangszer gyártása	1,000
Fényképezési eszköz és moziberendezés gyártása	1,000
Fénymásoló gyártása	1,000
Üres rögzítőeszköz gyártása	1,000
Bizonyos típusú papír gyártása	1,000
Bizonyos fogyasztási cikk kölcsönzése	1,000
Szerzőijog-függő ágazatok kis- és nagykereskedelme	1,000
III. Részlegesen szerzői jogi ágazatok (PARTIAL)	
Meghatározott ruházat, textil- és cipőárúk	0,005
Ékszerek	0,250
Egyéb kézművesárúk	0,400
Bútor	0,050
Háztartási eszközök, porcelán és üveg	0,005
Tapéta és szőnyeg	0,020
Játékok és számítógépes játékok	0,500
Építészet, mérnöki tervezés, elemzés	0,100
Múzeumok	0,500
Részlegesen szerzői jogi ágazatok kis- és nagykereskedelme	0,050
IV. Egyéb kiszolgáló ágazatok (NON-DEDICATED SUPPORT)	
Általános kereskedelem	0,057
Általános szállítás, raktározás, telekommunikáció	0,057

IV. VIZSGÁLATI MÓDSZERTAN

1. Statisztikai adatgyűjtési rendszer

A szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági súlyát felmérő magyar vizsgálat – a kutatás alapvető céljaival összhangban – a WIPO módszertani útmutatójában javasolt statisztikai metodikát követi, de igazodik a magyar statisztikai adatfelvételi és számbavételi rendszer képezte lehetőségekhez, korlátokhoz.

A magyar vizsgálat a WIPO módszertani útmutatójában meghatározott négy nagyobb szerzői jogi kategória (tevékenységcsoport, ágazatcsoport) mindegyikére, tehát az elsődleges szerzői jogi ágazatokra (CORE), a szerzőijog-függő ágazatokra (INTERDEPENDENT), a részlegesen szerzői jogi ágazatokra (PARTIAL) és az egyéb kiszolgáló ágazatokra (NON-DEDICATED SUPPORT) egyaránt kiszámítja az ajánlott indikátorokat.

A WIPO módszertani útmutatójában leírt statisztikai módszertan az ENSZ ISIC (International Standard Industrial Classification) statisztikai osztályozási rendszerén alapul. A módszertani útmutató, amely a magyar vizsgálat során iránytűként szolgált, négy számjegyes bontásban, az ENSZ ISIC, valamint az EU NACE Rev.1.1. osztályozási rendszere alapján tételesen megnevezi azokat az ágazatokat, szakágazatokat, amelyek a szerzői jogi alapú tevékenységek közé tartoznak.³⁸ A magyar egységes ágazati osztályozási rendszer, az ún. korszerűsített TEÁOR'03 (gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere) az Európai Unió megfelelő osztályozásán (NACE Rev.1.1.) alapuló osztályozási rendszer. Ennek eredményeként a TEÁOR megfeleltethető az ENSZ (ISIC), valamint az EU (NACE) nomenklatúrának.

A TEÁOR egy négy számjegyes bontású osztályozási rendszer, amelyben az adatszolgáltató gazdálkodási egységek besorolása és tevékenységük számbavétele főtevékenységük alapján történik. A hierarchikus felépítésű osztályozási rendszert az alábbi példa jól tükrözi:

OSZTÁLY	LEÍRÁS	KÓDSZÁM
Nemzetgazdasági ág	Feldolgozóipar	D
Ágazat	Gép, berendezés gyártása	29
Alágazat	Egyéb speciális rendeltetésű gép gyártása	29.5
Szakágazat	Papíripari gép gyártása	29.55

³⁸ Ezen ágazatok statisztikai ágazati kódszámmal ellátott részletes felsorolását tartalmazza a WIPO módszertani útmutató, pp. 73–79.

Kiinduló módszertani feladat volt az ún. „fordítókulcsok” összeállítása,³⁹ amely a WIPO által az ENSZ ISIC rendszere szerint megnevezett szerzői jogi alapú ágazatok/tevékenységeket megfelelteti a magyar statisztikai osztályozási rendszernek. Ilyen magyar osztályozás

- az ún. TEÁOR, a gazdasági tevékenységek egységes osztályozási rendszere (a NACE Rev.1 magyar megfelelője),
- az ún. KN, a Kombinált Nomenklatúra, a szállítható anyagi javak külkereskedelmi áruleíró és kódoló rendszere,
- az ún. EBOPS, a nemzetközi szolgáltatásforgalom bővített osztályozási rendszere,
- az ún. FEOR, a foglalkozások egységes osztályozási rendszere (alapja az ISCO).

A „fordítókulcsnak” alkalmasnak kellett lennie arra, hogy a WIPO módszertanában megnevezett szerzői jogi tevékenységek leírhatók legyenek az ágazatok (TEÁOR) és a foglalkozások (FEOR) osztályozásának magyarországi kategóriáival. Ehhez a munkához jó támpontot nyújtottak azok a konkrét tartalmi meghatározások, amelyek a belföldi termékosztályozásban (BTO) és a szolgáltatások jegyzékében (SZJ) található termékekre és szolgáltatásokra, valamint a foglalkozások egységes osztályozási rendszerében (FEOR) található foglalkozáscsoportokra vonatkoznak.

A következő ábra összefoglalóan mutatja, hogy a WIPO módszertani útmutatója által meghatározott szerzői jogi kategóriákhoz, illetve ágazatokhoz miként voltak hozzárendelhetők a magyar statisztikai osztályozások.

A szerzői jogi ágazatok/tevékenységek elemzéséhez szükséges, négy számjegyes bontású, tehát szakágazati szintű teljesítmény- és létszámadatokat az éves gazdaságstatisztika adatsorozataiból az ágazati osztályozás (TEÁOR) tárgyevi szerkezete alapján a KSH bocsátotta a kutatás rendelkezésére. Az 1. melléklet tartalmazza a szerzői jogi tevékenységek listáját – kódszámát és megnevezését – a magyar statisztika egységes ágazati osztályozási rendszerének (TEÁOR) megfelelően.

A szerzői jogi ágazatokban/tevékenységekben foglalkoztatottak számának pontos meghatározását kiegészítik, tovább finomítják azoknak a kereső foglalkozásoknak a létszámadatait, amelyeket a KSH a 2001. évi népszámlálás adatai alapján állított össze.

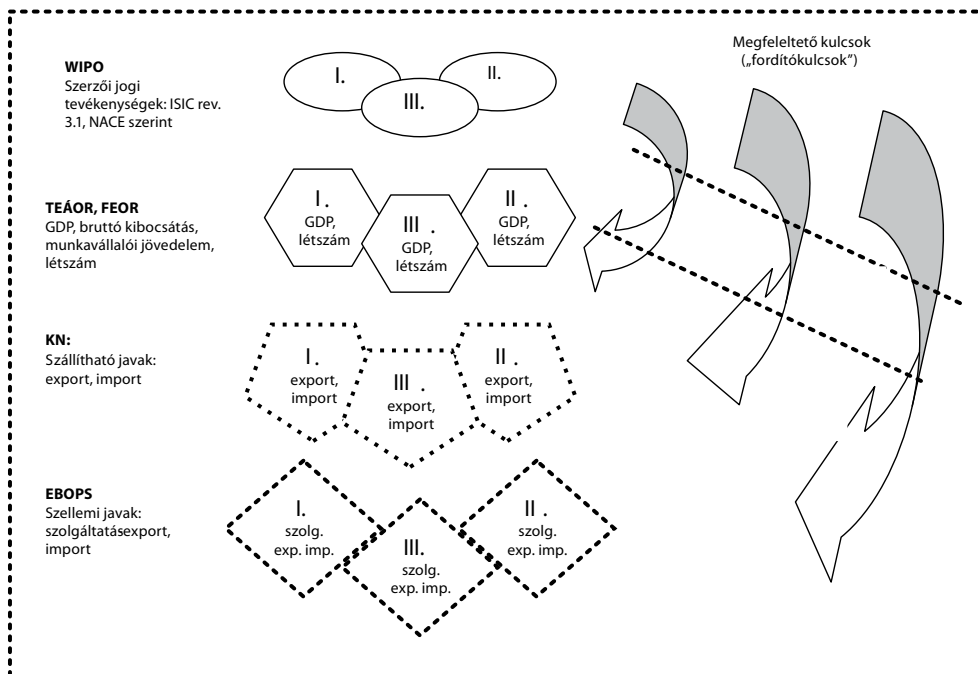
A szerzői jogi alapú ágazatok egyrészt „szállítható” anyagi javakat (tangible trade) hoznak létre, ezek értékmutatóit nem a szervezetek ágazati besorolása, hanem a behozott és kivitt áruk vámtarifaszámai (Kombinált Nomenklatúra – KN) alapján lehet azonosítani. Másrészt az immateriális javakat létrehozó (intangible trade), a szerzői jog hatálya alá tartozó szolgáltatások külkereskedelmi ügyleteinek azonosítására az ún. EBOPS-kódok alkalmazhatók. A WIPO szerzői jogi kategóriáihoz, tevékenységeihez meg kellett határozni a külkereskedelmi osztályozások (Kombinált Nomenklatúra, EBOPS) érintett csoportjait is.

A magyar statisztikai rendszerben 2001-től van mód a WIPO-módszertan szerinti adatok előállítására. Ezért az **MSZH a 2002. évet választotta** a szerzői jogi tevékeny-

³⁹ E feladat megoldásában nagy szerepet vállalt magára a Központi Statisztikai Hivatal munkacsoportja *Nádudvari Zoltán* vezetésével.

ségek gazdasági szerepét elemző **vizsgálat tárgyévéként**, ami azt jelenti, hogy a szerzői jogi tevékenységek fejlődési dinamikájának bemutatására a jelenlegi vizsgálat keretében nincs mód.⁴⁰

A vizsgálathoz szükséges statisztikai adatbázis összeállításában a KSH állt az MSZH rendelkezésére. Az összeállított adatsorok jelentős része, így például a **négy számjegyes bontású, szakágazati szintű GDP-adatok Magyarországon nem publikusak**, azaz ilyen aggregáltsági fokú adatok nem kerültek a KSH által hivatalosan publikálásra. Ebből értelemszerűen adódik, hogy a nem publikált részletezettségű értékek nyilvánosságra hozatalára a vizsgálat keretében sincs lehetőség. Ugyanakkor a vizsgálat szempontjai szerint csoportosított adatok, a négy számjegyes bontású adatok összegzéséből készített csoportok adatai már publikálhatók.

Jelmagyarázat:

- WIPO – a szerzői jogi tevékenységek nemzetközi tartalmi meghatározása (ISIC rev. 3.1., NACE stb. szerint)
- TEÁOR – a gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere Magyarországon (olyan, mint NACE Rev.1)
- FEOR – foglalkozások egységes osztályozási rendszere Magyarországon (az alapja az ISCO)
- KN – Kombinált Nomenklátúra – a szállítható javak külkereskedelmi árulairó és kódoló rendszere
- EBOPS – nemzetközi szolgáltatásforgalom bővített osztályozása

⁴⁰ Erre egy következő (például a 2004. vagy 2005. évre vonatkozó) vizsgálat adhat majd lehetőséget.

2. Statisztikai adatok, mérőszámok

A magyarországi vizsgálat során a következő fontosabb **mutatószámokat** számítottuk ki 2002. évre vonatkozóan a szerzői jogi alapú ágazatokra, illetve összevontan a négy fajta szerzői jogi alapú ágazatcsoportokra (zárójelben az adatok statisztikai adatfelvételi forrása került megnevezésre):

- Bruttó kibocsátás értéke [millió Ft]
- Bruttó hozzáadott érték [millió Ft]
- Munkavállalói jövedelem értéke [millió Ft]
(a nemzeti számlák ágazati adatainak szakágazati részletezése alapján)
- Foglalkoztatottak száma [fő]
- Alkalmazásban állók száma [fő]
(az intézményi munkaügyi statisztikai felmérés adatainak szakágazati részletezése alapján)
- Éves behozatal értéke és viszonyszámai, 2002 [millió Ft]
- Éves kivitel értéke és viszonyszámai, 2002 [millió Ft]
(a szállítható javak külkereskedelmi forgalmi értékadatainak vámtarifaszám szerinti felvétele alapján)
- Szolgáltatások éves behozatalának értéke és viszonyszámai, 2003 [millió Ft]
- Szolgáltatások éves kivitelének értéke és viszonyszámai, 2003 [millió Ft]
- Szolgáltatás külkereskedelem értékének növekedése, 2003/2002 (nemzetgazdaság összesen)
(a szolgáltatások 2003. évi külkereskedelmi forgalmi értékadatainak EBOPS szerinti felvétele alapján)
- A foglalkozás szerinti felmérés eredménye és viszonyszámai, 2001 [fő]
(a 2001. évi népszámlálás foglalkozások (FEOR, 4 számjegy) szerinti felvétele alapján)

A szerzői jogi alapú tevékenységekre, ágazatokra vonatkozó nettó hozzáadott érték, nettó kibocsátás és munkavállalói jövedelem adatai a nemzeti számlák adatainak felhasználásával készültek. A nemzetgazdasági elszámolások rendszere az ország gazdasági tevékenységét összefoglaló makrogazdasági statisztikai számlarendszer. A KSH módszertana a nemzeti számlák európai rendszere (ESA 1995) előírásait követi.

A magyar statisztikai rendszerben használatos **hivatalos fogalmi meghatározások teljes mértékben megfelelnek az európai, valamint a nemzetközi követelményeknek.** (A statisztikai fogalmak, mutatószámok definícióját a 2. melléklet tartalmazza.)

A felhasznált teljesítménymutatók számítása – a nemzetközi statisztikai gyakorlattal összhangban – az ágazati osztályozás szerint **szervezeti elhatárolásban**⁴¹ készül. Ez azt jelenti, hogy minden gazdasági szervezet teljes adatsora a főtevékenysége szerinti nem-

⁴¹ A szervezeti elhatárolás szerint történő számbavétel nem magyar sajátosság, hanem nemzetközileg általános számbavételi eljárás. Így a szerzői jogi vizsgálat során a szervezeti számbavételből adódó sajátosságok a vizsgálatot elvégző többi országra is jellemzőek voltak.

zetgazdasági ágban, annak valamelyik ágazatában (a statisztikai besorolásnak megfelelő szakágazatában) kerül számbavételre. Így például egy többféle tevékenységet végző szoftver-fejlesztő vállalkozás teljesítményének számbavételekor a főtevékenységet jelentő szoftverfejlesztés mellett a más tevékenységekből (például oktatás, gazdasági szolgáltatás vagy kereskedelem) származó teljesítménye is a szoftverfejlesztés között kerül számbavételre. Másik oldalról viszont például a főtevékenységük alapján az oktatásban számbavételre kerülő felsőfokú tanintézmények szoftverfejlesztő tevékenysége az oktatás teljesítményét gyarapítja. A szervezeti és tevékenységi számbavétel nem eredményez számottevő adatorzítást, mivel az eltérések nemzetgazdasági szinten kiegyenlítődnek.

A gazdaság szereplőit az általuk kifejtett tevékenységek jellemzik, amelyeket az érvényes ágazati osztályozási rendszer (TEÁOR'03) szerint kell besorolni. A gazdasági szervezetek ágazati besorolásának alapja az a tevékenység, az ún. **főtevékenység**,⁴² amely a legnagyobb hozzáadott értéket termeli. A főtevékenység szerinti számbavétel a szerzői jogi tevékenységek esetében is okozott néhány sajátos helyzetet. Van ugyanis olyan kereskedelmi televíziós társaság, amely nem a „rádió, televízió” szakágazatba tartozott a tárgyévben, hanem a „hirdetés” szakágazatba lévén, hogy hirdetési tevékenységből származó bevétele volt a legnagyobb arányú. Ennek következtében az adott televíziós társaság teljesítménye is a „hirdetés”, és nem a „rádió, televízió” csoportban jelenik meg.

A nemzetközi gyakorlat szerint a nemzeti számlák szerinti értékadatok rendszerint nagyobbak, mint az éves gazdaságstatisztikai jelentések megfelelő adatai. Az eltérések egyik oka, hogy a GDP-számítás (például mérlegszámításokkal) figyelembe vesz olyan rejtett jövedelemszerző tevékenységeket is, amelyekre a hivatalos statisztika, illetve az adózás adatgyűjtései nem terjedhetnek ki.

A nemzeti számlák az ún. **háztartás szektorban** számolják el az egyéni vállalkozások teljesítményét, munkavállalói jövedelmét. Ezért módszertani megfontolásokból az ún. vállalati és háztartási szektor bruttó kibocsátása, valamint hozzáadott értéke összevontan vizsgálható.

Az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) részeként elrendelt éves **gazdaságstatisztikai adatgyűjtés teljes körű a 20 főt és többet foglalkoztató vállalkozások körében, míg az 5–19 fős vállalkozások esetében reprezentatív. Az 5 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalkozások teljesítményének számbavételére nincs közvetlen statisztikai megfigyelés, e vállalkozói kör adatainak meghatározása – részben a 2002. évi adóbevallás értékadataira alapozva, másrészt a környezeti átlag figyelembevételével – statisztikai becslés alapján történt.**

⁴² A főtevékenység szerinti ágazati besorolás a szervezet alapításakor történik, de évente esedékes a TEÁOR-kódok felülvizsgálata. A felülvizsgálat során a KSH a legnagyobb arányú tevékenységet választja a szervezet tevékenységei közül. A módosult főtevékenység szerinti átsorolás feltétele az, hogy két egymást követő évben eltérjen a legnagyobb arányú tevékenység a korábbi szakágazati besorolástól.

3. Statisztikai becslések, adatkorrekciók

A szerzői jogi alapú ágazatok teljesítményére vonatkozóan a KSH-tól kapott adatok négy számjegyes bontású, szakágazati szintű adatok. Ezek az adatok a vizsgálat szempontjainak figyelembevételével néhány esetben korrekcióra, további finomításra szorultak.⁴³ A rendelkezésre bocsátott négy számjegyes bontású adatok ugyanis túl aggregált kategóriát jelentettek a szerzői jogi alapú tevékenységek pontos megragadásához. Ilyenek voltak a távközlésre, fotográfiai eszközök gyártására, fénymásológyártásra vonatkozó adatok, amikor a rendelkezésünkre bocsátott adatokból különböző becslési módszerek alkalmazásával kellett meghatározni a szerzői jogi vizsgálat számára szükséges, és a számítások során figyelembe vett adatértékeket.⁴⁴

A magyar statisztikai rendszer nem a szerzői jogi vizsgálatnak megfelelő aggregációban veszi számba a kis- és nagykereskedelmi tevékenységet. Első lépésben a négy számjegyes bontású, a különböző kis- és nagykereskedelmi tevékenységre vonatkozó adatsorokat különválasztottuk aszerint, hogy a szerzőijog-függő ágazatok csoportjához vagy a részlegesen szerzői jogi ágazatok csoportjához tartoznak-e. Az aggregált adatok szerzői jogi ágazatokra történő lebontása becsléssel történt, illetve bizonyos szerzői jogi ágazatok esetében a kis- és nagykereskedelmi tevékenység egyértelműen hozzárendelhető volt egy-egy ágazathoz (például textil-, bőr-, lábbeli-, illetve bútorkereskedelem). A többi esetben a kereskedelmi adatok szerzői jogi ágazatokra történő szétosztása a GDP-beli arányoknak megfelelően történt.⁴⁵

Az ún. egyéb kiszolgáló tevékenységek (általános kereskedelem, szállítás) szerzői jogi alapú ágazatokhoz kapcsolódó részének a meghatározása az amerikai gyakorlatban is alkalmazott becslési módszerrel történt.⁴⁶ Ez a becslési módszer azzal az egyszerűsítő feltételezéssel él, hogy az összes szerzői jogi alapú ágazat (az elsődleges szerzői jogi ágazatok, a szerzőijog-függő ágazatok és a részlegesen szerzői jogi ágazatok együttesen) GDP-beli arányának megfelelően részesül az egyéb kiszolgáló tevékenységekben is.

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok közül a „Zene, színművek, opera” ágazat adatai tartalmazzák az alkotó- és előadóművészeti tevékenység egészét. A magyar statisztikai rendszerben ugyanis az „Alkotó- és előadó-művészet” (92.31) sorban jelenik meg a színházak tevékenysége, a koncert-, opera-, táncművek bemutatása, de összevontan szerepel benne az egyéni művészek, a zeneszerzők, az írók, a filmrendezők, képzőművészek, szí-

⁴³ A számítási adatokat a melléklet tartalmazza.

⁴⁴ A vizsgálat szempontjainak megfelelő adatkorrekció egyrészt a CPA hat számjegyes bontású értékesítési árbevételi arányainak felhasználásával történt (például irodagépek/fénymásolók gyártása esetében), másrészt szakértői becslés igénybevételével (például a távközlésen belül a rádiózáshoz és televíziózáshoz kapcsolódó tevékenységek elhatárolása).

⁴⁵ Az elemzés során az összevont és lebontott adatokat egyaránt közzé tesszük.

⁴⁶ A számítási módszer pontos leírását adja: *Stephen E. Siwek-Harold W. Furchgott-Roth: Copyright Industries in the US Economy. 1999. Appendix B.*

nészek, stb. alkotómunkája. Az alkotó- és előadóművészeti tevékenység egyéni művészekhez kötődő részét nem osztottuk szét a „Zene, színművek, opera”, a „Filmalkotás és videó”, a „Hirdetés, reklám” alágazatok között.

V. A szerzői jogi ágazatok súlya a magyar gazdaságban

1. A szerzői jogi ágazatok teljesítménye

A szerzői jogi alapú ágazatok 2002-ben gazdasági teljesítményük értéke, foglalkoztatotti létszámuk alapján **jelentős súlyt képviseltek a magyar gazdaságban. A szerzői jogi alapú ágazatok együttes bruttó hozzáadott értéke** 987 milliárd Ft-ot képviselt, ami a nemzetgazdasági bruttó hozzáadott érték **6,67%**-ával volt egyenlő. A szerzői jogi ágazatokon belül az elsődleges szerzői jogi ágazatok **bruttó hozzáadott értéke** 2002-ben 586 milliárd Ft-ot tett ki, ami a nemzetgazdasági GDP **3,96%**-ának felelt meg.

A **szerzői jogi alapú ágazatok összes hozzájárulása a bruttó kibocsátáshoz** 3412 milliárd Ft volt, ami a nemzetgazdasági kibocsátás **9,68%**-át tette ki. Ezen belül az **elsődleges szerzői jogi ágazatok hozzájárulása a bruttó kibocsátáshoz** 1391 milliárd Ft volt, ami a nemzetgazdasági bruttó kibocsátás **3,95%**-ának felelt meg.

Az **összes szerzői jogi alapú ágazatban a munkavállalói jövedelem** együttes nagysága 552 milliárd Ft volt, és ez a nemzetgazdasági érték **7,17%**-ával volt egyenlő. Ezen belül az **elsődleges szerzői jogi ágazatokban a munkavállalói jövedelem** elérte a 325 milliárd Ft-ot, ami a nemzetgazdasági munkavállalói jövedelem **4,22%**-ának felelt meg.

Az **összes szerzői jogi alapú ágazatban foglalkoztatottak együttes száma** 278 ezer fő volt, és ez az összes foglalkoztatott **7,10%**-át tette ki. Ezen belül az **elsődleges szerzői jogi ágazatokban foglalkoztatottak száma** 2002-ben 162 575 fő volt, ami a teljes foglalkoztatotti létszám **4,15%**-ának felelt meg.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a szerzői joghoz kapcsolódó ágazatok/tevékenységek összessége, azaz a **teljes szerzői jogi „ipar” a gazdaság teljesítményének 7-9%-át tette ki**, míg az **elsődleges szerzői jogi tevékenységek** átlagosan a magyar nemzetgazdaság teljesítményének **4%-át** képviselték.

A szerzői jogi alapú ágazatokon belül a szerzői jogi ágazatok magját képező, **elsődleges szerzői jogi ágazatok súlya a legnagyobb.** A GDP-hez való hozzájárulás alapján az elsődleges szerzői jogi ágazatok adják a szerzői jogi alapú ágazatok együttes hozzáadott értékének közel **60%-át**, míg a többi szerzői jogi alapú ágazat együttes részaránya a GDP-ben **40%**. Az elsődleges szerzői jogi ágazatok aránya ehhez hasonló nagyságú, ha a foglalkoztatottak számát vagy a munkavállalói jövedelmet vesszük alapul.⁴⁷

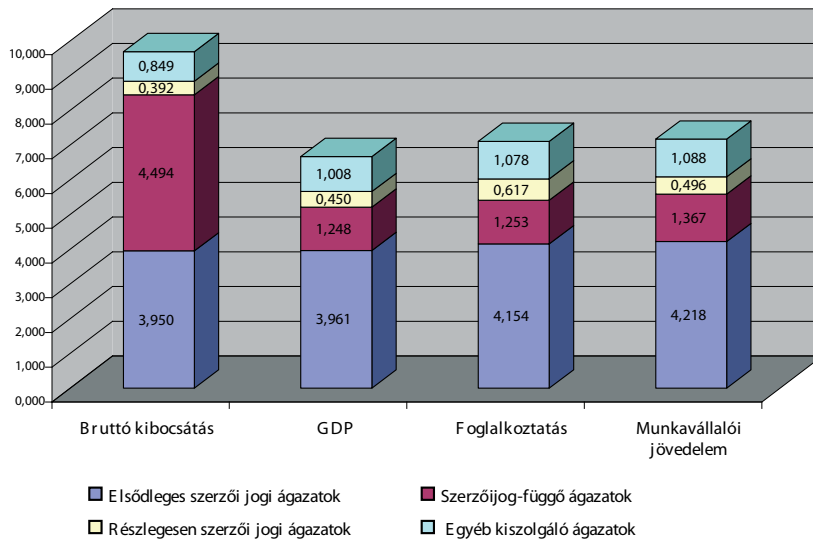
⁴⁷ Az elsődleges szerzői jogi ágazatok adják a szerzői jogi szektor együttes bruttó kibocsátásának 40%-át. Az arányokat a szerzőijog-függő ágazatok sajátosan magyar fejlődése magyarázza, amelyet az V. fejezet 4. részében ismertettünk.

A SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK GAZDASÁGI SÚLYA MAGYARORSZÁGON

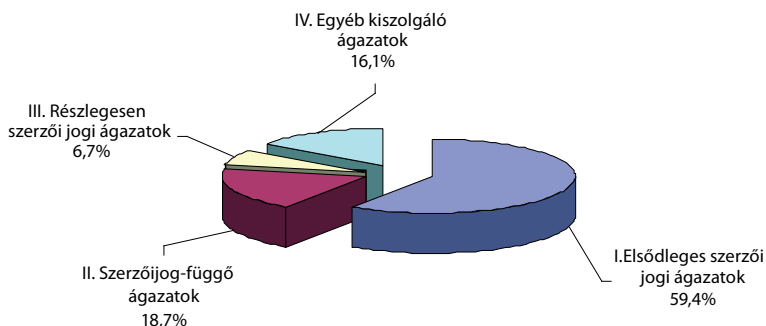
**A szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági súlya
Magyarországon 2002-ben (millió Ft,%)**

	GDP		BRUTTÓ KIBOCSÁTÁS		MUNKAVÁLLALÓI JÖVEDELEM		FOGLALKOZ- TATOTTAK	
	MILLIÓ HUF	%	MILLIÓ HUF	%	MILLIÓ HUF	%	FŐ	%
I. Elsődleges szerzői jogi ágazatok (CORE)	586 571	3,961	1 391 892	3,950	325 208	4,218	162 575	4,154
II. Copyright-függő ágazatok (INTERDEPENDENT)	184 841	1,248	1 583 538	4,494	105 391	1,367	49 029	1,253
III. Részlegesen szerzői jogi ágazatok (PARTIAL)	66 687	0,450	138 077	0,392	38 251	0,496	24 168	0,617
IV. Egyéb kiszolgáló ágazatok (NON-DEDICATED SUPPORT)	149 334	1,008	299 039	0,849	83 872	1,088	42 200	1,078
I.-IV. SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK ÖSSZESEN	987 433	6,668	3 412 546	9,684	552 763	7,169	277 972	7,102
NEMZETGAZDASÁG ÖSSZESEN	14 807 634	100,000	35 239 550	100,000	7 710 098	100,000	3 914 163	100,000

A szerzői jogi ágazatok nemzetgazdasági súlya Magyarországon 2002-ben (%)

A szerzői jogi alapú ágazatok fő arányai a GDP alapján 2002-ben (%)

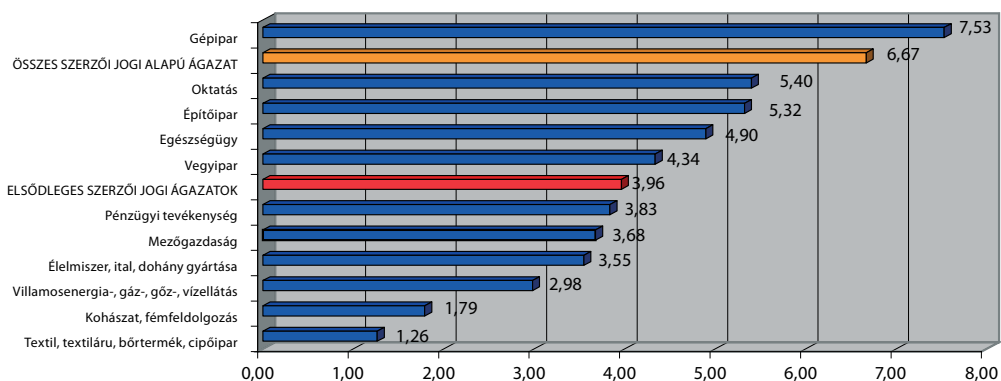

2. Más gazdasági szektorokkal való összehasonlítás

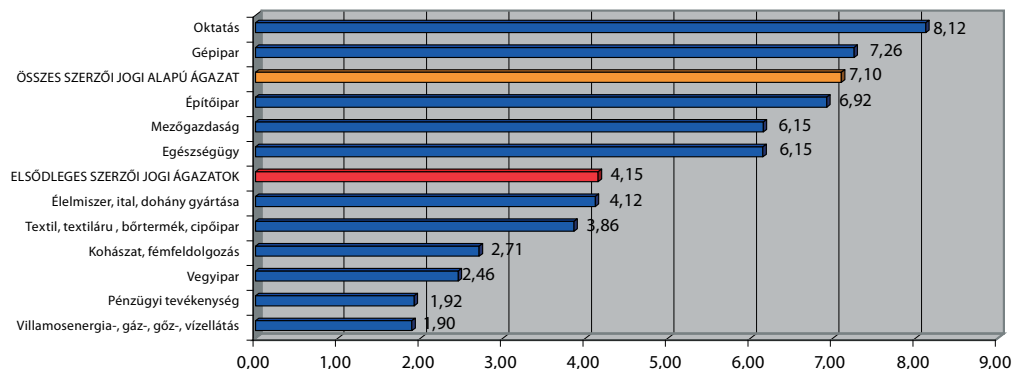
A szerzői jogi alapú ágazatoknak a magyar gazdaságban elfoglalt teljesítménybeli, foglalkoztatási súlyát jól mutatja a nemzetgazdaság többi szektorával, ágazatával való összehasonlítás. A szerzői jogi alapú ágazatoknak/tevékenységeknek a nemzetgazdasági bruttó hozzáadott értékhez és a foglalkoztatáshoz való hozzájárulása nagy gazdasági jelentőséggel bíró iparágak tevékenységéhez mérhető. Az összes szerzői jogi alapú ágazat 6,67%-os, ezen belül az elsődleges szerzői jogi ágazatok 3,96%-os GDP-beli súlya olyan gazdasági ágazatok teljesítményével állítható párhuzamba, mint a gépipar (7,53%), a vegyipar (4,43%), az építőipar (5,32%). **Az elsődleges szerzői jogi ágazatok által előállított bruttó hozzáadott érték meghaladja mind a textilipar (1,26%), mind a kohászat, fémfeldolgozás (1,79%), mind a villamosenergia-ipar (2,98%), mind az élelmiszeripar (3,55%), mind a mezőgazdaság (3,68%) hozzáadott értékét.**

Az összes szerzői jogi alapú ágazatban 278 ezer főt foglalkoztattak, ami az összes foglalkoztatott 7,1%-ának felelt meg. Ezen belül az elsődleges szerzői jogi ágazatok 162 ezer főnek adtak megélhetést 2002-ben, ami a foglalkoztatottak létszámának 4,15%-át jelentette. A szerzői jogi alapú ágazatok együttes foglalkoztatási hozzájárulása olyan ágazatokéval mérhető össze, mint a gépipar (7,26%), az építőipar (6,92%), a mezőgazdaság (6,15%), az egészségügy (6,15%). Az elsődleges szerzői jogi ágazatokban közel ugyanannyi foglalkoztatott kapott munkát, mint az élelmiszeriparban (4,12%). **Az elsődleges szerzői jogi ágazatokban dolgozók száma meghaladta a textiliparban (3,86%), a kohászatban, fémfeldolgozásban (2,71%), a vegyiparban (2,46%), valamint a villamosenergia-iparban (1,90%) foglalkoztatottakét.**

A szerzői jogi ágazatok súlya 2002-ben a magyar gazdaságban a GDP-hez való hozzájárulás alapján más ágazatokkal való összehasonlításban (%)

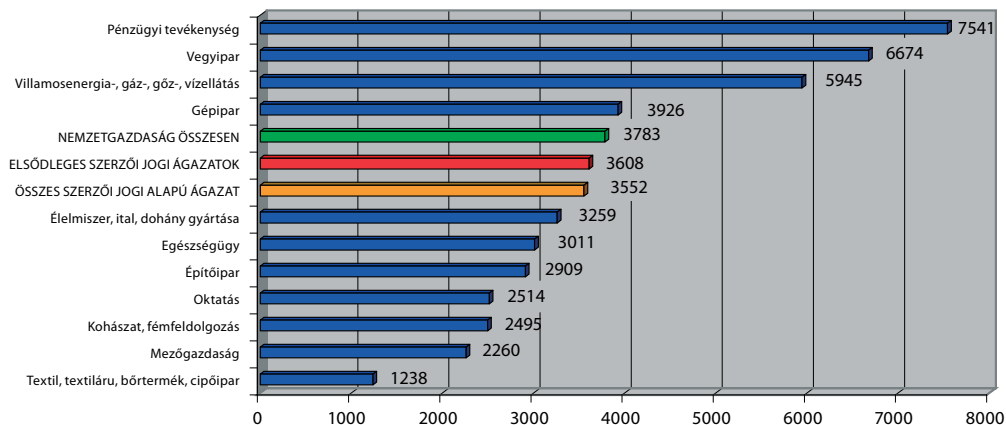

A szerzői jogi alapú ágazatok súlya 2002-ben a magyar gazdaságban a foglalkoztatáshoz való hozzájárulás alapján más ágazatokkal összehasonlításban (%)

A szerzői jogi alapú ágazatokban – az elsődleges szerzői jogi ágazatokban és a tágan értelmezett szerzői jogi alapú ágazatok összességében egyaránt – 2002-ben az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott értékkel mért **termelékenységi mutató a nemzetgazdasági átlaghoz közelítő értékeket** vett fel. Az elsődleges szerzői jogi ágazatokban 3608 ezer Ft, a teljes szerzői jogi „iparban” 3552 ezer Ft volt a termelékenységi mutató, miközben 3783 ezer Ft-ot tett ki a nemzetgazdasági átlag. A szerzői jogi alapú ágazatoknál magasabb termelékenységű ágazatnak bizonyultak olyan hagyományos ipari ágazatok, mint a gépipar, a vegyipar, a villamosenergia-ipar. A szerzői jogi ágazatoknál alacsonyabb termelékenységgel dolgozott viszont az élelmiszeripar, építőipar, kohászat, fémfeldolgozás, textilipar, mezőgazdaság.

A szerzői jogi alapú ágazatok termelékenysége 2002-ben más ágazatokkal összehasonlításban (egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték, ezer Ft)

3. Elsődleges szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok (core copyright industries) körébe azok az ágazatok, illetve tevékenységek tartoznak, amelyek a szerzői jogi védelemben részesülő művek és más alkotások létrehozását, előállítását és gyártását, előadását, sugárzását, közvetítését és kiállítását vagy terjesztését és értékesítését végzik. Az elsődleges szerzői jogi ágazatok tulajdonképpen a hagyományos értelemben vett kulturális területeket, valamint a szoftveripart ölelik fel.

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok gazdasági teljesítménye megközelítően 4%-kal járult hozzá a nemzetgazdaság összteljesítményéhez. A primer szerzői jogi tevékenységek bruttó kibocsátása 2002-ben 1391 milliárd Ft-ot tett ki. Ők adták a nemzetgazdasági bruttó kibocsátás 3,95%-át. Az elsődleges szerzői jogi ágazatok bruttó hozzáadott értéke 586 milliárd Ft volt, ami a nemzetgazdasági bruttó hozzáadott érték 3,96%-át tette ki. Ezekben az ágazatokban 2002-ben 162 ezer fő dolgozott, az összes foglalkoztatott 4,15%-a. A dolgozók munkavállalói jövedelme 325 milliárd Ft volt, ami az összes munkavállalói jövedelem 4,22%-ának felelt meg.

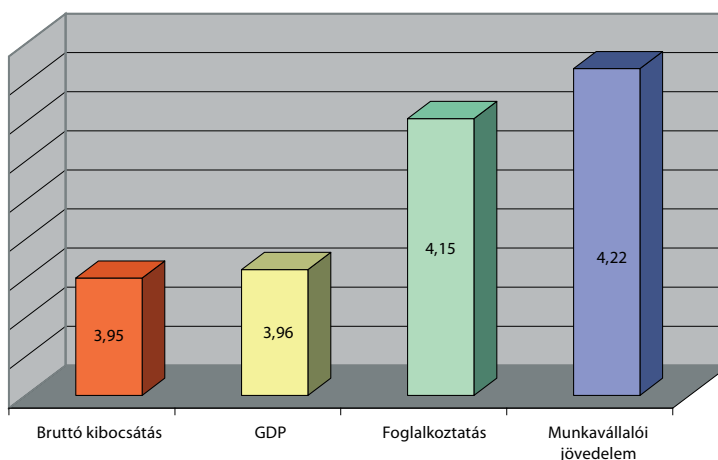
Az elsődleges szerzői jogi ágazatok részaránya a foglalkoztatásban, valamint a munkavállalói jövedelemben Magyarországon magasabb, mint a nemzetgazdaság bruttó hozzáadott értékéhez, bruttó kibocsátásához való hozzájárulása. Ez a jelenség nem egyezik a fejlett ipari országokban tapasztalt trendekkel, és annak a kifejeződése, hogy a primer szerzői jogi ágazatoknak Magyarországon az átlagosnál nagyobb a munkaerő igényük. Ez a „termelékenységbeli” lemaradás összefüggésben állhat a primer szerzői jogi ágazatok gépesítettségének nemzetközi összehasonlításban alacsonyabb szintjével, a munkaerő-megtakarító új technológiák pénzhiányból fakadó lassúbb meghonosodásával.

Az Európai Unió 15 régi tagállamának átlagát és a régi tagországokat külön-külön

A SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK GAZDASÁGI SÚLYA MAGYARORSZÁGON

nézve az elsődleges szerzői jogi ágazatok hozzájárulása a foglalkoztatáshoz kisebb, mint hozzájárulásuk a GDP-hez. Az országokénti összehasonlítás szerint csak hét olyan ország van – Dánia, Finnország, Görögország, Írország, Lettország, Szingapúr és Magyarország –, ahol, ezzel ellentétes módon, az elsődleges szerzői jogi ágazatok foglalkoztatási hozzájárulása nagyobb lenne GDP-beli súlyuknál.

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok (CORE) nemzetgazdasági súlya 2002-ben (%)

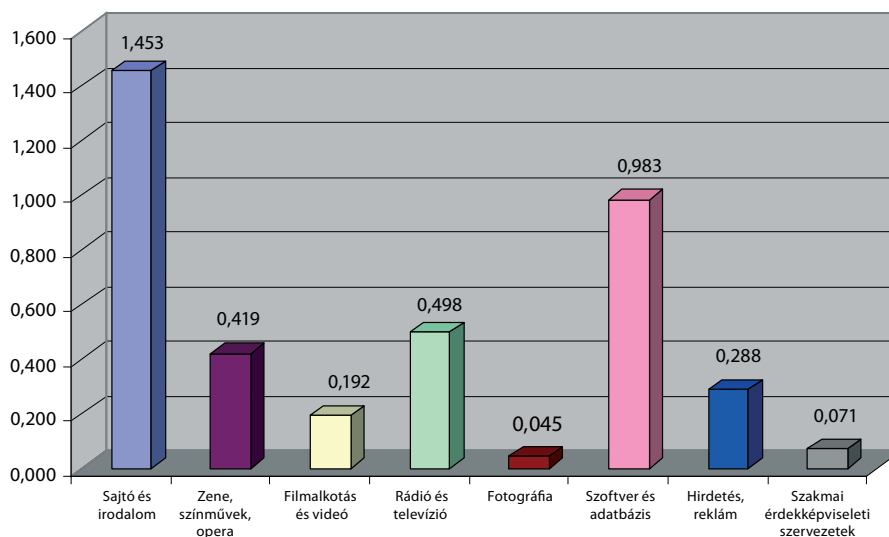
Az elsődleges szerzői jogi ágazatok közül a legnagyobb gazdasági súllyal rendelkező tevékenységek 2002-ben a **bruttó kibocsátáshoz való hozzájárulás** alapján nagyság szerinti sorrendben a következők voltak: sajtó és irodalom, szoftver és adatbázis, rádió és televízió, zene, színművek, opera, valamint hirdetés, reklám. Ez az öt tevékenység adta az elsődleges szerzői jogi ágazatok összes bruttó kibocsátásának 92%-át. A filmalkotás és videó, a fotográfia és a szakmai érdekképviseleti tevékenység⁴⁸ jelentették a maradék 8%-ot.

⁴⁸ A szerzőket és az egyéb jogosultakat Magyarországon a legváltozatosabb jogintézmények segítik jogaik érvényesítésében, a szakmai érdekvédelemben. A szerzői és szomszédos jogok kezelését végző egyesületek: ARTISJUS, HUNGART, FILMJUS, MSZSZ-EJI, MAHASZ, Magyar Reprográfiai Szövetség (RSZ), MASZRE. Az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület a zeneszerzők, zeneszövegírók, zeneműkiadók és irodalmi szerzők közös jogkezelés körébe vont szerzői jogainak érvényesítésével (felhasználás engedélyezése, díjmegállapítás, díjbeszedés, díjfelosztás) foglalkozik. A HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület feladata a képző-, ipar- és fotóművészek közös jogkezelés körébe vont szerzői jogainak érvényesítése (a felhasználás engedélyezése, díjmegállapítás, díjbeszedés, díjfelosztás). A FILMJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete az audiovizuális művek szerzői (például rendező, operatőr) és a filmelőállítók közös jogkezelés körébe vont szerzői jogainak érvényesítésével (a felhasználás engedélyezése, díjmegállapítás, díjbeszedés, díjfelosztás) foglalkozik. A Művészeti Szakszervezetek Szövetsége Előadóművészi Jogvédő Iroda (MSZSZ-EJI) feladata az előadóművészek közös jogkezelés körébe vont szomszédos jogainak érvényesítése (a felhasználás engedélyezése,

A SZERZŐI JOGI ÁGAZATOK SÚLYA A MAGYAR GAZDASÁGBAN

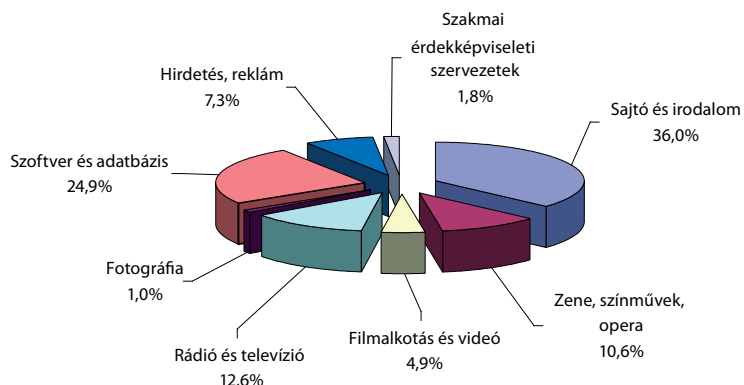
Az elsődleges szerzői jogi tevékenységek **koncentráltságát mutatja**, hogy két területről – a sajtó és irodalom, valamint a szoftver, adatbázis területekről – származott az elsődleges szerzői jogi ágazatok (tevékenységek) bruttó kibocsátásának a 61%-a. A magyar sajtó és irodalom régi hagyományokkal rendelkező, hosszú idő óta jelentős súlyú terület, amely őrzi erős pozícióit, míg a szoftveripar a viszonylag fiatal, de az igen dinamikusan fejlődő iparágak közé tartozik. Ez magyarázza e két, eltérő múltú és hagyományú területnek a primer szerzői jogi ágazatokon belül kiemelkedő gazdasági súlyát.

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok súlya a bruttó kibocsátás alapján 2002-ben (%)

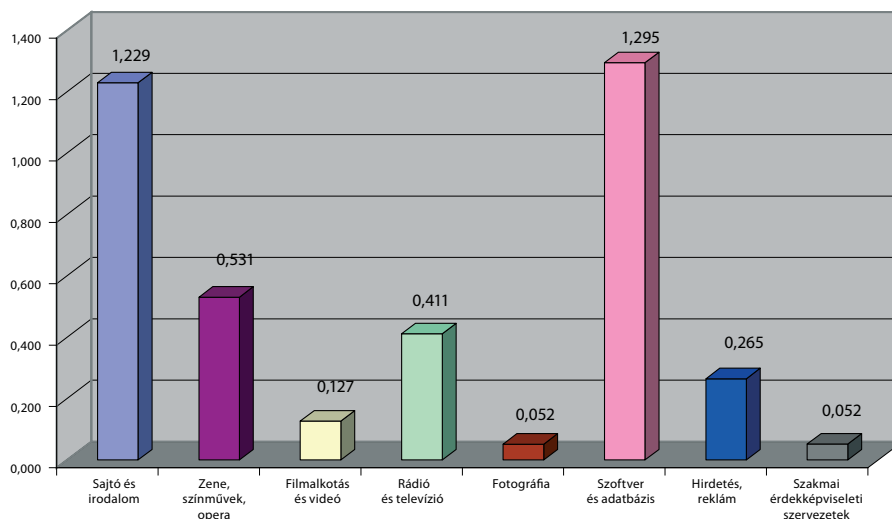
díjmegállapítás, díjbeszedés, díjfelosztás). A MAHASZ, a Magyar Hanglemezkiadók Szövetsége a hangfelvétel-előállítók közös jogkezelés körébe vont szomszédos jogainak érvényesítésével (a felhasználás engedélyezése, díjmegállapítás, díjbeszedés, díjfelosztás) foglalkozik. A Magyar Reprógráfiai Szövetség feladata a szerzői művek fénymásolással vagy más hasonló módon (reprógrafiával) történő magáncélú másolására tekintettel a szerzőket, valamint a művek kiadóit megillető jogdíjigények érvényesítése (díjmegállapítás, díjbeszedés, díjfelosztás). A MASZRE, a Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprógráfiai Egyesülete feladata az irodalmi és szakirodalmi szerzőket, könyv- és folyóirat-kiadókat az irodalmi és szakirodalmi művek fénymásolással vagy más hasonló módon (reprógrafiával) történő magáncélú másolására tekintettel megillető jogdíjak felosztása. A szerzői és szomszédos jogok területén működő további fontos társadalmi és szakmai szervezetek a következők: Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesület, Business Software Alliance (BSA Hungary), Magyar Szerzői Jogi Fórum Egyesület, Audiovizuális Művek Szerzői Jogait Védő Közcélú Alapítvány (ASVA), Szövetség a Szerzői Jogokért (ProArt).

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok aránya a bruttó kibocsátás alapján 2002-ben (%)

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok közül a GDP-hez való hozzájárulás alapján a legnagyobb gazdasági súllyal rendelkező öt terület azonos a bruttó kibocsátáshoz való hozzájárulás alapján mértékkel, és ezek a következők: szoftver és adatbázis, sajtó és irodalom, zene, színművek, opera, rádió és televízió, valamint hirdetés, reklám.

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok a hozzájárulása a GDP-hez 2002-ben (%)

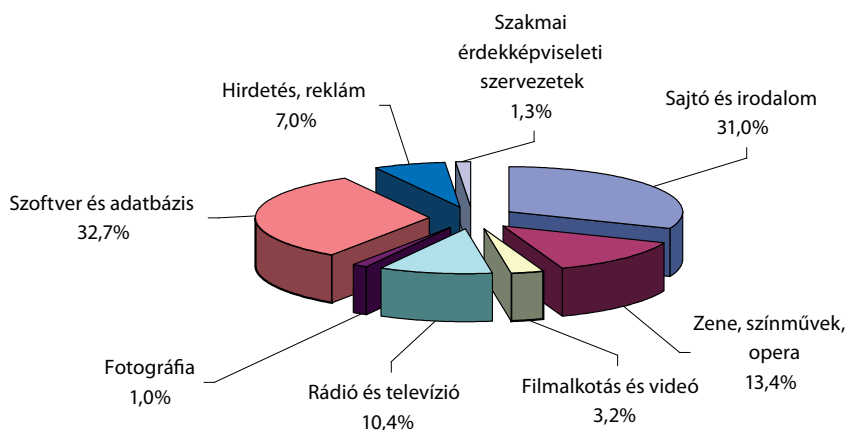

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok bruttó hozzáadott értékének 95%-a a fent megnevezett öt tevékenységi területről származott. Sőt, két területen – ismét a szoftver és adatbázis, valamint a sajtó és irodalom területeken – képződött az elsődleges szerzői jogi ága-

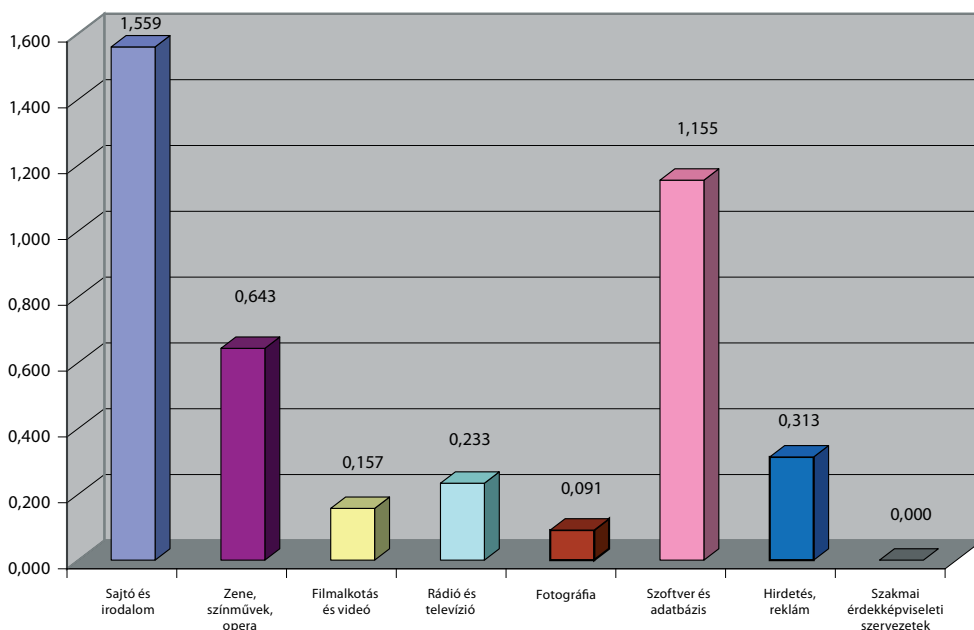
zatok bruttó hozzáadott értékének 65%-a, közel kétharmada, azaz a bruttó hozzáadott értékhez való hozzájárulás a bruttó kibocsátásnál nagyobb koncentrációt mutatott.

A bruttó kibocsátáshoz és a bruttó hozzáadott értékhez való hozzájárulás alapján képzett sorrend eltérése a primer szerzői tevékenységi területek eltérő anyag-, illetve szellemimunka-igényességével, valamint a külső bedolgozó vállalkozások alkalmazásának eltérő mértékével áll összefüggésben. A sajtó és irodalom terület bruttó kibocsátás alapján mért magasabb aránya a szoftver és adatbázis területhez viszonyított relatíve nagyobb anyagigényességre vezethető vissza. A rádió és televízió területén a produkciók nem saját előállítású munkaként, hanem döntően külső produkciós vállalkozások bevonásával készülnek, ami visszatükröződik a magasabb bruttó kibocsátásbeli aránnyal, mivel a bruttó kibocsátás értéke – egyéb feltételek változatlansága esetén – a munkamegosztás növekedésével arányosan növekszik.

Az elsődleges szerzői jogi „ipar” szerkezete 2002-ben a GDP alapján (%)

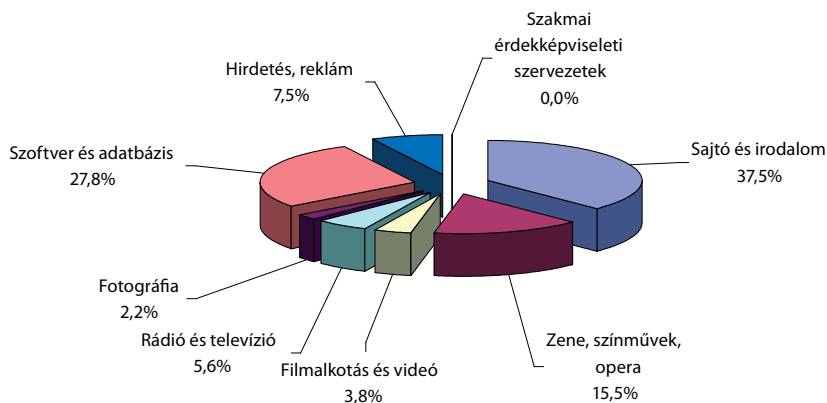
Az elsődleges szerzői jogi ágazatok hozzájárulása a foglalkoztatáshoz 2002-ben (%)

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok közül a **legtöbb dolgozót foglalkoztató ágazatok** sorrendben a következők: sajtó és irodalom, szoftver és adatbázis, zene, színművek, opera, hirdetés, reklám, valamint rádió és televízió. Látható, hogy a foglalkoztatási szerep tekintetében – szoros összefüggésben a tevékenység munkaigényességével – a sajtó és irodalom helyet cserélt a szoftver és adatbázis területtel, valamint a hirdetés, reklám területe megelőzte a rádió és televíziót.

A sajtó és irodalom területén foglalkoztatottak száma 2002-ben 61 ezer fő volt, a szoftver és adatbázis területén 45 ezer fő dolgozott, a zene, színművek, opera terület 25 ezer főnek adott munkát, míg a hirdetés, reklám területén dolgozók létszáma 12 ezer fő volt, és a rádió és televízió 9 ezer főt foglalkoztatott.

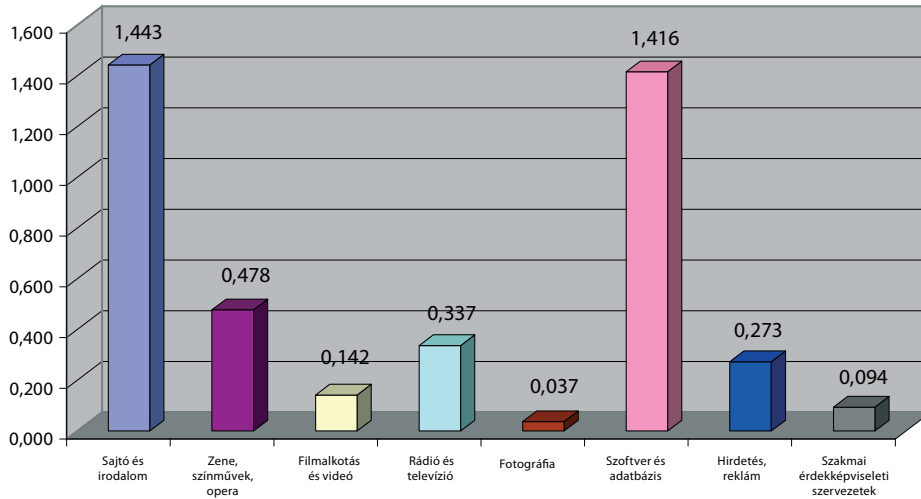
**Az elsődleges szerzői jogi ágazatok struktúrája
a foglalkoztatottak száma alapján (%)**

Az elsődleges szerzői jogi területeken foglalkoztatottak 94%-a öt tevékenységi területen dolgozik, illetve 65%-a a két, már korábban kiemelt területen, azaz a sajtó és irodalom, valamint a szoftver, adatbázis területen tevékenykedik. Meghatározó súlyú a sajtó és irodalom területén foglalkoztatottak aránya, őket követik a szoftver és adatbázis, valamint a zene, színművek, opera területen dolgozók. A rádió, televízió, valamint a hirdetés, reklám területeknek a bruttó hozzáadott értékhez és a bruttó kibocsátáshoz viszonyítva alacsonyabb a foglalkoztatási aránya, ami a munkamegosztásbeli sajátosságokkal lehet összefüggésben.

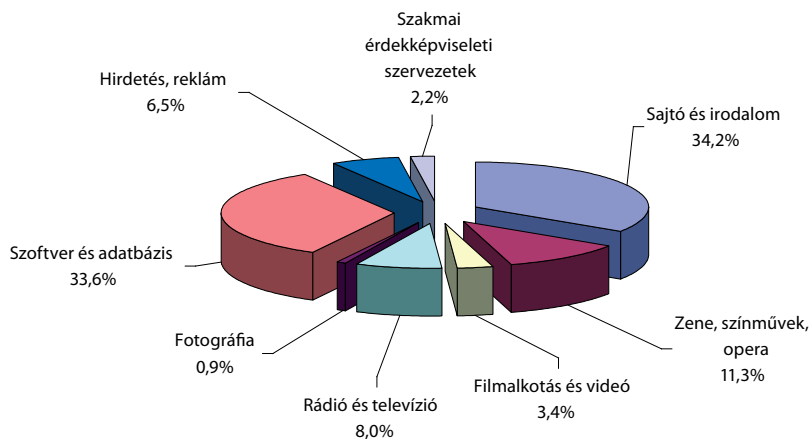
Az elsődleges szerzői jogi ágazatok közül a **munkavállalói jövedelmekhez való hozzájárulás** szempontjából az öt legnagyobb tevékenységi terület nagyság szerinti sorrendben a következő: sajtó és irodalom, szoftver és adatbázis, zene, színművek, opera, rádió és televízió, hirdetés, reklám.

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok hozzájárulása a munkavállalói jövedelmekhez 2002-ben (%)

A fent megnevezett öt tevékenységi területről származott az elsődleges szerzői jogi ágazatokból származó munkavállalói jövedelem 86%-a. A munkavállalói jövedelmek erős koncentrátságát jelzi, hogy a primer szerzői jogi ágazatokból származó munkavállalói jövedelem több, mint kétharmada két területről, ismét a sajtó és irodalom, valamint a szoftver és adatbázis területekről származott.

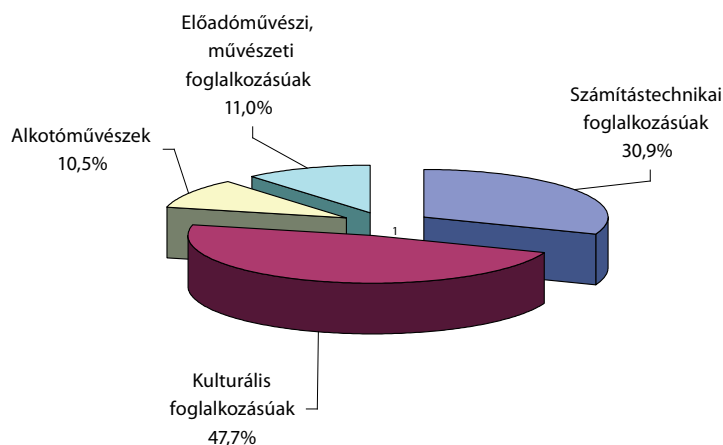
Az elsődleges szerzői jogi ágazatok belső szerkezete a munkavállalói jövedelmek alapján 2002-ben (%)

A 2001. évi népszámlálás során összesen 3690 ezer személy esetében került sor az egyéni foglalkozásra vonatkozó adatok felmérésére.⁴⁹ Ez a felmérés nem öleli fel a szerzői jogi ágazatokban dolgozó foglalkoztatottak teljes körét, hanem csak azokat, akik közvetlenül végeznek kulturális és bizonyos számítástechnikai tevékenységet. A számbavételből hiányoznak a szerzői jogi ágazatok működtetéséhez elengedhetetlen kisegítő tevékenységet végzők (például színházi jegyszedők). Ezért a mi vizsgálatunk számára nem az abszolút számok, hanem a foglalkozási összetétel bír jelentőséggel.

A felmérésben résztvevők közül 87 ezer fő sorolta magát a primer szerzői jogi tevékenységet végzők körébe. A szerzői jogi tevékenységet végzők 47,7%-a kulturális tevékenységet végzett, 30,9%-a számítástechnikai foglalkozásúnak, 21,5%-a alkotó- és előadóművésznek vallotta magát.

Az elsődleges szerzői jogi tevékenységben foglalkoztatottak megoszlása foglalkozási kategóriák szerint 2001-ben (%)

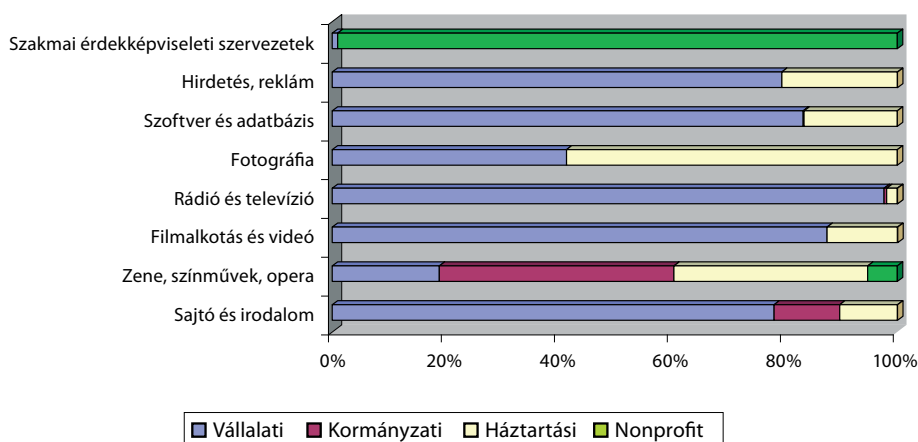
Megvizsgáltuk a szerzői jogi területen foglalkoztatottak összetételét. A primer szerzői jogi tevékenységet folytatók közül sorrendben az első két helyen állnak az egyéb, magasabb képzettséget igénylő számítástechnikai foglalkozásúak és a szoftverfejlesztő, informatikus foglalkozásúak (9382 és 8171, összesen 17 553 fővel). Őket követik az egyéb kulturális foglalkozást végzők (7167 fő), valamint a könyvtárosok (5966 fő). Az 5. helyen

⁴⁹ A magyarországi népszámlálások felvételi gyakorlatával egyezően a kérdőívek kitöltése 2001-ben is a lakosság személyes kikérdezésével történt, az adatok helyességét nem kellett okmányokkal igazolni. Emiatt az összeírás adatai eltérhetnek az olyan adatgyűjtések eredményeitől, amelyeknél az adatokat bizonylatokkal kell alátámasztani. A 2001. évi népszámlálás a foglalkoztatottak egyéni foglalkozására vonatkozó adatait a FEOR-93 felülvizsgált, 1997-től hatályos rendszerének megfelelően közli. A felmért létszám a 2001. évi foglalkoztatotti létszám 95%-ának felelt meg.

állnak az újságírók (4303), majd az iparművészek (3500) következnek. Az első tíz szerzői jogi foglalkozás adja az elsődleges szerzői jogi tevékenységekben dolgozók 57,7%-át.

A rendelkezésre álló statisztikai adatok birtokában megvizsgáltuk az elsődleges szerzői jogi ágazatok/tevékenységek **szektorok szerinti összetételét**. A magyar statisztikai számbavételi rendszer szerint az ún. vállalati szektor tartalmazza az összes jogi személyiségű vállalkozást és jogi személyiség nélküli gazdasági társaságot. Az ún. kormányzati szektor között veszik számba a költségvetési rend szerint gazdálkodó központi és helyi önkormányzati költségvetési intézmények, állami elkülönített pénzalapok tevékenységét. Az ún. háztartási szektorban jelennek meg a háztartások, valamint a személyi jövedelemadóra vonatkozó törvény szerint egyéni vállalkozóként adózó kisvállalkozók (!). Az ún. háztartásokat segítő nonprofit intézmények azok a nem nyereségérdekelt intézmények, amelyek költségeinek nagy részét magánforrások támogatása finanszírozza.

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok szektorok szerinti szerkezete a bruttó hozzáadott érték alapján 2002-ben (%)

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok legtöbbszörében a vállalati szektor játszik meghatározó szerepet. A bruttó hozzáadott érték több mint háromnegyedét a vállalati szektorban állították elő a sajtó és irodalom, a filmalkotás és videó, a szoftver és adatbázis, valamint a hirdetés, reklám területén. Ezzel összhangban a filmalkotás és videó, a fotográfia, a rádió és televízió, a szoftver és adatbázis, és a hirdetés, reklám területén a foglalkoztatottak szinte teljes egészében a társas és egyéni vállalkozói szektorból kerülnek ki.

Az ún. kormányzati szektornak egyedül a zene, színművek, opera területén van meghatározó súlya. A színházi és zenei intézményrendszer fenntartása döntően állami pénzeszközök felhasználásával történik. A zene, színházak, opera területén a bruttó hozzáadott érték 41%-át állították elő a központi és helyi önkormányzati tulajdonában levő intézményekben. A zene, színművek, opera területén a kormányzati szektor mellett az ún. háztar-

A SZERZŐI JOGI ÁGAZATOK SÚLYA A MAGYAR GAZDASÁGBAN

tási szektor a legjelentősebb, ez magában foglalja a személyijövedelemadó-törvény alapján adózó egyéni vállalkozókat, kisvállalkozásokat. A zene, színművek, opera területén – a költségvetési fenntartású intézmények mellett – az egyéni vállalkozások formájában működő és adózó előadóművészek, és a belőlük összetevődő társulatok súlya is meghatározó. Ezzel összhangban a zene, színművek, opera területén a társas és egyéni vállalkozók adják a foglalkoztatottak létszáma 56,7%-át, és a kormányzati és nonprofit szektor a 43,3%-át.

A **sajtó és irodalom** terén a bruttó hozzáadott érték 78,2%-át az ún. vállalati szektorban állították elő, ezzel összhangban a foglalkoztatottak 88,9%-a társas és egyéni vállalkozásban dolgozott, és a foglalkoztatottak 11,1%-a a kormányzati és nonprofit szektorból került ki.

A **fotográfia területén** a gazdasági társaságok és az ún. háztartási szektor alatt megjelenő **egyéni vállalkozók**, kisvállalkozások gazdasági hozzájárulása fele-fele arányban oszlik meg. A szakmai érdekképviseleti szervek egyértelműen az ún. nonprofit szektorhoz tartoznak.

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok bruttó hozzáadott értéke szektorok szerint 2002-ben (millió Ft,%)

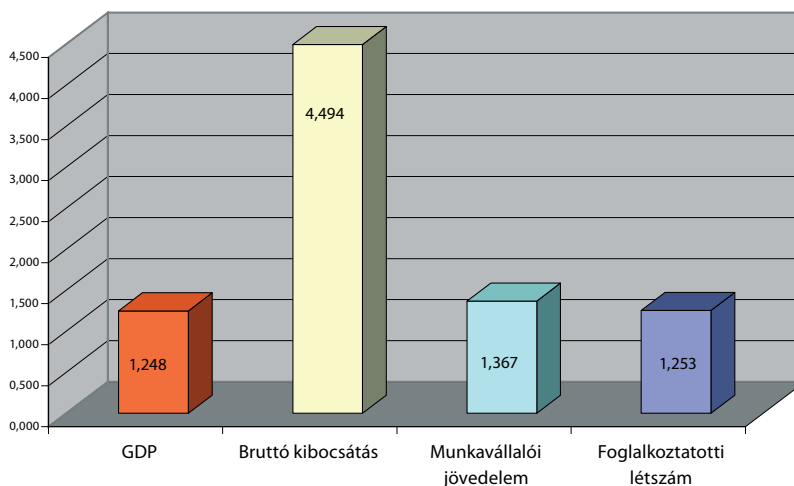
BRUTTÓ HOZZÁADOTT ÉRTÉK									
	Nemzetgazdaság összesen	Vállalati szektor	Kormányzati szektor	Háztartási szektor	Nonprofit szektor	Vállalati szektor	Kormányzati szektor	Háztartási szektor	Nonprofit szektor
	MILLIÓ FT					SZÁZALÉK			
Sajtó és irodalom	182 019	142 312	21 132	18 575	0	78,19	11,61	10,20	0,00
Zene, színművek, opera	78 579	14 886	32 636	26 931	4 126	18,94	41,53	34,27	5,25
Filmalkotás és videó	18 770	16 439	0	2 331	0	87,58	0,00	12,42	0,00
Rádió és televízió	60 912	44 554	210	859	0	73,14	0,34	1,41	0,00
Fotográfia	7 639	3 166	0	4 473	0	41,45	0,00	58,55	0,00
Szoftver és adatbázis	191 727	159 783	310	31 634	0	83,34	0,16	16,50	0,00
Hirdetés, reklám	39 193	31 176	0	8 017	0	79,54	0,00	20,46	0,00
Szakmai érdekképviseleti szervezetek	7 732	72	0	0	7 660	0,93	0,00	0,00	99,07
Elsődleges szerzői jogi ágazatok (CORE) összesen	586 571	412 388	54 288	92 820	11 786	70,30	9,26	15,82	2,01

4. Szerzőijog-függő ágazatok gazdasági súlya

A szerzőijog-függő ágazatok közé azok az ágazatok, tevékenységi területek tartoznak, amelyek olyan eszközök, berendezések előállítását, gyártását és értékesítését végzik, amelyek feladata teljes egészében vagy elsődlegesen a szerzői jogi védelmet élvező művek vagy más alkotások létrehozásának, előállításának vagy ezen alkotások „fogyasztásának” előmozdítása.

A szerzőijog-függő ágazatok bruttó kibocsátásának értéke 2002-ben 1583 milliárd Ft volt, ami a nemzetgazdasági bruttó kibocsátás 4,49%-ának felelt meg. A szerzőijog-függő ágazatok bruttó hozzáadott értéke 184 milliárd Ft-ot tett ki, ami a nemzetgazdasági GDP 1,25%-ával volt egyenlő. Ezekben az ágazatokban 49 ezer fő dolgozott 2002-ben, az összes foglalkoztatottak létszámának 1,25%-a. Az itt dolgozók munkavállalói jövedelmének összege 105 milliárd Ft-ot tett ki, ami az összes munkavállalói jövedelem 1,37%-ának felelt meg.

A szerzőijog-függő ágazatok nemzetgazdasági súlya 2002-ben (%)

A bemutatott adatok, valamint az ábra szemléletesen mutatja, hogy a szerzőijog-függő ágazatok súlya a nemzetgazdasági szintű bruttó kibocsátásban 3,5-ször nagyobb, mint GDP-beli, foglalkoztatási és munkavállalói jövedelembeli súlya. Ez a sajátos jelenség a magyar ipar, sőt a magyar gazdaság sajátos struktúrájára vezethető vissza. A tartós fogyasztási cikkek gyártása Magyarországon a 90-es években a külföldi tőke bevonásával fejlődött. Ennek során több nagy külföldi cég (például Philips, Samsung) a nyugat-európainál olcsóbb, de jól képzett munkaerőre alapozva Magyarországra telepítette

számos tartós fogyasztási cikk végső összeszerelését, ami szinte teljes egészében az importált anyagok, alkatrészek felhasználásán, végszerelésén alapult. A gyártás korszerű technológiát honosított meg, de alacsony magyarországi hozzáadott értéket képviselt. Hasonló jelenség volt megfigyelhető a számítógépgyártás területén is.⁵⁰ Ez magyarázza azt a sajátosságot, hogy az ún. szórakoztató elektronikai termékek (televíziókészülék, rádió, képmagnó, CD-lejátszó, DVD-lejátszó, kazettás magnó, elektronikusjáték-lejátszó) gyártása területén, valamint a számítógépgyártás esetében e tevékenységek viszonylag magas bruttó kibocsátásbeli súlya viszonylag alacsony GDP-beli aránnyal párosult. Ezen ágazatok átlagot meghaladó termelékenységgel működnek, ami visszatükröződik abban is, hogy teljesítménybeli arányuknál alacsonyabb foglalkoztatási arányuk.

A magyar gazdaságban 2002-ben nemzetgazdasági szinten a bruttó hozzáadott érték és a bruttó kibocsátás átlagos aránya 42,02% volt. Az elsődleges szerzői jogi ágazatokban 42,14%-ot tett ki ez a mutató, ami jól illeszkedik a magyarországi nemzetgazdasági átlaghoz. Ezzel szemben a szerzőijog-függő ágazatok közül a szórakoztató elektronikai termékek (televíziókészülék, rádió, képmagnó, CD-lejátszó, DVD-lejátszó, kazettás magnó, elektronikus játék lejátszó) gyártása területén és a számítógép gyártása ágazatokban a bruttó hozzáadott érték/bruttó kibocsátás arány rendkívül alacsony, mindössze 9,4%, illetve 6,4% volt. Ez az alacsony hozzáadott értéket létrehozó, összeszerelő jellegű tevékenységek túlsúlyával van összefüggésben.

Másik oldalról a magyar gazdaságot a tartós fogyasztási cikkek nagy arányú importja is jellemzi, amely magyarázatul szolgál a szerzőijog-függő területekhez kapcsolódó kis- és nagykereskedelem átlagosnál magasabb arányára.

Ezekből a magyar sajátosságokból kiindulva a szerzőijog-függő ágazatok tevékenységét két megközelítésben is vizsgáltuk. A KSH-tól kapott statisztikai adatok a gyártótevékenységekre vonatkoztak, és viszonylag aggregált adatokat tartalmaztak a szerzőijog-függő ágazatok kis- és nagykereskedelmi tevékenységére, valamint a kölcsönzésre vonatkozóan. Az első megközelítésben tehát külön sorban, külön adatként szerepeltettük a szerzőijog-függő ágazatokhoz kapcsolódó kis- és nagykereskedelmi tevékenységet és a kölcsönzést.

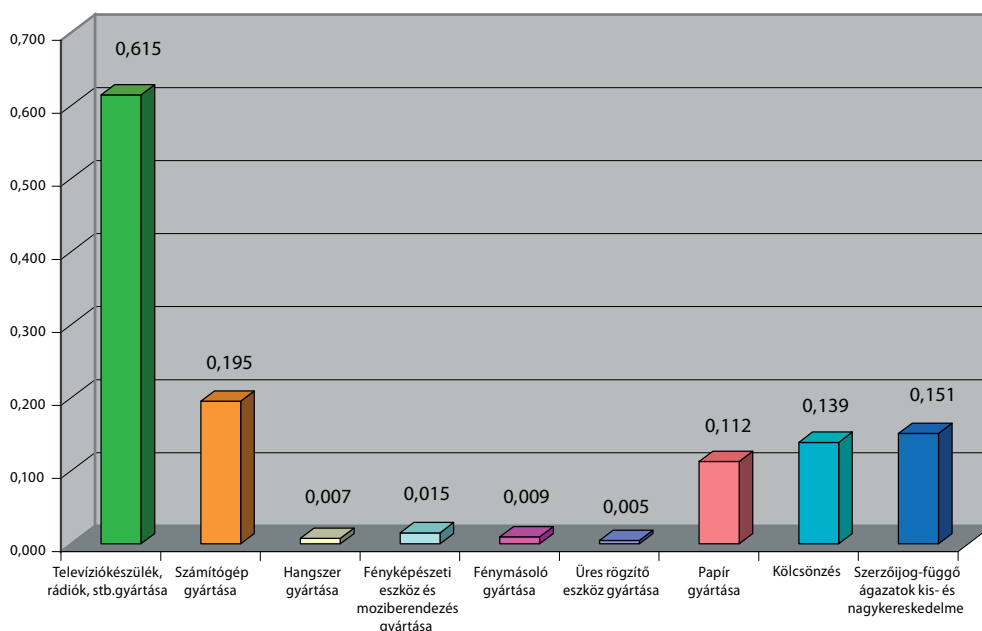
A szerzőijog-függő ágazatokon belüli teljesítményarányok tekintetében két terület **játszik meghatározó szerepet**: a televíziókészülék, rádió, képmagnó, CD-lejátszó, DVD-lejátszó, kazettás magnó, elektronikusjáték-lejátszó gyártása, amit összefoglalóan **szórakoztató elektronikának** nevezhetünk, valamint a **számítógépgyártás** adja e kategória hozzáadott értékének a 65%-át. Ezeket a gyártótevékenységeket követi a kereskedelmi és kölcsönzési tevékenység. A szerzőijog-függő ágazatokhoz kapcsolódó kis- és nagykereskedelmi tevékenység súlya a bruttó kibocsátásban és a bruttó hozzáadott értékben egyaránt 0,15%-ot tett ki a nemzetgazdasági teljesítményekhez viszonyítva. Az ebben a tevékenységben foglalkoztatottak aránya ennél jóval magasabb, 0,24% volt. A kereskedelem átlagosnál magasabb munkai igényessége jut kifejezésre abban, hogy a szerzőijog-függő

⁵⁰ Az IBM vámszabadterületen működő székesfehérvári gyárában merevlemez-meghajtókat állítottak elő. Az IBM Storage a 6. legnagyobb magyar vállalatá nőtte ki magát, és az egyik legnagyobb exportőrnek számított. A globális világpiaci kereslet csökkenése miatt az IBM 2002. november 30-tól megszüntette a termelést a székesfehérvári gyárban.

ágazatokhoz kapcsolódó kis- és nagykereskedelem gazdasági teljesítménybeli súlyához képest magas a kereskedelmi tevékenységnek a foglalkoztatási súlya.

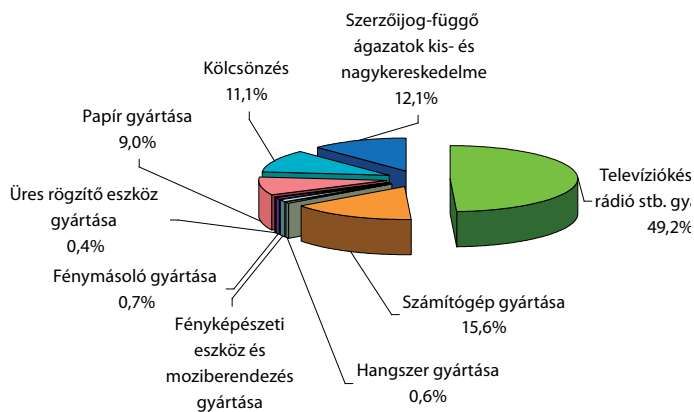
A szórakoztató elektronikai termékek (televízió, rádió stb.), a számítógép, a papír gyártása és a kereskedelmi, kölcsönzési tevékenység e terület hozzáadott értékének 97%-át teszi ki, ami jól tükrözi azt, hogy fénymásoló berendezés, hangszer, üres rögzítő eszköz, fényképezési eszköz gyártása lényegében nem vagy alig folyik Magyarországon.

**A szerzőijog-függő ágazatok hozzájárulása a GDP-hez 2002-ben
(kereskedelem külön,%)**

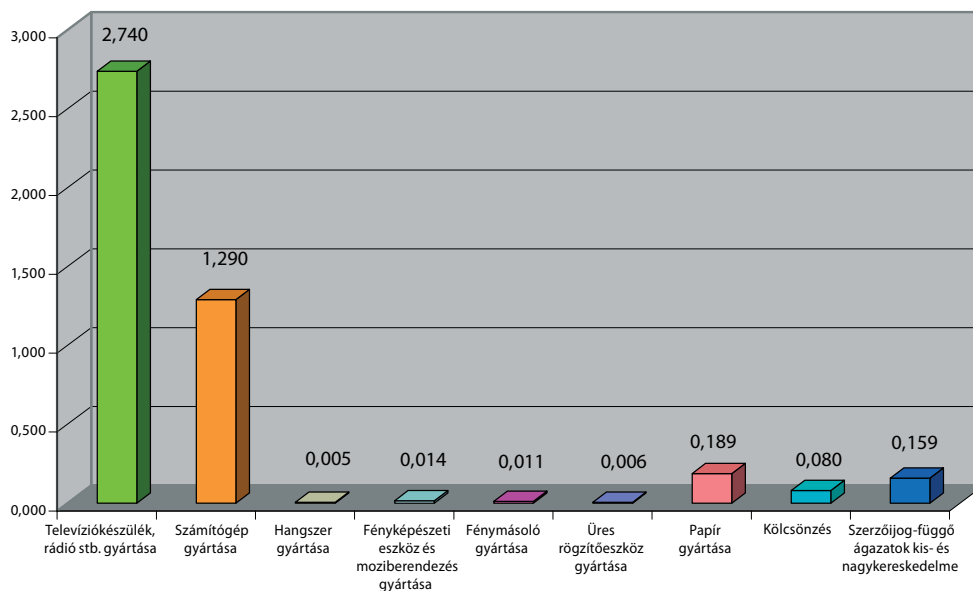

A SZERZŐI JOGI ÁGAZATOK SÚLYA A MAGYAR GAZDASÁGBAN

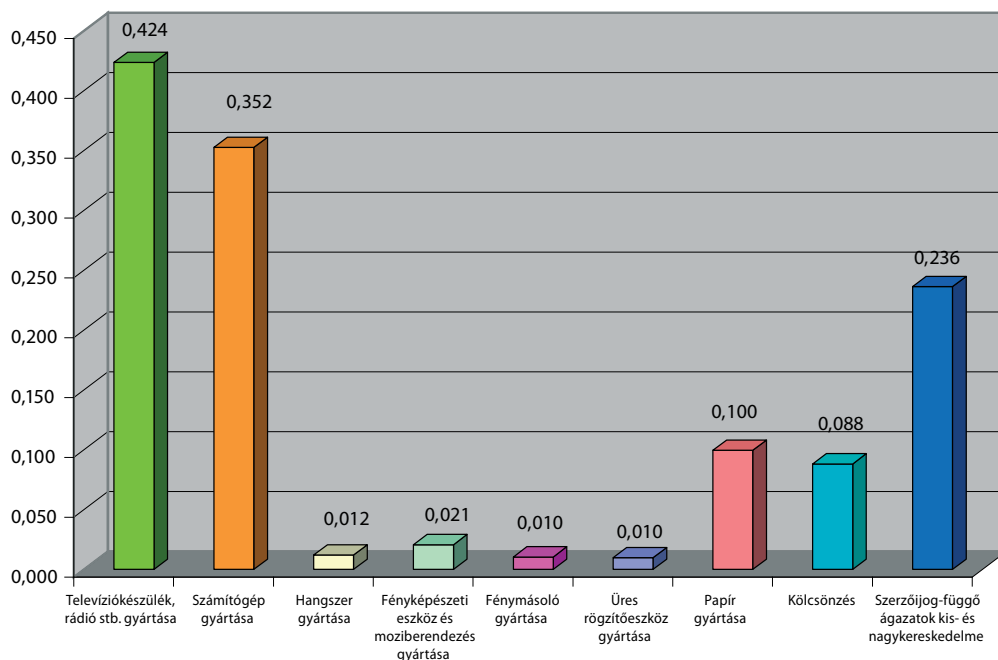
A szerzőijog-függő tevékenységek belső arányai a bruttó hozzáadott értékhez való hozzájárulás alapján 2002-ben (%)

A szerzőijog-függő ágazatok hozzájárulása a bruttó kibocsátáshoz 2002-ben (kereskedelem külön,%)

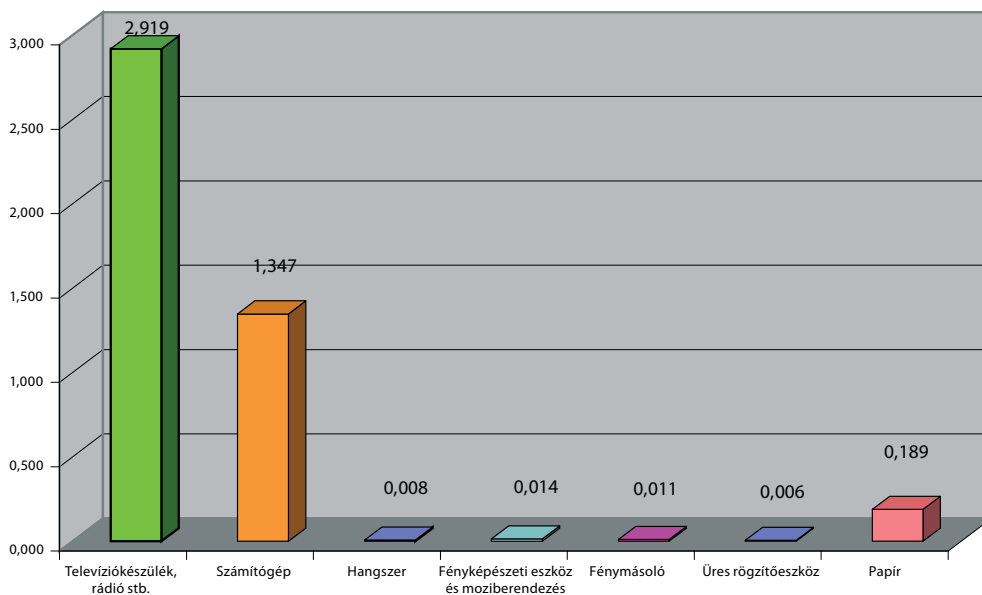
**A szerzőijog-függő ágazatok foglalkoztatási súlya
(kereskedelem külön,%)**

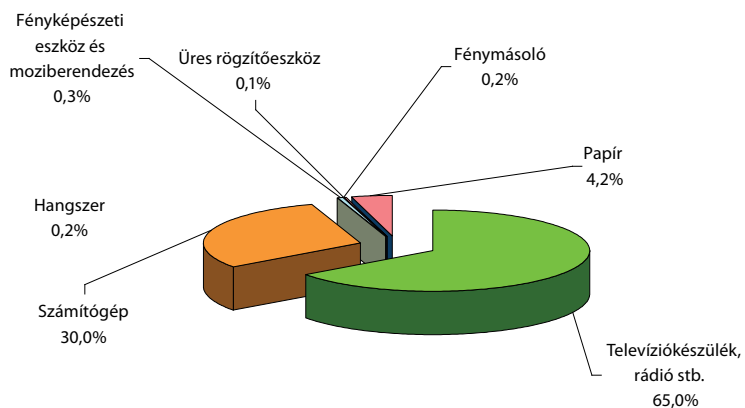
A másik megközelítésben adatkorrekció gyanánt az egyes ágazatokra osztottuk szét a kereskedelmi és kölcsönzési tevékenység értékét. A végrehajtott adatkorrekciók azt a célt szolgálták, hogy az európai és amerikai copyright vizsgálatok statisztikai adataihoz hasonlóan a magyar statisztika is tartalmazza a szerzői jogi alkotások „hardverét” jelentő termékek gyártása mellett ezek kis- és nagykereskedelmét és adott esetben a kölcsönzési tevékenységet is. Ennek érdekében a szerzőijog-függő ágazatokhoz kapcsolódó kis- és nagykereskedelmi és kölcsönzési tevékenységet – a hozzáadott értékarányok figyelembevételével – „leosztottuk” az egyes ágazatokra. A következőkben bemutatott megoszlási értékek tehát már a kis- és nagykereskedelemmel és kölcsönzéssel korrigált adatok alapján készültek, de csak nagy óvatossággal, becslésként kezelhetők.

A szerzőijog-függő ágazatok közül a **bruttó kibocsátáshoz való hozzájárulás alapján az élen a szórakoztató elektronikai ipar** (televíziókészülék, rádió, képmagnó, CD-lejátszó, DVD-lejátszó, kazettás magnó, elektronikusjáték-lejátszó) áll, amit a számítógépipar követ. A szerzőijog-függő ágazatok összesített kibocsátásának döntő hányadát, 93%-át ez a két terület adta. A többi ágazat kibocsátási aránya kis súlyt képvisel.

A szerzőijog-függő ágazatok hozzájárulása a bruttó kibocsátáshoz 2002-ben (%)

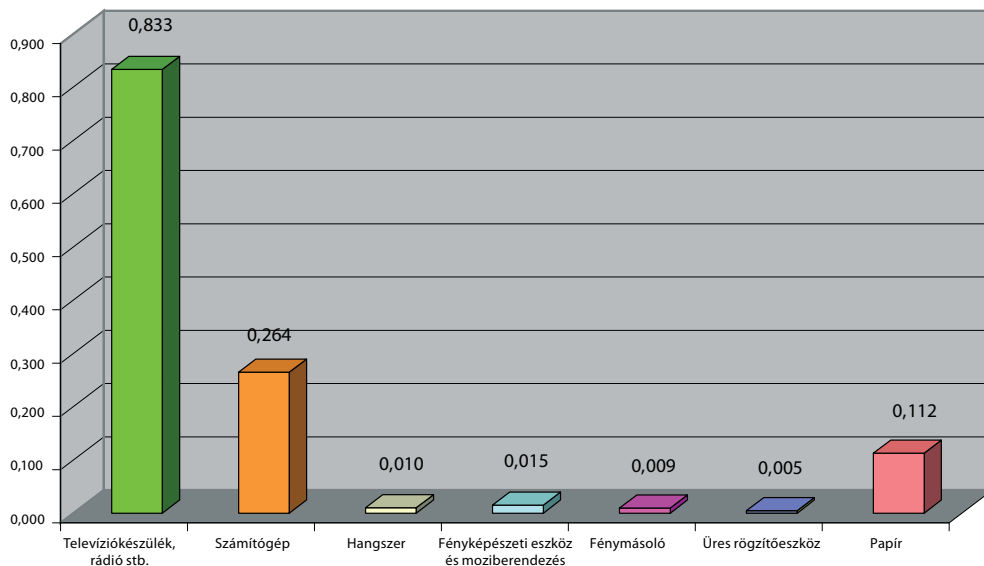

A szerzőijog-függő ágazatok belső arányai a bruttó kibocsátás alapján 2002-ben (%)

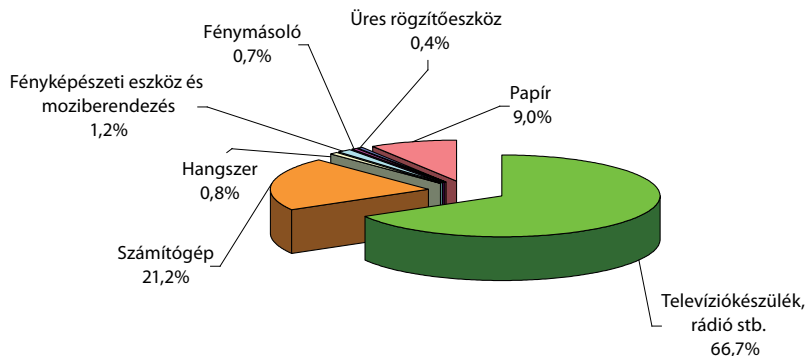
A GDP-hez való hozzájárulás alapján is a fent megnevezett két terület – az ún. szórakoztató elektronika, valamint a számítógép-ágazat – játszik domináns szerepet. Ezek mellett még említésre méltó a papírágazat GDP-hez való hozzájárulása.

A szerzőijog-függő ágazatok hozzájárulása a GDP-hez 2002-ben (%)

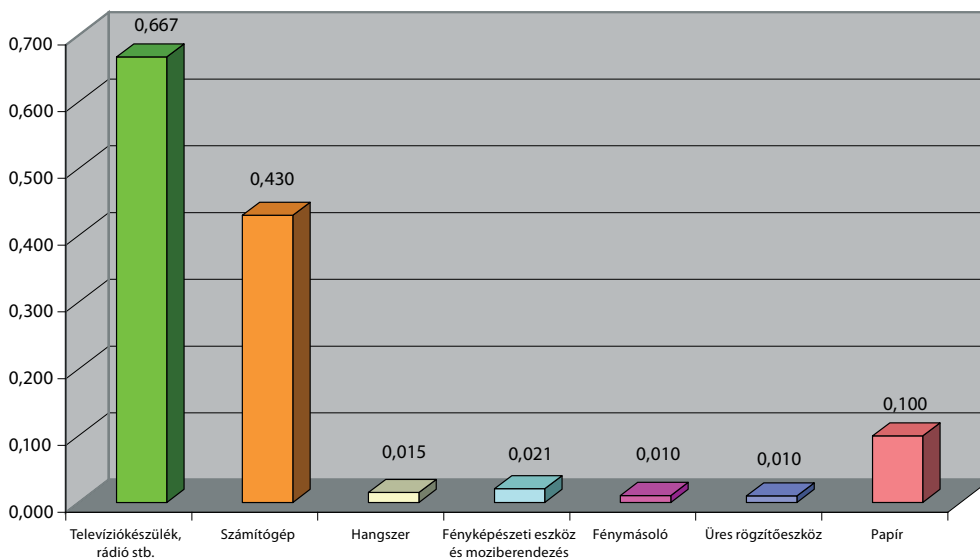
A terület koncentráltságát jelzi, hogy a szerzőijog-függő ágazatok összesített bruttó hozzáadott értékének 97%-át a fent felsorolt három terület (szórakoztató elektronika, számítógép és papír) adta, sőt két területről (szórakoztató elektronika, számítógép) származott annak 89%-a. A magyar gazdaságban elhanyagolható súlyt képvisel a hangszer-, a fényképezési eszköz és fénymásoló-„ipar” teljesítménye.

A szerzőijog-függő ágazatok belső struktúrája a GDP alapján (%)

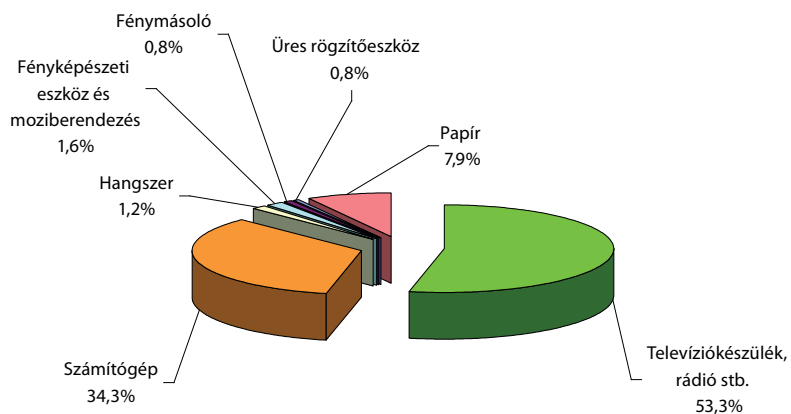
A szerzőijog-függő ágazatokon belül a legtöbb dolgozót a korábban említett három terület foglalkoztatja: az ún. szórakoztató elektronika, a számítógép-ipar és a papíripar.

A szerzőijog-függő ágazatok hozzájárulása a foglalkoztatáshoz 2002-ben (%)

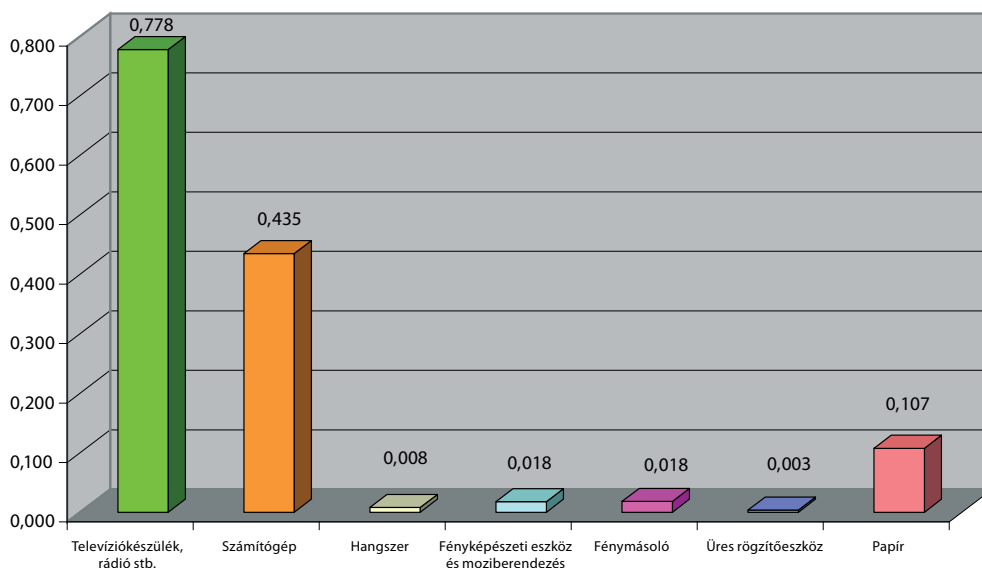
E három területen dolgozott a szerzőijog-függő ágazatokban foglalkoztatottak 95,5%-a.

A szerzőijog-függő ágazatok belső arányai a foglalkoztatás alapján 2002-ben (%)

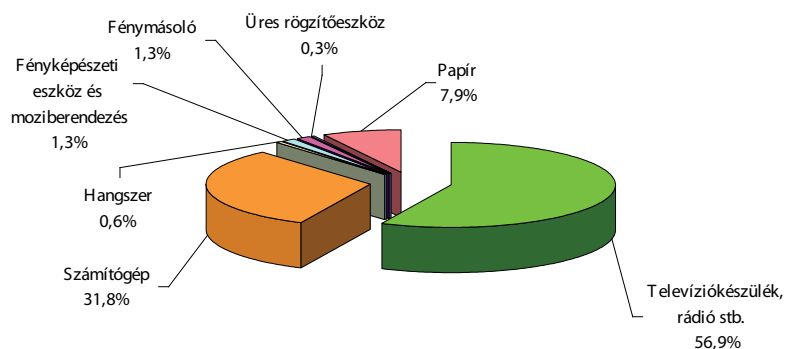

A szerzőijog-függő ágazatok közül a munkavállalói jövedelmek tekintetében is a felsorolt három terület szerepe a meghatározó, 96,6%-os részesedéssel.

A szerzőijog-függő ágazatok hozzájárulása a munkavállalói jövedelmekhez 2002-ben (%)

A szerzőijog-függő ágazatok belső arányai a munkavállalói jövedelmek alapján (%)

5. A részlegesen szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya

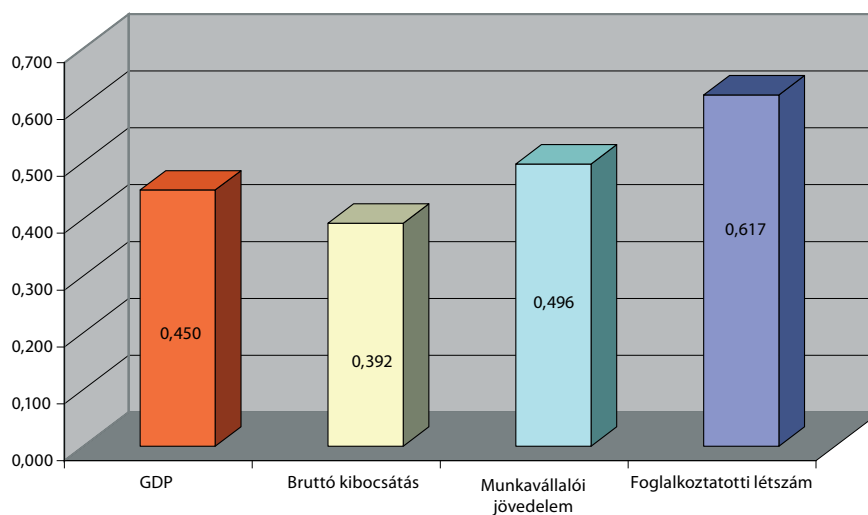
A részlegesen szerzői jogi ágazatok közé azok az ágazatok tartoznak, amelyek nem teljes egészében, hanem csak részben hoznak létre szerzői jog által védett alkotásokat, tehát csak tevékenységük egy része irányul szerzői jogi alkotások létrehozására. A szerzői jog által védett alkotások arányát az ún. copyright faktor⁵¹ jellemzi, amelynek értékét a nem-

⁵¹ A copyright faktorról a III. fejezet 2. része foglalkozik bővebben.

zetközi tapasztalatokat is figyelembe véve szakértői becsléssel határoztuk meg. A részlegesen szerzői jogi ágazatok alább bemutatott teljesítménymutatói a copyright faktorokkal korrigált értékeken alapulnak, és a következőkben bemutatott megoszlási adatok is a copyright faktorokkal korrigált teljesítményadatok alapján készültek.

A részlegesen szerzői jogi ágazatok teljesítménybeli, foglalkoztatási súlya viszonylag alacsony, mivel ezen ágazatok tevékenységének döntő hányada nem szerzői jog által védett alkotások, művek létrehozására irányul. A részlegesen szerzői jogi ágazatok bruttó kibocsátásának értéke 2002-ben 138 milliárd Ft volt, ami a nemzetgazdasági bruttó kibocsátás 0,39%-ával volt egyenlő. Az ezekben az ágazatokban képződött bruttó hozzáadott érték 67 milliárd Ft-ot tett ki, ami a nemzetgazdasági GDP 0,45%-ának felelt meg. A részlegesen szerzői jogi területeken foglalkoztatottak száma 24 ezer fő volt, ami az összes foglalkoztatott 0,61% volt. A munkavállalói jövedelmekhez való hozzájárulás 38 milliárd Ft volt, ami 0,49%-os hozzájárulást jelent a nemzetgazdasági értékhez.

A részlegesen szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya 2002-ben (%)

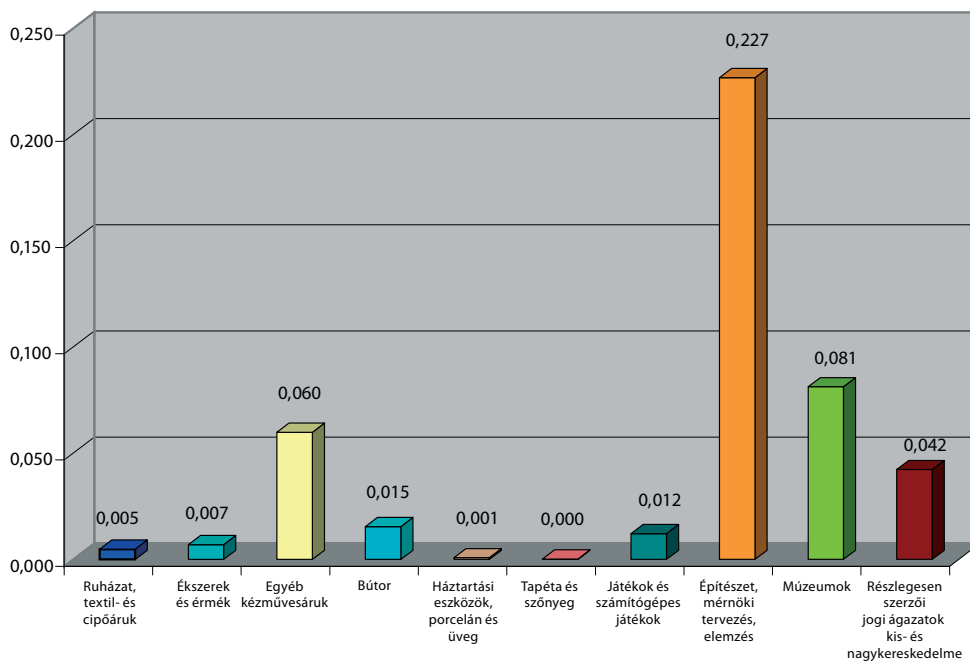

A részlegesen szerzői jogi ágazatok esetében a kis- és nagykereskedelmi tevékenység aránya megközelíti a 10%-ot.⁵²

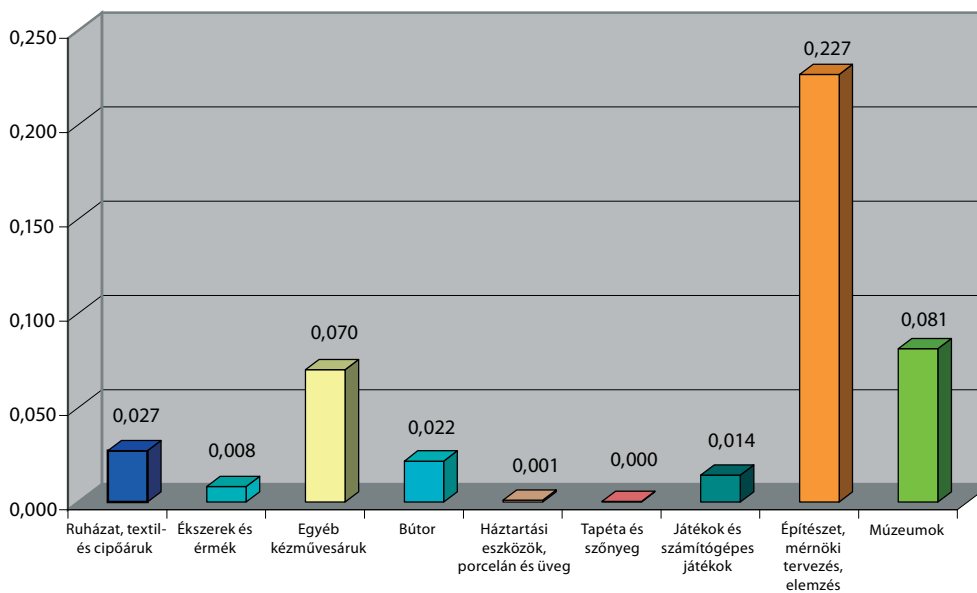
⁵² Egyrészt külön sorban elkülönítve, másrészt az egyes ágazatokra szétosztva is végeztünk számításokat, amint ezt a következő két ábra mutatja.

A SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK GAZDASÁGI SÚLYA MAGYARORSZÁGON

**A részlegesen szerzői jogi ágazatok hozzájárulása a bruttó hozzáadott értékhez 2002-ben
(kereskedelem külön,%)**

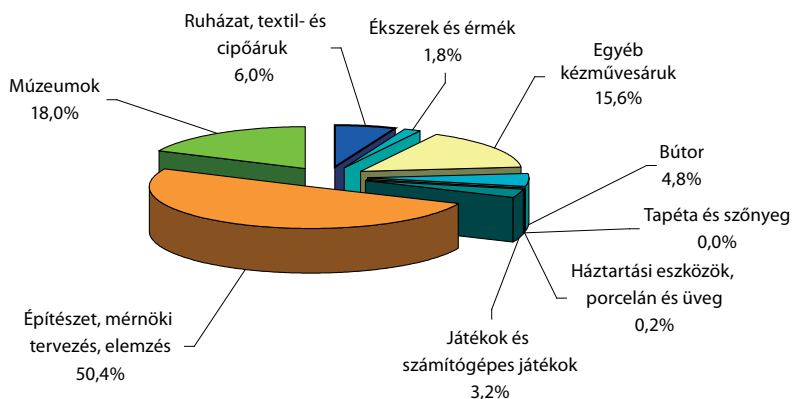

A részlegesen szerzői jogi ágazatok hozzájárulása a bruttó hozzáadott értékhez 2002-ben (%)

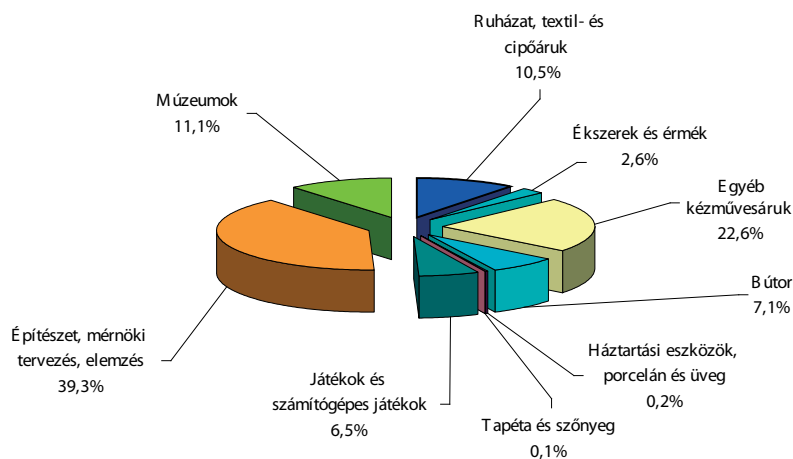
A részlegesen szerzői jogi ágazatok közül a bruttó hozzáadott értékhez, a bruttó kibocsátáshoz és a foglalkoztatáshoz, valamint a munkavállalói jövedelmekhez való hozzájárulás alapján az építészet, mérnöki tervezés, elemzés tevékenység⁵³ teljesítménybeli súlya a legnagyobb, öt követi a múzeumi tevékenység, az egyéb kézműves tevékenység, majd a ruházati ipar termékei és a játékok. Ez a sorrend magától értetődően nem az adott ágazat nagyságát mutatja, hanem elsősorban a szerzői jog által védett termékek, alkotások létrehozására irányuló tevékenység terjedelmére enged következtetni.

A részlegesen szerzői jogi ágazatok belső szerkezete a GDP-hez való hozzájárulás alapján 2002-ben (%)

⁵³ A műszaki tervezőmérnöki tevékenység jelentős volument képvisel Magyarországon. Pontos nagyságára vonatkozóan azonban csak közelítő adatokkal rendelkezünk. A „Mérnöki tevékenység, tanácsadás” (TEÁOR 7420) területén foglalkoztatottak létszáma 2002-ben 17 683 fő volt, a bruttó kibocsátás értéke 313 113 millió Ft, a bruttó hozzáadott érték 167 606 millió Ft volt. Ezek az adatok magukban foglalják az építészmérnöki, szaktanácsadói tevékenységet, a gépek, ipari üzemek és berendezések, termelési folyamatok műszaki tervezését, gépek, berendezések, ipari gyártmányok formatervezését, de itt veszik számba a mérnöki projektvezetési tevékenységet, a geológiai és talajkutató tevékenységet, a geodéziai felmérést, az időjárás-előrejelzést is. Egy másik megközelítésben a Magyar Mérnöki Kamarának jelenleg több mint 18 ezer, a Magyar Építész Kamarának 10 ezer tagja van. A kamarák nem rendelkeznek adatokkal arról, hogy a kamarai tagok hány százaléka, munkaidejének hány százalékában végez tervezőmérnöki tevékenységet, így a tervezőmérnöki összteljesítmény nagysága sem becsülhető fel pontosan.

A részlegesen szerzői jogi ágazatok belső szerkezete a foglalkoztatási hozzájárulás alapján 2002-ben (%)

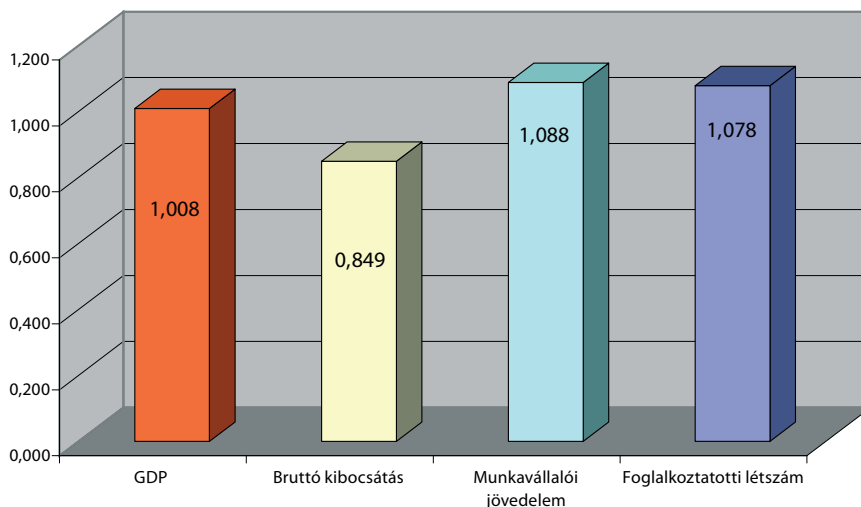
6. Az egyéb kiszolgáló ágazatok gazdasági súlya

Az ún. egyéb kiszolgáló ágazatok hozzájárulnak a szerzői jogi védelem alatt álló művek és alkotások sugárzásának, közvetítésének, terjesztésének, értékesítésének a megvalósításához. A számítások során azzal az egyszerűsítő feltételezéssel élünk, hogy az általános kis- és nagykereskedelem, valamint a szállítás, raktározás, távközlés szerzői jogi alapú tevékenységekhez kapcsolható része azonos a szerzői jogi alapú ágazatok GDP-beli arányával.⁵⁴

Az ún. egyéb kiszolgáló tevékenységek/ágazatok átlagos gazdasági súlya 1% körüli értéket mutatott. A szerzői jogi alapú ágazatokhoz kapcsolható ún. egyéb kiszolgáló tevékenységek 299 milliárd Ft-al, azaz 0,85%-kal járultak hozzá a nemzetgazdasági bruttó kibocsátáshoz 2002-ben. Az egyéb kiszolgáló tevékenységek bruttó hozzáadott értéke 149 milliárd Ft volt, ami a nemzetgazdasági GDP 1,01%-ának felelt meg. A szerzői jogi alapú területekhez kapcsolható egyéb kiszolgáló tevékenységekben foglalkoztatottak becsült száma 42 ezer fő volt, ami az összes foglalkoztatott létszáma 1,08%-ával egyenlő. Ezeknek a munkavállalói jövedelme 84 milliárd Ft volt, ami a nemzetgazdasági munkavállalói jövedelem 1,09%-ának felelt meg.

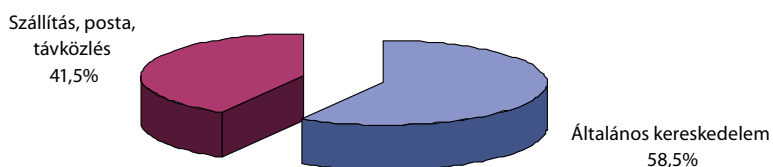
⁵⁴ Ez a feltételezés a nemzetközi módszertan szerint elfogadható. Lásd ehhez *Stephen E. Siwek–Harold W. Furchgott-Roth: Copyright Industries in the U.S.Economy, 1990. Appendix B-6.*

A szerzői jogi alapú ágazatokhoz kapcsolódó egyéb kiszolgáló tevékenységek gazdasági súlya 2002-ben (%)

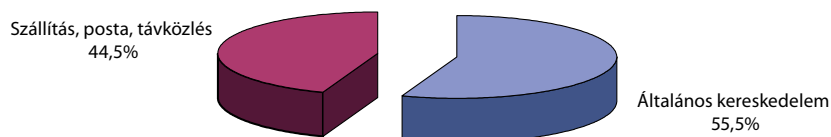

Az egyéb kiszolgáló ágazatok teljesítménye megközelítően fele-fele (55–45%) arányban oszlott meg a szállítás, raktározás, távközlés, valamint az általános kereskedelem között.

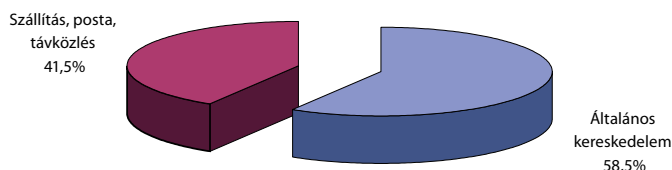
A szerzői jogi alapú ágazatokhoz kapcsolódó egyéb kiszolgáló tevékenységek szerkezete a bruttó kibocsátáshoz való hozzájárulás alapján 2002-ben (%)

A szerzői jogi alapú ágazatokhoz kapcsolódó egyéb kiszolgáló tevékenységek szerkezete a bruttó hozzáadott értékhez való hozzájárulás alapján 2002-ben (%)

A szerzői jogi alapú ágazatokhoz kapcsolódó egyéb kiszolgáló tevékenységek szerkezete a foglalkoztatáshoz való hozzájárulás alapján (%)

7. Nemzetközi összehasonlítás

A szerzői jogi ágazatok magyarországi gazdasági súlyát összehasonlítottuk más országokéval. Jó nemzetközi összehasonlítási lehetőséget kínált egyrészt az EU-országokra vonatkozó tanulmány,⁵⁵ másrészt a nemrég publikált lett⁵⁶ és szingapúri vizsgálat,⁵⁷ valamint a legfrissebb USA tanulmány.⁵⁸ Az EU országokkal való összehasonlítást az elsődleges szerzői jogi ágazatokra, valamint az elsődleges és a szerzőijog-függő ágazatok együttes súlyára vonatkozóan végeztük el, mert a rendelkezésre álló európai adatok miatt összehasonlításra csak ebben a két kategóriában volt lehetőség. A legfrissebb vizsgálatok eredményeit felhasználva az USA, Lettország és Szingapúr esetében van mód a szerzői jogi alapú ágazatok teljes körére vonatkozó összehasonlításra.

A szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági teljesítménybeli súlya Magyarországon megfelel az EU tagországokban regisztrált arányoknak, sőt e tekintetben **az EU-országok élmezőnyében foglalunk helyet.** A szerzői jogi ágazatok foglalkoztatási súlya is erőteljes, és az EU tagországok között a foglalkoztatáshoz való hozzájárulás vonatkozásában is az élen járunk.

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok bruttó hozzáadott értékhez való hozzájárulása az Egyesült Királyságban (7,1%) és az USA-ban (5,98%)⁵⁹ volt a legmagasabb. E mutató tekintetében Magyarország is kedvező pozíciót ért el: **a 3,96%-os magyarországi GDP arány kis mértékben felülmúlta a 15 EU tagállam 3,9%-os átlagát is.** Ezzel hazánk megelőzte többek között Németországot (3,5%), Franciaországot (3,4%), Olaszországot (3,3%), Finnországot (3,2%), Ausztriát (2,3%), Írországot (2,1%).

⁵⁵ Robert G. Picard–Timo E. Toivonen–Mikko Grönlund: The Contribution of Copyright Related Rights to the European Economy, Final Report. 20 October 2003.

⁵⁶ Robert G. Picard–Timo E. Toivonen: The Economic Contribution of Copyright-based Industries in Latvia 2000.

⁵⁷ Leo Kah Mun–Chow Kit Boeey–Lee Kee Beng–Ong Chin Huat–Loy Wee Loon: Economic Contribution of Copyright-Based Industries in Singapore, October 2004.

⁵⁸ Az EU-országok adatai a 2000. évre, az USA-adatok a 2002. évre, a lett adatok a 2000. évre, a szingapúri adatok a 2001. évre és a magyar adatok a 2002. évre vonatkoznak.

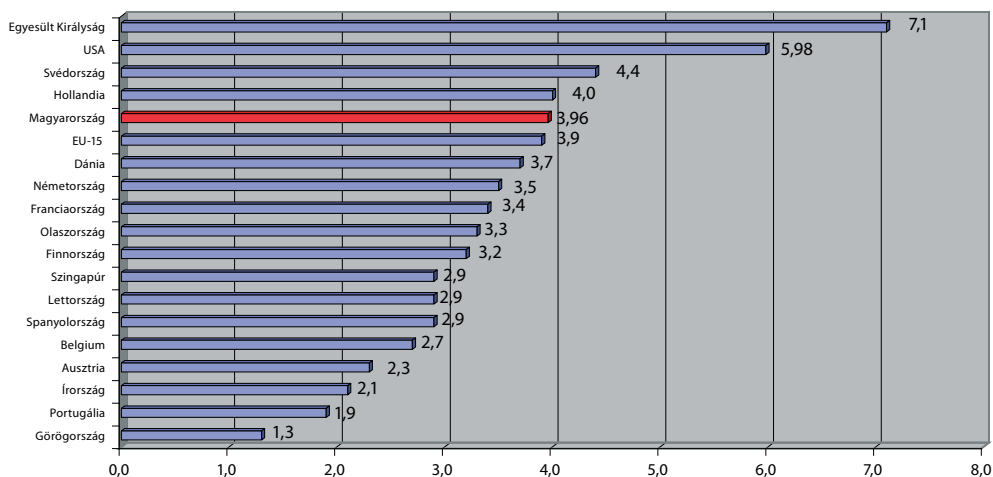
⁵⁹ Az USA-vizsgálat adatai. Stephen E. Siwek: Copyright Industries in the U. S. Economy. The 2004 report.

A SZERZŐI JOGI ÁGAZATOK SÚLYA A MAGYAR GAZDASÁGBAN

Az elsődleges szerzői jogi ágazatokban **foglalkoztatottak aránya** az összes foglalkoztatotthoz viszonyítva Magyarországon 2002-ben **4,15% volt, ami jóval meghaladta az EU 15 tagállamának 3,1%-os átlagát**. E tekintetben megelőztük többek között az Egyesült Királyságot (3,2%), az USA-t (4,02%), Svédországot (2,7%). Az elsődleges szerzői jogi ágazatok magas foglalkoztatási súlya nem egyértelmű érdem, mivel e mutatóban a termelékenységi különbségek is kifejezésre jutnak. A nemzetközi összehasonlításban magas foglalkoztatási arány azt is jelenti ugyanis, hogy a hazánknál magasabb hozzáadott értéket kevesebb foglalkoztatott állítja elő az egyesült királyságbeli, amerikai vagy svéd szerzői jogi ágazatokban, mint a magyarban.

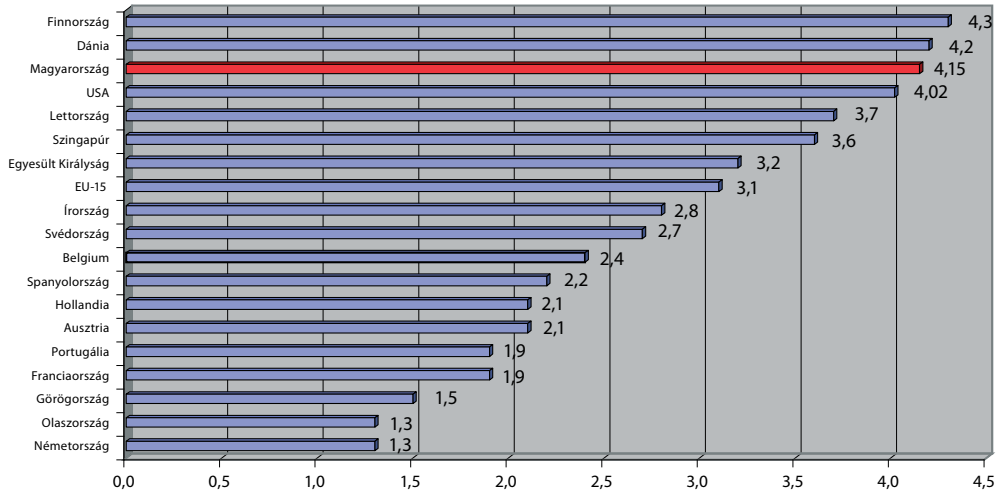
Az elsődleges szerzői jogi ágazatok és a szerzőijog-függő ágazatok összesített gazdasági teljesítménye Magyarországon a GDP 5,2%-át tette ki, és együttesen a foglalkoztatottak 5,4%-át jelentette. Ezekkel az arányokkal is az európai élmezőnyben foglalunk helyet.

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok hozzájárulása a GDP-hez nemzetközi összehasonlításban (%)

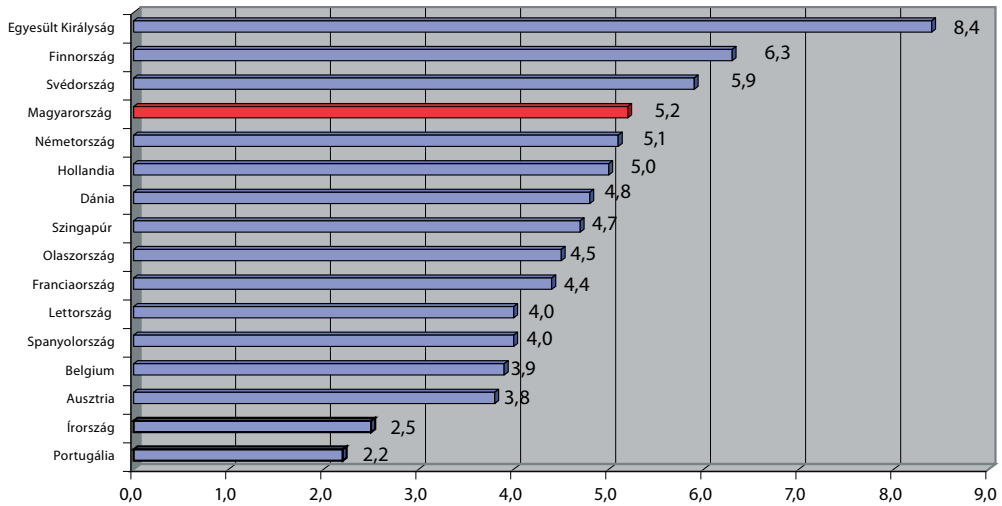

A SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK GAZDASÁGI SÚLYA MAGYARORSZÁGON

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok hozzájárulása a foglalkoztatáshoz nemzetközi összehasonlításban (%)

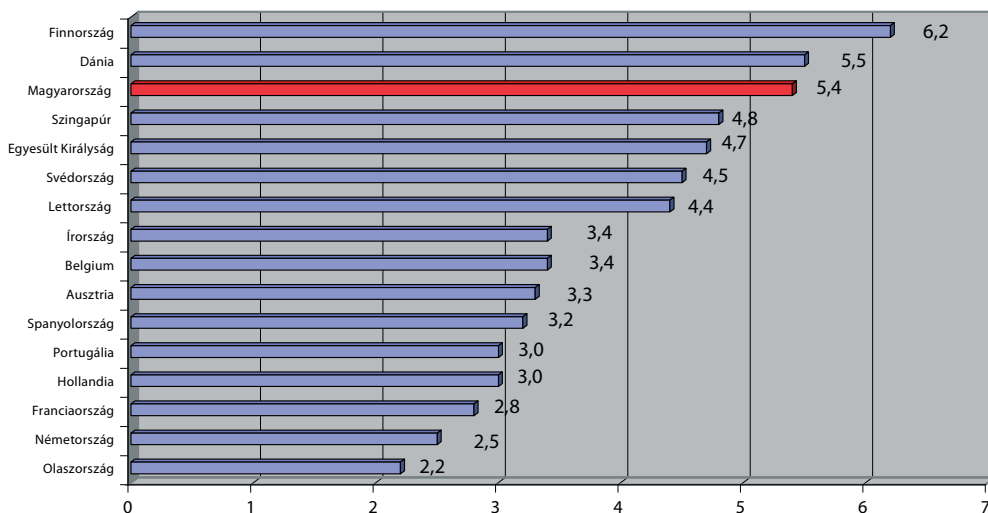

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok és a szerzőijog-függő ágazatok együttes hozzájárulása a GDP-hez nemzetközi összehasonlításban (%)

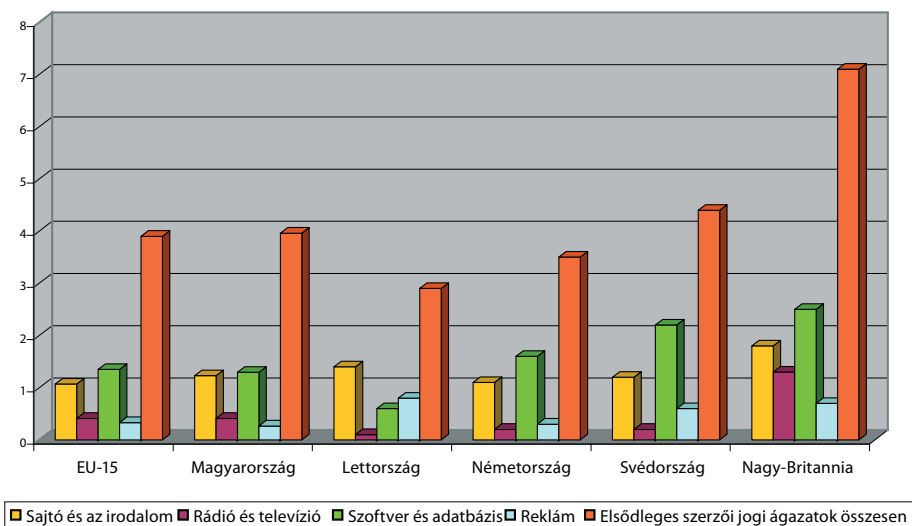

A SZERZŐI JOGI ÁGAZATOK SÚLYA A MAGYAR GAZDASÁGBAN

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok és a szerzőijog-függő ágazatok együttes hozzájárulása a foglalkoztatáshoz nemzetközi összehasonlításban (%)

A fontosabb elsődleges szerzői jogi ágazatok bruttó hozzáadott értékbeli súlya nemzetközi összehasonlításban (%)

A SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK GAZDASÁGI SÚLYA MAGYARORSZÁGON

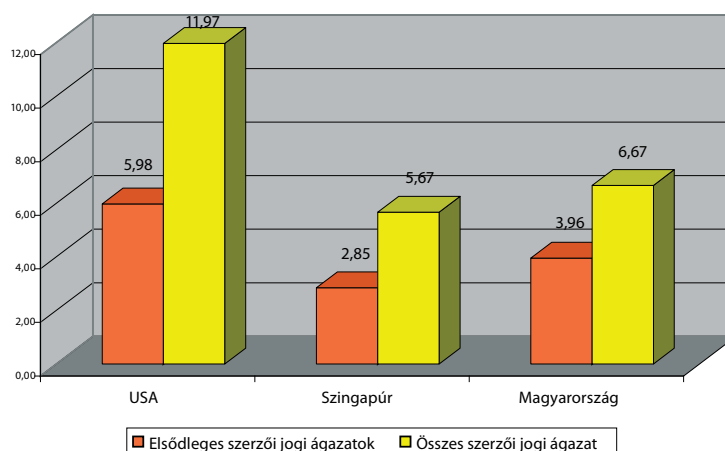
A fontosabb elsődleges szerzői jogi ágazatok közül Magyarországon 2002-ben a **sajtó és irodalom** hozzájárulása a bruttó hozzáadott értékhez 1,23% volt. Ez az érték magasabb, mint Ausztriáé (0,9%), Franciaországé (0,8%), Németországé (1,1%), Spanyolországé (1,1%). A magyar értéket meghaladó volt a sajtó és irodalom GDP-beli súlya Finnországban (1,4%), Dániában (1,7%), Nagy Britanniában (1,8%). Ugyanekkora volt ennek az ágazatnak a gazdasági súlya Svédországban (1,2%).

A magyar **szoftver és adatbázisipar** 1,3%-os GDP-beli súlya megközelíti az 1,35%-os EU átlagot. Ennek a gyorsan növekvő iparágak a gazdasági teljesítménye Magyarországon magasabb, mint Ausztriában (0,9%), Spanyolországban (0,8%), Lettországon (0,6%) és Szingapúrban (1,08%). Elmarad viszont Németországtól (1,6%), Olaszországtól (1,7%), Franciaországtól (1,9%), Svédországtól (2,2%), Nagy Britanniától (2,5%).

A **rádió és televízió**, valamint a **hirdetés, reklám** együttes gazdasági súlya 0,68% volt 2002-ben Magyarországon, ez magasabb Németországnál (0,5%), Dániénál (0,4%), Finnországnál (0,5%) és megközelíti Svédországtól (1,8%), Spanyolországtól (0,7%) és Hollandiától (0,7%). Európában Nagy-Britannia áll az élen, ahol a rádió és televízió GDP-beli súlya 1,3% volt, és a hirdetés, reklámé 0,7%.

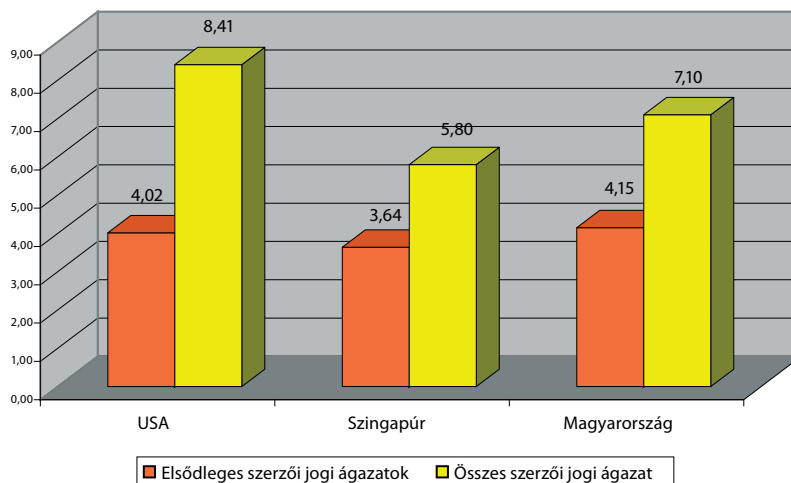
Csak az USA, Szingapúr és Magyarország esetében állt a rendelkezésünkre olyan adat,⁶⁰ amely a szerzői jogi alapú ágazatoknak mind a négy kategóriájára vonatkozóan összesítve is mutatja ezen ágazatok nemzetgazdasági súlyát a GDP-hez, foglalkoztatáshoz való hozzájárulás figyelembevételével.

Az elsődleges és az összes szerzői jogi ágazat hozzájárulása a GDP-hez nemzetközi összehasonlításban (%)

⁶⁰ A lett tanulmány csak az első két kategóriára vonatkozóan közöl arányszámokat, az összesített súlyra vonatkozó százalékos adatok hiányoznak.

Az elsődleges és az összes szerzői jogi ágazat hozzájárulása a foglalkoztatáshoz nemzetközi összehasonlításban (%)

8. A szerzői jogi ágazatok külkereskedelmi forgalma

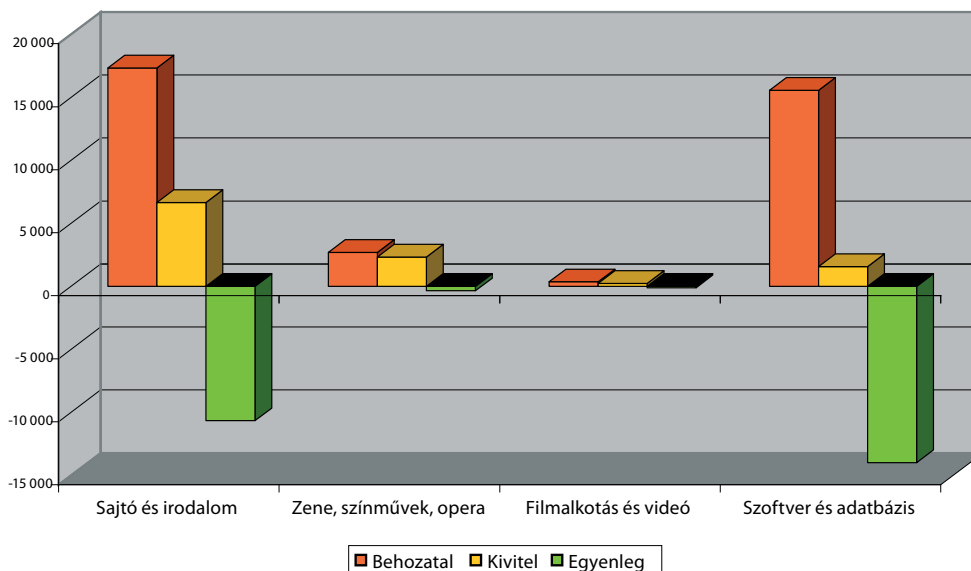
A szerzői jogi alapú ágazatok külkereskedelmi forgalmát a magyar statisztikai rendszerben két oldalról közelítve lehet vizsgálni, egyrészt a külkereskedelmi termékforgalom adatsorainak, másrészt a szolgáltatás- külkereskedelmi adatoknak a segítségével. A szerzői jogi ágazatok ugyanis egyrészt ún. szállítható javakat hoznak létre, amelyek behozatali és kiviteli értékmutatóit, forgalmát a vámnyilvántartásra épülő külkereskedelmi termékforgalmi statisztika mutatja. Másrészt a szerzői jogi tevékenységek eredményeként ún. immateriális javak („jogok”) keletkeznek, amelyek külkereskedelmét a szolgáltatás- külkereskedelmi statisztika jeleníti meg.

Az **elsődleges szerzői jogi ágazatokhoz** tartozó termékek⁶¹ behozatalának értéke 2002-ben 35,9 milliárd Ft-ot tett ki, amely a teljes termékimport 0,42%-ának felelt meg. Az elsődleges szerzői jogi ágazatok termékexportjának értéke 10,7 milliárd Ft volt, amely a teljes termékexport 0,13%-át tette ki. Az elsődleges szerzői jogi ágazatokban **a termékimport több mint háromszorosa volt a kivitelnek**, aminek következtében a primer szerzői jogi ágazatokban a külkereskedelmi egyenleg 2002-ben 25,2 milliárd Ft negatívum

⁶¹ A primer szerzői jogi ágazatok közül csak a termék-előállítást végző ágazatok jelennek meg a külkereskedelmi termékforgalmi statisztikában, a szolgáltató ágazatok (például rádió és televízió, hirdetés, reklám) a szolgáltatás- külkereskedelmi statisztika segítségével vizsgálhatók.

mot mutatott. A külkereskedelmi deficit az elsődleges szerzői jogi ágazatok potenciális exportlehetőségei jobb kihasználásának szükségességére utal.

**Az elsődleges szerzői jogi ágazatok külkereskedelmi termékforgalma 2002-ben
(millió Ft)**

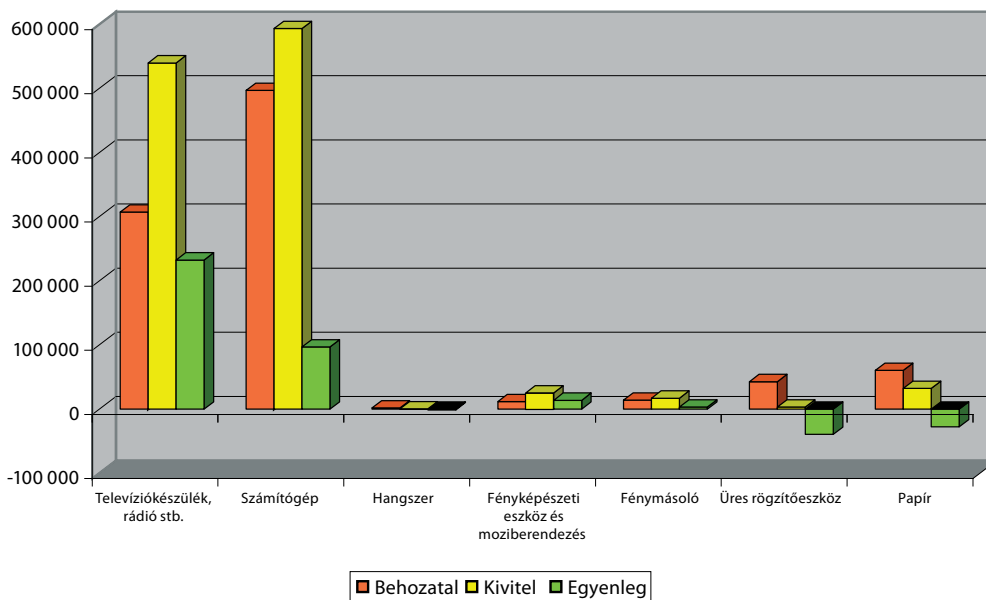
Az ábrából is jól látható, hogy a legnagyobb exportot lebonyolító területek azonosak a legnagyobb külkereskedelmi hiányt felmutató területekkel, amelyek a sajtó és irodalom, a szoftver és adatbázis területek. Az elsődleges szerzői jogi ágazatok közül a szoftver és adatbázis területén a termékbehozatal értéke mintegy tízszeresen múlta felül a kivitel értékét, és ennek eredményeként a termékforgalom egyenlege ezen a területen 14 milliárd Ft negatívumot mutatott. A sajtó és irodalom területén a termékbehozatal értéke 2,6-szor volt magasabb a kivitelnél és a külkereskedelmi deficit 10 milliárd Ft-ot tett ki. E két terület esetében nem az import csökkentése, hanem az exportnövelés újabb lehetőségeinek a feltárása jelentheti a járható utat.⁶² A többi terület közül a zene, színművek, opera terület alacsony termékkiviteli számai mutatnak rá a klasszikus zene exportja terén fennálló, még kihasználatlan lehetőségekre és meglévő versenyelőnyünk jobb kamatoztatásának szükségességére.⁶³

⁶² Ehhez például jó lehetőséget teremt Kertész Imre irodalmi Nobel-díja kapcsán a magyar irodalom felé irányuló fokozott figyelem kihasználása.

⁶³ Például a külföldön szervezett magyar rendezvénysorozatok adta lehetőségekre rákapcsolódva kell kiaknáznunk azok tovagyrűző hatását.

A szerzőijog-függő ágazatok termékimportjának értéke 2002-ben 934,2 milliárd Ft volt, ami a teljes termékimport 10,8%-ának felelt meg. Ezen ágazatok termékkivitelének értéke 1 211,7 milliárd Ft volt, amely a teljes export 15,1%-át (!) tette ki. A szerzőijog-függő ágazatokban a termékexport értéke 30%-kal múlta felül a termékimport értékét és ennek következtében a külkereskedelmi egyenleg összességében pozitív értéket, 277,5 milliárd Ft többletet mutatott. A szerzőijog-függő ágazatok közül a számítógépek exportja a teljes export 7,4%-át, az ún. szórakoztató elektronika (televízió, rádió, képmagnó, CD-lejátszó, DVD-lejátszó, kazettás magnó, elektronikusjáték-lejátszó) kivitele a teljes export 6,7%-át jelentette. Ehhez hasonlóan magas e két terület részesedése a teljes importból, a számítógépipport a teljes import 5,8%-át, az ún. szórakoztató elektronika (televízió, rádió, képmagnó, CD-lejátszó, DVD-lejátszó, kazettás magnó, elektronikusjáték-lejátszó) a teljes import 3,6%-át tette ki.

A szerzőijog-függő ágazatok termék- külkereskedelmi forgalma 2002-ben (millió Ft)

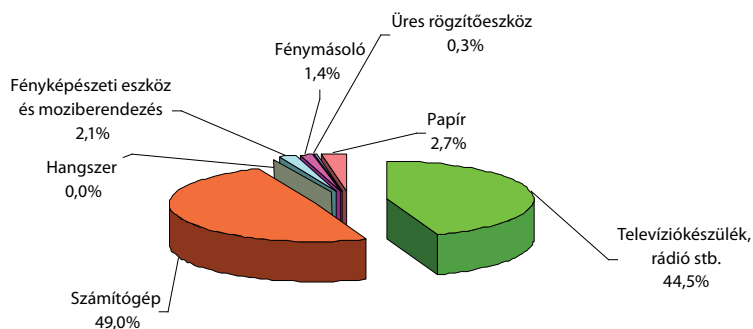

A számokból jól érzékelhető, hogy a szerzőijog-függő ágazatok jelentős súlyt képviselnek a magyarországi külkereskedelemben. A szerzőijog-függő ágazatok kivitelének 93,5%-át két terület adta: a számítógépek, valamint az ún. szórakoztató elektronika (televízió, rádió, képmagnó, CD-lejátszó, DVD-lejátszó, kazettás magnó, elektronikusjáték-lejátszó). Hasonlóan magas koncentrátságot mutatott a termékimport is, mivel az ehhez a két területhez tartozó termékek importja 86,1%-ot tett ki. A számítógépek és a szórakoztató elektronikai cikkek magas aránya a teljes importban és a teljes exportban azzal a korábban már vázolt magyar iparszerkezeti sajátossággal van összefüggésben, hogy a

A SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK GAZDASÁGI SÚLYA MAGYARORSZÁGON

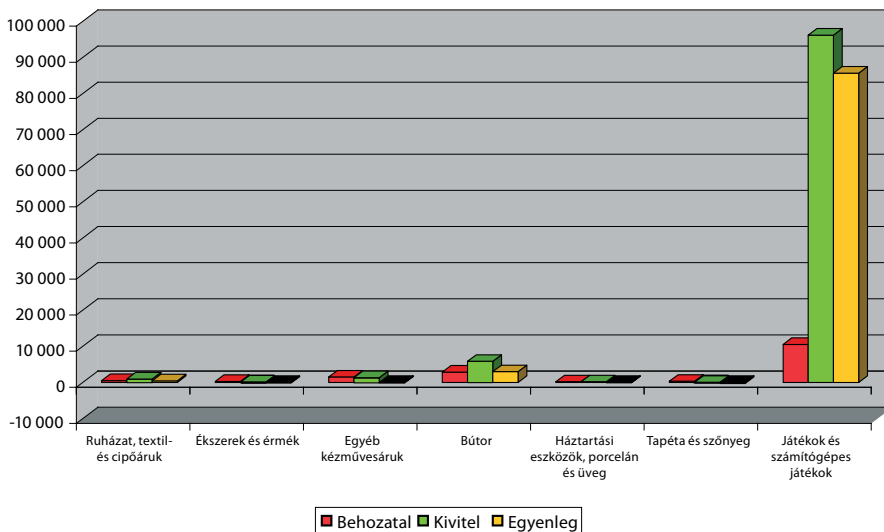
multinacionális cégek Magyarországra telepített exportorientált üzemei döntően importált anyagokra építve végzik a termékek végső összeszerelését, és a végtermékek döntő hányada a külpiacokra – döntően európai piacokra – kerül értékesítésre.

A szerzőijog-függő ágazatok kivitelének szerkezete 2002-ben (%)

A részlegesen szerzői jogi ágazatokhoz kapcsolódó termékek⁶⁴ exportjának értéke 2002-ben 104,5 milliárd Ft-ot tett ki, ami a teljes export 1,3%-ának felelt meg. Az import értéke 16,1 milliárd Ft volt, amely a teljes behozatal 0,19%-ával volt egyenlő. A részleges szerzői jogi ágazatok esetében a kivitel értéke 6,5-szerese a behozatalnak. Ennek következtében a külkereskedelmi egyenleg 286 milliárd Ft pozitívumot tudott felmutatni.

A részlegesen szerzői jogi termékek külkereskedelmi forgalma 2002-ben (millió Ft)

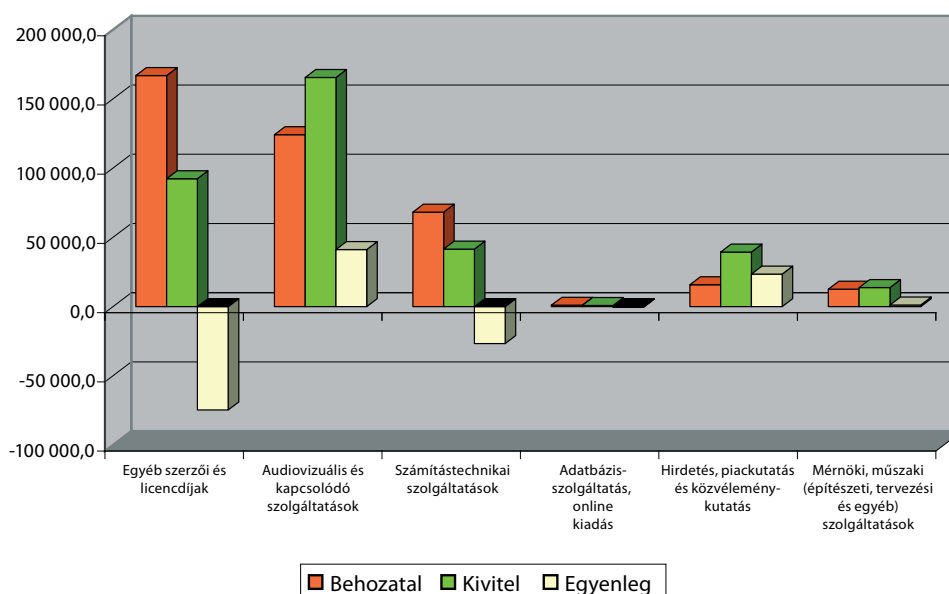

⁶⁴ E termékek behozatalának és kivitelének a vizsgálat során számításba vett és elemzésbe vont értékeként az adott termékek behozatali és kiviteli értékének copyright faktorról korrigált értékét vettük figyelembe.

Az ábra jól mutatja, hogy a részlegesen szerzői jogi ágazatok termékei közül a **külkereskedelmi forgalom szempontjából a játékok és számítógépes játékok területnek van meghatározó súlya.** E termékek adják a részlegesen szerzői jogi termékek behozatala 65,1%-át, és kivitele 92,1%-át⁶⁵. A magyarországi munkaerőre alapozott, exportorientált gyártás tükröződik vissza a külkereskedelmi adatokban.

A szerzői joghoz kapcsolódó szolgáltatások behozatalának értéke 2002-ben 390 milliárd Ft volt. A szerzői jogi szolgáltatás-kivitel értéke 2002-ben 353 milliárd Ft-ot ért el. Ennek eredményeként a szerzői joggal összefüggő szolgáltatások külkereskedelmi egyenlege 37 milliárd Ft deficitet mutatott.

A szerzői joggal összefüggő szolgáltatások külkereskedelmi forgalma 2002-ben (millió Ft)

A szerzői joghoz kapcsolódó szolgáltatások közül az egyéb szerzői és licencdíjak, a számítástechnikai szolgáltatások, az adatbázis-szolgáltatás esetében a behozatal jelentősen felülmúlta a kivitelt. Míg az **audiovizuális szolgáltatások, a hirdetés, valamint a mérnöki szolgáltatások esetében a külkereskedelmi egyenleg nagyobb összegű pozitívumot mutatott.**

⁶⁵ A játékok és számítógépes játékok terület teljesítményadatainak alakulására döntő hatással volt az a tény, hogy a Flextronics gyár 2001-től – 2002 közepéig – Magyarországon végezte az Xboxok gyártását. A cég két magyarországi – sárvári és zalaegerszegi – üzeme vett részt az Xbox gyártásban, amely napi 15 ezer Xboxot állított elő először az amerikai, majd a nyugat-európai piacra. Zalaegerszegen elektronikai alkatrészeket, nyomtatott áramköröket állítottak elő, Sárváron pedig az összeszerelést, a tesztelést és a logisztikai feladatokat végezték. Az árverseny miatt, az olcsóbb gyártás érdekében 2002 folyamán Kínába telepítették a magyarországi gyártókapacitásokat.

VI. Néhány elsődleges szerzői jogi ágazat fejlődési trendje

Az alábbi fejezet – a WIPO módszertani útmutatóban javasolt elemzési tematikán túl lépve – a primer szerzői jogi ágazatok számottevő gazdasági, foglalkoztatási súlya mögött meghúzódnó fontosabb magyarországi fejlődési trendekről kíván képet adni a kulturális statisztika tükrében és a szakirodalom felhasználásával⁶⁶ – a teljesség igénye nélkül. Ennek keretében az elsődleges szerzői jogi ágazatok közül a következő területek legfontosabb kérdéseit kívánjuk differenciáltabban összefoglalni: sajtótermékek, könyvpiac, zene- és hangfelvételpiac, színházak, mozi és filmgyártás, televíziópiac.

2003-ban a költségvetés folyó áron 163 milliárd Ft-ot költött kulturális célokra, 10%-kal többet, mint a megelőző évben.⁶⁷ A költségvetés kulturális kiadásainak összege nominális értékben a 90-es évek végétől folyamatosan emelkedett, aminek eredményeként 2003-ban az 1995. évi összeg dupláját tette ki, de ez jóval alulmaradt az infláció 1995 és 2003 között regisztrált mintegy kilencszerezes növekedésének.

A **kulturális ágazatok** (a szoftver nélküli elsődleges szerzői jogi ágazatok, valamint a részlegesen szerzői jogi ágazatok közül a múzeumi tevékenység) **2,8%-kal járultak hozzá** 2002-ben a nemzetgazdasági szintű **bruttó hozzáadott érték előállításához**, miközben a költségvetés kulturális kiadásainak az összege ebben az évben mindössze a GDP 1%-át tette ki, azaz 148 milliárd Ft-ot. Egy másik vetületben nézve **2002-ben a kulturális célú kiadások a költségvetés kiadási főösszegének 2,5%-át tették ki**, azaz a kultúra a költségvetési kiadásokból GDP-arányánál valamivel szerényebb mértékben részesedett.

A KSH-adatai szerint 2002-ben a lakosság kulturális célokra a költségvetési ráfordítás 2,5-szeresét, mintegy 370 milliárd Ft-ot költött.⁶⁸ Ez azt jelenti, hogy a lakosság és a költségvetés kulturális célokra fordított kiadásai 29–71 arányban oszlanak meg a lakosság javára.

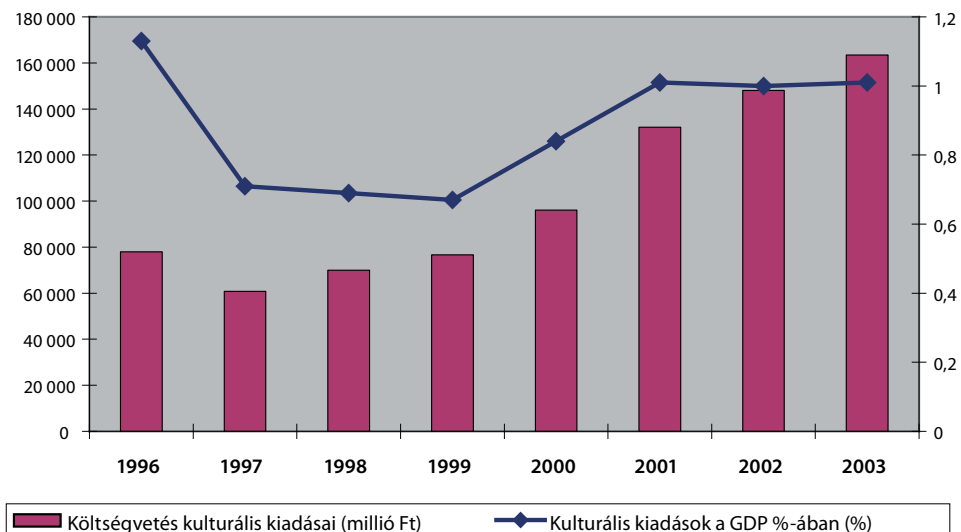
A költségvetés kulturális kiadásainak legnagyobb része, 61%-a a közművelődési intézmények (könyvtárak, művelődési otthonok, múzeumok) fenntartását szolgálta. A kulturális kiadásokból 27 milliárd Ft könyvtárak, 25 milliárd Ft művelődési otthonok, 33 milliárd Ft múzeumok fenntartását célozta. A művészeti tevékenységet a kulturális célú kiadások 35%-ával, 49 milliárd Ft-tal támogatta a költségvetés. A színházak működéséhez juttatott állami hozzájárulás 26 milliárd Ft volt, a zenei és táncművészeti tevékenység 15 milliárd Ft támogatást kapott.

⁶⁶ Az elemzéshez felhasznált irodalom: Kultúrstatistikai adattár. KSH, 2002.; Magyarország, 2003., KSH, 2004. Magyarország, 2002. KSH, 2003., Könyvforgalom Magyarországon. MKKE-honlap, <http://www.mkke.hu/>; A magyar társadalom kulturális állapota. Kutatásvezetők: *Vitányi Iván, Hidy Péter, Harsányi László*, MTA Szociológiai Intézete, Budapest, 1997; *Hidy Péter*: Magyarország kultúrájának helyzete az 1990-es évtizedben a művelődésszociológiai kutatások tükrében, Budapest, 2000., *Cserta Orsolya*: A kulturális piac (ki)alakulása Magyarországon. Statisztikai Szemle, 80. évfolyam. 2002. 5–6. szám. pp. 577–597., A kilencvenes évek változásai: színház. KSH jelenti, 2002/10.; A kilencvenes évek kulturális változásai: komolyzene. KSH jelenti 2002/11.

⁶⁷ Magyar statisztikai évkönyv. 2003. KSH

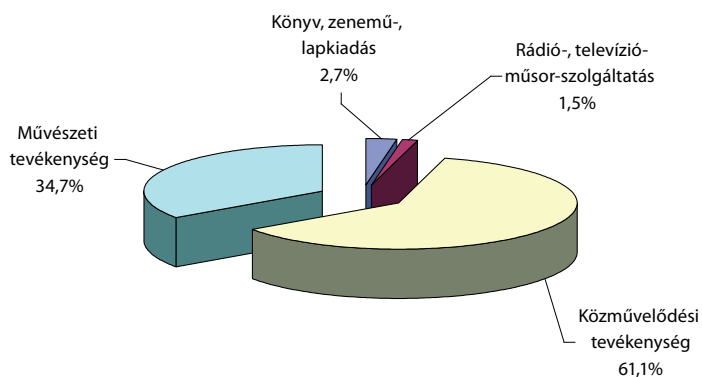
⁶⁸ Magyarország, 2003. KSH, 2004. p. 30.

A költségvetés kulturális kiadásainak alakulása 1996 és 2003 között (millió Ft,%)

Forrás: KSH-adatok

A költségvetés kulturális kiadásainak megoszlása 2003-ben (%)

1. Sajtó és irodalom

Sajtótermékek

A magyarországi sajtópiacot a 90-es években két irányból jövő, ellentétes hatások alakították. Az egyik oldalról a 90-es évek gazdasági, politikai és társadalmi átalakulása fellendülést hozott. A változások nagy hatással voltak a sajtótermékek összetételére, a sajtópiac vállalati struktúrájára, tulajdonosi szerkezetére, a lapkiadók tevékenységére, valamint az

újságírók munkájára. A másik oldalról a nyomtatott sajtó a 90-es években – a gazdasági-társadalmi változások gerjesztette fellendítő hatások mellett – az elektronikus tájékoztatás dinamikus terjedésével tovább veszített médiapiaci vezető helyéből.

A Művelődéskutató Intézet megbízásából készített vizsgálat⁶⁹ szerint a megkérdezettek napi átlagban fél órát töltenek újságolvasással. A 14–70 éves népesség összességében 86%-a szokott több-kevesebb rendszerességgel újságot olvasni. Az újságolvasók aránya az elmúlt években jelentősen csökkent, mivel az 1996-ban készített felmérés szerint még a megkérdezettek 95%-a jelezte, hogy szokott újságot olvasni. Az ezredfordulót követően az újságolvasók 79%-a, (a teljes vizsgált népesség 68%-a) hetente többször is, 16%-a (a lakosság 14%-a) pedig heti egy alkalommal olvas valamilyen lapot, magazint. Az elektronikus sajtó Magyarországon is kezd teret hódítani: a 14–70 éves korosztály 26%-a használja az internetet olvasásra.

A 90-es évek elején a szabaddá váló sajtópiac, a piaci viszonyok kialakulása, a magántőke térnyerése következtében **sok új üzleti vállalkozás** jelent meg a piacon, amelyek **nagyszámú új sajtóterméket vezettek be**. A sajtótermékek piacán a piacralépés költségei nem magasak, ami hozzájárult a gazdasági szereplők számának szaporodásához. A KSH-adatai⁷⁰ szerint Magyarországon 1990-ben 1490 féle sajtóterméket adtak ki. A piac egyre telítettebbé vált, az újonnan piacra dobott sajtótermékek egy része hamarosan meg is szűnt. 2000-re a **sajtótermékek száma** 580-ra esett vissza. E mélypontot követően egy lassú növekedés indult, amelynek eredményeként 2003-ban 806 féle sajtótermék került a piacra.

A sajtótermékeket 1990-ben 1275 millió példányszámban adták ki, ami az ezredfordulóra 22%-kal, 996 millióra esett vissza. A sajtótermékek példányszáma az elmúlt három évben az 1000 millió körül stabilizálódott, 2003-ban az összes példányszám 1064 millió volt. Ezzel párhuzamosan az 1000 lakosra jutó átlagos megjelenési példányszám az 1990. évi 2066-ról, 2000-re 1605-re csökkent, majd 2003-ban ismét 2016-ra emelkedett, ami azt jelenti, hogy az olvasóközönség fogyása megállni látszik.

A sajtótermékek száma, példányszáma 1990 és 2003 között

	1990	2000	2001	2002	2003
Sajtótermékek száma	1490	580	669	713	806
Sajtótermékek példányszáma (millió)	1275	996	1090	1020	1064
Ezer lakosra jutó átlagos megjelenési példányszám	2066	1605	1753	1741	2016

Forrás: Magyar statisztikai évkönyv 2002, 2003

A sajtótermékek közül a kiadott **napilapok száma** nem változott: 1990-ben és 2003-ban egyaránt 35 napilap jutott el az olvasóközönséghez. A napilapok átlagos példányszáma

⁶⁹ Találkozások a kultúrával 5. – Olvasási szokások. MMI, 2005.

⁷⁰ Magyar statisztikai évkönyv 2002

azonban csökkent: míg 1990-ben naponta átlagosan 2,1 millió példányban adtak ki napilapokat, addig 2003-ban csak 1,74 millió volt az átlagos napi példányszám.

Az ezer lakosra jutó napilapok példányszáma 1990-ben 245 volt, ez egy csökkenési periódus után 2003-ra ismét 210-re növekedett. Ezzel az értékkel az európai országok középmezőnyében foglalunk helyet. Az UNESCO adatai⁷¹ szerint az ezer lakosra jutó napilapok példányszáma tekintetében a 90-es évek végén Norvégia (588), Finnország (455), Svédország (430) és Ausztria (402) vezetett. A magyarországinál alacsonyabb volt ez a mutató Belgiumban (158), Írországbán (154), Spanyolországban (106), Portugáliában (72).

A napilapok piacán jelentős **strukturális változások** indultak el a bulvárlapok megjelenésével és gyors térhódításával.⁷² A piac szegmentálódása következtében alapvetően három laptípus különült el egymástól: a bulvárlapok, az ún. minőségi újságok és a szakosodott lapok. A napilapok piacán a bulvárlapok példányszámának növekedése következett be a minőségi lapok rovására. A bulvárlapoknak köszönhetően a nyomtatott sajtó piaci pozíciói nem romlottak jelentősen. A bulvárlapok gyorsan felfutó olvasottsága azt mutatja, hogy a lakosság újságolvasási szokásai jelentős átalakuláson mentek keresztül. 2003 végén már az ingyenesen hozzáférhető Metro, valamint a Blikk vezetett a napilap-piacon, és ezzel a harmadik helyre szorította a sokáig piacvezető Népszabadságot. Az ún. minőségi napilapok országos piacát négy lap uralta 2003-ban, a Népszabadság, a Magyar Nemzet, a Magyar Hírlap és a Népszava. A bulvárlapok mellett az ingyenesen osztogatott hírújság, a Metro is nagy kihívást jelent e lapok számára, a vidéki olvasók körében pedig a helyi, megyei lapok jelentenek bizonyos fokig versenytársat.

A nemzetközi tapasztalatok szerint⁷³ a sajtótermékeken belül a napilapkiadás erősen konjunktúrafüggő ágazat, a „napilapipar” állapota mintegy leképezi a gazdaság általános konjunkturális állapotát. Ez összefüggésben van azzal, hogy a napilapok finanszírozásában döntő súlyt képviselnek a hirdetési bevételek, amelyek a konjunktúra alakulásától függően változnak. Az árbevétel átlagosan 80–20 arányban oszlik meg a hirdetési és terjesztési bevételek között. Ez a napilap fajtájától is függ, mivel a fejlett ipari országokban általában a bulvárlapok inkább az eladott példányok bevételeiből, míg a minőségi lapok a hirdetési bevételekből tartják fenn magukat. A külföldi gyakorlattól eltérően Magyarországon nincs nagy különbség a bulvárlapok és a minőségi napilapok ára között, holott a nyugat-európai országokban a bulvárlapok ára általában alacsonyabb a minőségi lapokénál.

A sajtópiacra végmenő átrendeződések jól tükröződnek a kiadott sajtótermékek **egy megjelenésre jutó átlagpéldányszámának** alakulásában is. Az országos napilapok közül az egy megjelenésre jutó átlagpéldányszám 1996 és 2003 között például a Népszabadság-

⁷¹ World Cultural Report 2000.

⁷² Gulyás Ágnes: Bulvárlapok a rendszerváltás utáni Magyarországon. Médiakutató, 2000, 1.; Juhász Gábor: Az országos minőségi napilapok piaca, 1990–2002. Médiakutató, 2003, 1. , Sikertörténet előtt a sajtópiac? Népszabadság online, 2005. április 15.

⁷³ The Economic Contribution of Copyright Industries to the Canadian Economy (www.pch.gc.ca/progs/ac-ca/progs/)

nál 20,7%-kal, a Népszavánál 50,5%-kal, valamint a Magyar Hírlapnál 18,6%-kal csökkent, míg – más okok miatt – a Magyar Nemzetnél kétszeresére növekedett. A Metro átlagos megjelenési példányszáma 317 ezer, a Blikké 290 ezer volt 2003-ban,⁷⁴ és ez az elmúlt öt évben a Metro esetében 40%-os, a Blikk esetében háromszoros emelkedést jelentett.

A **hetilapok piacán** hosszú évek óta egy műsorújság, a TVR Hét áll az élen, amelynek 2003-ban az átlagos megjelenési példányszáma 363 ezer db volt. Ezt két, a női olvasók táborában közkedvelt hetilap, a Kiskegyed (304 ezer db) és a Nők Lapja (296 ezer db) követi. Az összes hetilap esetében megfigyelhető **az átlagos megjelenési példányszám erőteljes csökkenése**. A TVR Hét 2003. évi példányszáma 1996-hoz viszonyítva 42%-kal, a Nők Lapja 36%-kal, a Kiskegyed 27%-kal és a Füles 48%-kal esett vissza.

A **havilapok piacán** is, általában a hetilapokhoz hasonlóan, példányszámcsökkenés ment végbe az elmúlt években.

A sajtótermékek iránti kereslet alakulásának fontos tényezője volt az **újságok, folyóiratok árának emelkedése**, amely az elmúlt években meghaladta az átlagos fogyasztói árnövekedést: 2004-ben a sajtótermékek ára 39,4%-kal haladta meg a 2000. évit, míg ugyanebben az időszakban a fogyasztói árindex csak 26%-kal növekedett.

Az elektronikus médiumok térnyerése folytán a nyomtatott sajtó egyre kisebb részesedést tud kiszakítani a hirdetési bevételekből. A Medialab adatai szerint⁷⁵ 2004-ben a 154,7 milliárd Ft-os magyarországi **reklámpiacból** a sajtó 60,3 milliárd Ft-tal részesült (38,9%), ami nemzetközi összehasonlításban alacsony részarány, ez a becslések szerint a jövőben tovább fog csökkenni, 2005-ben várhatóan már csak 36%-os lesz. Ez a jelenség nem esik egybe az európai trendekkel, hiszen 2003-ban Németországban a sajtó 66%-kal, Ausztriában 53,7%-kal a legnagyobb reklámpiaci szereplőnek bizonyult.

A nagyobb országos napilapok átlagosan értékesített példányszámai (db)

	2003. I. FÉLÉV	2003. II. FÉLÉV	2004. I. FÉLÉV
Népszabadság	182 485	173 272	163 535
Magyar Nemzet	79 864	80 524	77 789
Magyar Hírlap	35 435	32 756	28 438
Népszava	28 814	27 991	26 565
Blikk	226 895	252 394	254 961
Metro*	308 703	324 971	314 510

* Ingyenes kiadvány lévén, az adat a terjesztett példányszámra vonatkozik.

Forrás: Magyar Terjesztés-ellenőrző Szövetség (www.matesz.hu)

⁷⁴ Átlagos megjelenési példányszámok. Forrás: Bárdossi Mónika, Lakatos Gyuláné, Varga Alajosné: A kultúra helyzete Magyarországon. MMI, 2005, p. 59.

⁷⁵ Világgazdaság, 2005. május 13.

A magyar sajtópiac jellegzetes vonása a **külföldi tulajdon** magas aránya. A külföldi médiavállalatok már a 90-es évek elején megjelentek a magyar piacon, és folyamatosan nő a külföldi lapkiadók tulajdonosi részesedése. A 90-es évek végén az országos napilap piacon a külföldi tőke részesedése meghaladta a 80%-ot.

Könyvpiac

A magyar könyvpiac a piacgazdaságra való átállás következtében a 90-es évek folyamán jelentős strukturális átalakuláson ment keresztül, és úgy tűnik, hogy a 90-es évek második felére helyzete az új struktúra mentén stabilizálódott.⁷⁶

A magyarországi könyvkiadás fontosabb adatai 1990 és 2004 között

ÉV	CÍMEK SZÁMA (DB)	PÉLDÁNYSZÁM (EZER DB)	ÁTLAGPÉLDÁNYSZÁM (DB)	KÖNYVFORGALOM (EZER FT)
1990	7 464	113 112	15 200	n. a.
1991	7 210	91 406	12 700	n. a.
1992	7 629	80 989	10 600	n. a.
1993	8 458	72 076	8 500	n. a.
1994	9 383	70 291	7 500	n. a.
1995	8 749	62 984	7 200	n. a.
1996	8 835	51 929	5 900	n. a.
1997	8 941	52 125	5 900	24 434 000
1998	10 626	47 046	4 400	29 997 000
1999	9 731	44 652	4 600	33 477 000
2000	8 986	35 246	3 900	38 642 000
2001	8 837	32 615	3 690	45 742 293
2002	9 990	45 502	4 458	53 604 202
2003	9 205	32 627	3 544	56 871 989
2004	11 211	32 035	2 857	58 194 650

Forrás: MKKE honlap (<http://www.mkke.hu>)

Az **átalakulás fontos jellemzője**, hogy a könyvkiadással foglalkozó szervezetek száma számottevően kibővült, jelentősen növekedett és gazdagodott a könyvkínálat, miközben a kiadott művek példányszáma csökkent, és a gazdaságossági szempontok előtérbe kerülésével a fizetőképes kereslethez igazodva a kínálat szerkezete is átalakult.

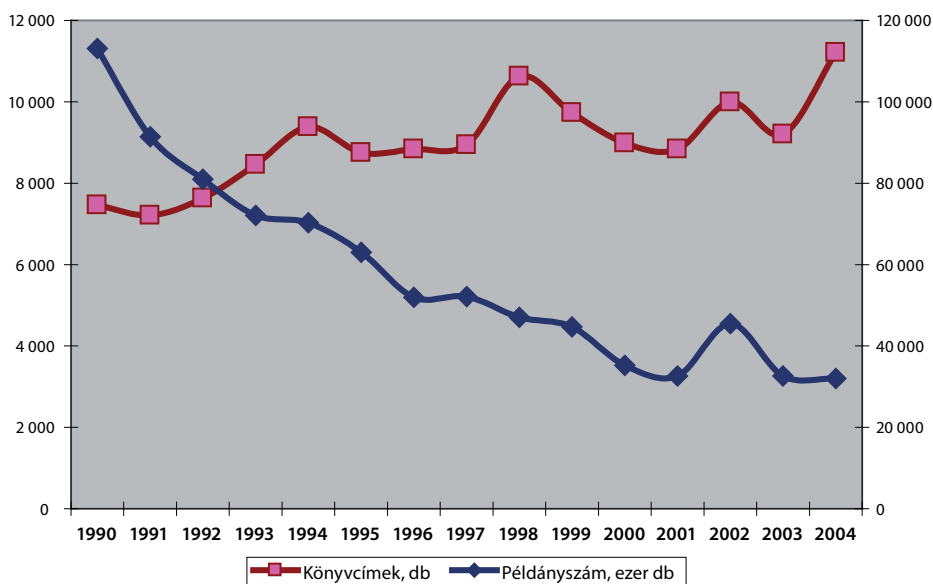
1990 óta a **kiadott könyvcímek száma erőteljesen növekedett**. A kiadott könyvcímek száma az 1990. évi 7464 könyvcímmel szemben 2004-ben 11 211 volt, azaz 1,5-szeresére emelkedett. A könyvcímek növekedése 1994-ben, 1998-ban és 2002-ben, majd 2004-

⁷⁶ A könyvpiac helyzetének bemutatásakor alapvetően a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete által közzétett adatokra támaszkodtunk.

ben csúcrosodott ki. A 1994 és 2003 közötti időszakban a könyvcímek száma mindig a 9000–10 000 közötti érték körül mozgott.

A kínálatbővülés nem járt együtt a példányszám emelkedésével, a **kiadott könyvek összes példányszáma erőteljesen visszaesett**. Az összes példányszám az 1990. évi 113 millióról 2004-re 32 millióra csökkent. Voltak ennél „jobb évek”, 2002-ben például 45 millió, 1999-ben is 44 millió volt a kiadott könyvek összes példányszáma. Az átlagos példányszám az 1990. évi 15 ezerről 2004-re 2857-re csökkent, tehát az 1990. évinek csupán 18%-a. Jellemzővé vált a művek pár ezres példányszámban történő kiadása.

A kiadott könyvcímek számának és példányszámának alakulása 1990 és 2003 között

Forrás: MKKE adatai

A kiadott könyvek sokfélesége szükségszerűen járt együtt az **átlagos példányszám** csökkenésével, amely az 1990. évi 15 ezerről 2003-ra 3,5 ezerre süllyedt.

A statisztikai adatok arra engednek következtetni, hogy 2002-ben **megállt a hazai könyvpiac szűkülése**, amely a 90-es évek második felét jellemezte. A 2002. évi kiugró könyvkiadatot követte a 2004. évi rekordév, amikor a kiadott könyvcímek száma elérte 11 ezer darabot, és a példányszám is 32 millió volt, ami a 2001. és 2003. évinek felelt meg. A hazai kiadók könyvforgalmának bővülése folytatódott 2004-ben is. A könyvforgalom 58 milliárd Ft tett ki, mintegy 2%-os növekedést jelentett az előző évihez képest.

A százezer lakosra jutó könyvek (könyvcímek) száma öröndetes növekedést mutatott, az 1990. évi 72-vel szemben a 90-es évek közepétől a 90 körüli értékre állt be, így

2003-ban 91 volt. Az UNESCO adatai⁷⁷ szerint az ezredfordulón az EU-ban a százezer lakosra jutó kiadott könyvek (könyvcímek) száma Finnországban (252), Dániában (233), Hollandiában (217) volt a legmagasabb, míg Görögországban (40), Belgiumban (37) volt a legalacsonyabb. E mutató tekintetében **Magyarország az európai középmezőnyben jár a százezer lakosra jutó 90 körüli könyvcímmel.** Magyarországhoz hasonló a százezer lakosra jutó könyvcímek száma Németországban (87), Ausztriában (99), Portugáliában (80), valamint a közép-kelet-európai országok többségében. Az újonnan csatlakozott országok közül Észtország (188) és Szlovénia (172) járnak az élen.

A százezer lakosra jutó könyvek száma

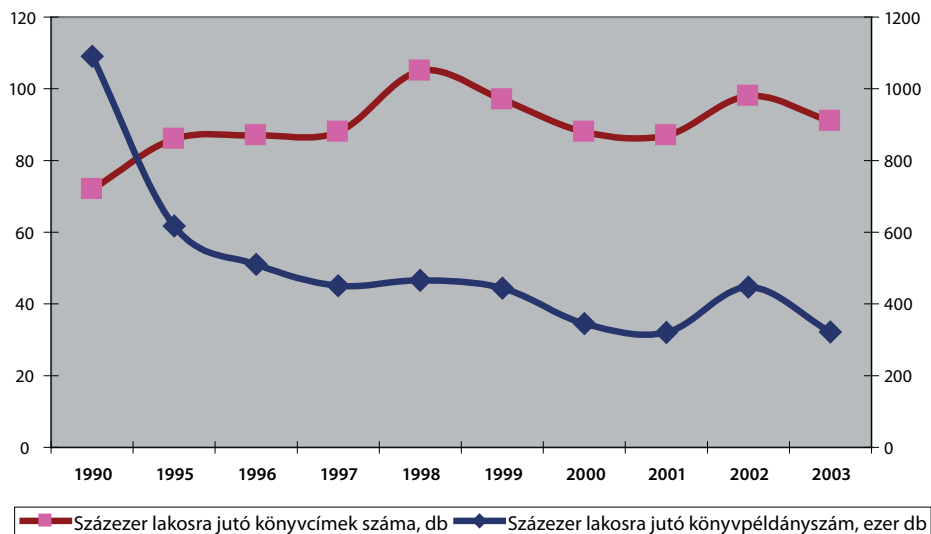
ÉV	SZÁZEZER LAKOSRA JUTÓ	
	KÖNYVCÍMEK SZÁMA (DB)	KÖNYVEK PÉLDÁNYSZÁMA (EZER DB)
1990	72	1091
1995	86	617
1996	87	510
1997	88	451
1998	105	466
1999	97	444
2000	88	345
2001	87	320
2002	98	447
2003	91	322

Forrás: Kultúrstatistikai adattár, 2002. KSH, Magyar statisztikai évkönyv 2003

A százezer lakosra jutó könyvpéldányszám drasztikus csökkenést mutatott Magyarországon, mintegy harmadára esett vissza. A 90-es évek elején százezer lakosra több mint 1 millió darab könyv jutott, és ez az arány az ezredfordulóra 345 ezerre csökkent, 2003-ban már csak 322 ezer volt. Ez összefüggésben van a robbanásszerű könyváremelkedéssel, a könyvek magas forgalmi adójával, a fizetőképes kereslet csökkenésével. A könyveket terhelő általános forgalmi adó 2004-ig európai összehasonlításban is magas, 12% volt. A szakmának végre sikerült elérnie 2004. január 1-jétől a kedvezményes 5%-os sávba sorolást, ami megfelel az EU-tagországok átlagának.

⁷⁷ World Culture Report 2000 (www.uis.unesco.org)

A százezer lakosra jutó könyvcímek és példányszámok alakulása a 90-es években

Forrás: KSH-adatok

Az elmúlt évtizedben jelentős átalakuláson ment keresztül a **könyvkiadás struktúrája**. A 90-es évtized elején az összes kiadott könyv és füzet (cím) 37,7%-át a szakirodalom jelentette, ezt 18-18%-kal a szépirodalom és az ismeretterjesztő irodalom követte. A tankönyvek a kiadott művek 14,8%-át tették ki. 2003-ra lecsökkent a szakirodalom részaránya (31,3%) és nőtt a szépirodalomé (22,8%), valamint a tankönyveké (21,1%).

A tankönyvkiadás helyzete mindig is jelentősen befolyásolta a hazai könyvpiac alakulását, mind a könyvcímek, mind a példányszám vonatkozásában.

A példányszámot tekintve a 90-es évek elején a szépirodalom vezetett, részesedése megközelítette a 40%-ot, míg a kiadott példányok egynegyede ismeretterjesztő mű volt, és közel 17%-a tankönyv. A jelentős példányszám-csökkenéssel párhuzamosan 2003-ra a szépirodalom és az ismeretterjesztő irodalom súlya visszaesett (29,4 illetve 14,6%-ra), míg a tankönyveké közel 34%-ra emelkedett, és ezzel már meghaladta a szépirodalom arányát. Sajnos az adatok azt mutatják, hogy az elmúlt másfél évtizedben a **legjelentősebb példányszám-csökkenést a szépirodalomnak kellett elszenvednie**: a szépirodalmi művek példányszáma 2003-ban az 1990. évi 20%-a, a szakirodalomé 40%-a volt.

A kiadott könyvek, füzetek számának és példányszámának alakulása jelleg szerint

ÉV	TUDOMÁNYOS	ISMERET- TERJESZTŐ	SZAKIRODALOM	SZÉPIRODALOM	IFJÚSÁGI ES GYERMEK	TANKÖNYV	EGYÉB	ÖSSZESEN
KÖNYVCÍMEK SZÁMA (DB)								
1990	137	1 555	3 136	1 560	476	1 230	228	8 322
2000	79	1 778	2 968	2 122	546	1 595	504	9 592
2002	75	1 675	3 182	2 249	472	2 299	255	10 207
2003	115	1 387	2 977	2 165	531	2 001	321	9 497
KÖNYVEK PÉLDÁNYSZÁMA (EZER DB)								
1990	129	31 352	7 133	47 009	15 294	22 219	2 605	125 741
2000	41	7 044	3 991	11 220	2 354	11 090	1 255	36 995
2002	97	5 750	4 797	12 238	2 022	21 198	578	46 680
2003	71	4 919	4 354	9 874	2 303	11 440	649	33 610

Forrás: Kultúrstatistikai adattár, 2002. KSH, Magyar statisztikai évkönyv 2003

A 90-es évtized első felében a kiadói szabadság, a piacnyitás természetszerűen magával hozta a **külföldi művek részarányának növekedését**. A magyar szerzők által írt könyvek 1990. évi 80,8%-os részaránya 1995-re 74,1%-ra esett vissza, 2003-ben pedig már csak 70,4% volt. A külföldi szerzők által írt könyveken belül dinamikusan nőtt az amerikai szerzők által írt könyvek aránya: 1990-ben a külföldi művek 26,7%-a, 1995-ben 37,0%-a és 2003-ben már 47,9%-a volt amerikai. Ez azt is jelenti, hogy **minden hetedik magyarországi kiadású könyv amerikai szerző műve volt**.

A kiadott könyvek összes példányszáma tekintetében a magyar szerzők az elmúlt évtizedben megtartották 60% körüli részarányukat, viszont az amerikai művek kiadott példányszáma az 1990. évi 15,1%-ról 2003-ra 23,9%-ra növekedett.

A könyvek száma, példányszáma a szerzők nemzetisége szerint

A SZERZŐ NEMZETISÉGE	1990	1995	2000	2003
SZÁM (DB)				
Magyar	6 734	6 900	6 815	6 688
Külföldi	1 588	2 414	2 777	2 809
Ebből amerikai	424	894	1 015	1 348
Összesen	8 322	9 314	9 592	9 497

NÉHÁNY ELSŐDLEGES SZERZŐI JOGI ÁGAZAT FEJLŐDÉSI TRENDJE

A SZERZŐ NEMZETISÉGE	1990	1995	2000	2003
PÉLDÁNYSZÁM (EZER DB)				
Magyar	79 238	38 855	22 444	20 811
Külföldi	46 503	28 068	14 551	12 799
Ebből amerikai	19 044	15 016	8 211	8 021
Összesen	125 741	66 923	36 995	33 610

Forrás: KSH-adatok

A könyvpiac vállalati struktúrája a 90-es évek óta eltelt időben – a nemzetgazdaság termelő ágazataihoz hasonlóan – gyökeres változáson ment keresztül. Ezt az átalakulást az első időben a kiadók számának szinte robbanásszerű bővülése jellemezte, amit az alacsony piacr lépési költségek is ösztönöztek. Később erőteljes koncentrációs folyamat kezdődött. Az MKKE statisztikai adatai szerint 2004-ben mindössze 13 cég állította elő a teljes könyvforgalom 54,4%-át, 25 vállalatból származott az összeforgalom 69,3%-a és 149 kiadó adta a forgalom 89,9%-át.

2. Zene, színművek, opera

Zene- és hangfelvételpiac

A komolyzenei koncertéletet a 90-es évek utolsó harmadáig a visszaesés, majd az **ezredfordulótól az ismételt élénkülés jellemezte**, ez a hangversenyek és a hangversenylátogatók számának alakulásában nyilvánult meg. Az Országos Filharmónia által szervezett hangversenyek száma az ezredfordulótól ismételt növekedésnek indult, és a 2002–2003 években meghaladta az 1400 előadást. A 90-es évek végén a koncerthallgatóság is újra bővülni kezdett, számuk 2003-ban 470 ezer volt. A koncertlátogatók aránya az összes lakosságon belül 4,7%-ot tett ki. A kultúrakutatók vizsgálatai azt jelezték, hogy **a lakosságnak egy szűkebb rétege jár koncertekre**. A korábbi értelmiségiekből és fiatalokból álló közönség különböző okok miatt lemorzsolódott, és csak egy szűkebb „törzsközönség” maradt meg.⁷⁸ A kutatások szerint ez a közönség elsősorban a fanatikus zenerajongókból, valamint a jómódúakból tevődik össze.

A hangverseny-látogatások alakulásában szerepet játszik az állami mecenatúra változása, a gazdaságossági szempontok előtérbe kerülése, a jegyárak növekedése, az életszínvonal alakulása, valamint az otthoni zenehallgatás bővülése a jó minőségű hanghordozók és lejátszók megjelenésével és térhódításával.

⁷⁸ Lásd erről: *Vitányi Iván és Hidy Péter* kutatásait: A magyar társadalom kulturális állapota. Kutatásvezetők: *Vitányi Iván, Hidy Péter, Harsányi László*, MTA Szociológiai Intézete, Budapest, 1997; *Hidy Péter*: Magyarország kultúrájának helyzete az 1990-es évtizedben a művelődésszociológiai kutatások tükrében, Budapest, 2000.

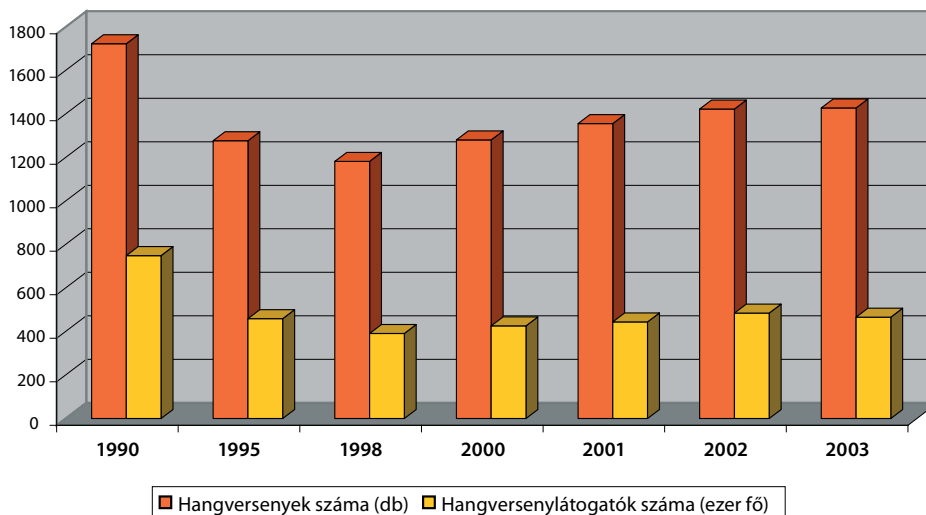
A hangversenyek és látogatók számának alakulása 1990 és 2003 között

ÉV	HANGVERSENYEK SZÁMA (DB)	HANGVERSENY LÁTOGATÓK SZÁMA (EZER FŐ)
1990	1723	749
1995	1277	459
1998	1182	391
2000	1281	426
2001	1356	444
2002	1423	485
2003	1428	466

Megjegyzés: az Országos Filharmónia rendezvényeit tartalmazza.

Forrás: KSH-adatok

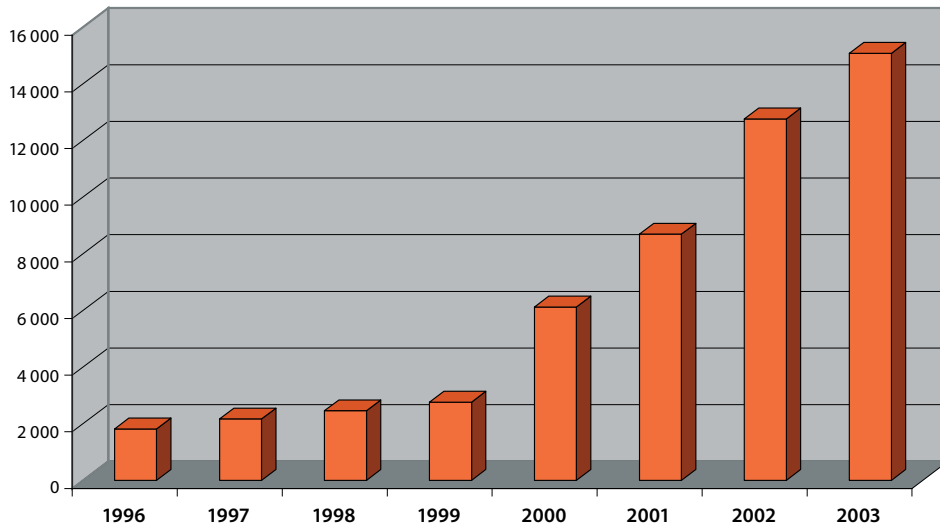
A hangversenyek és a hangversenylátogatók számának alakulása (db, ezer fő)

Forrás: Kulturális adattár 2002, Magyar statisztikai évkönyv 2003. KSH

A zene és táncművészet céljaira fordított költségvetési kiadások az elmúlt években látványosan növekedtek, a nominálértéke 2003-ban az 1996. évinek több, mint nyolcszorososa volt.

**A zenei és táncművészeti célokra fordított költségvetési kiadások alakulása
1996 és 2003 között (folyó áron, millió Ft)**

Forrás: Magyar statisztikai évkönyv, KSH

Az elmúlt évtizedben a **hanghordozók piaca** is jelentős strukturális átalakuláson ment keresztül. A hanghordozó-kiadás szervezeti rendszere átalakult, sokkal több lemezkiadó működik, mint korábban. Jelentős fejlődés volt ugyan megfigyelhető a **háztartások hanghordozó-ellátottságában**, de e tekintetben még mindig **lemaradásban vagyunk európai összehasonlításban**. Az EUROSTAT által publikált statisztika a CD-lejátszóval rendelkező családok arányát hasonlította össze a tagországokban. Az EU 15 tagországának átlagát tekintve a háztartások 72%-a rendelkezett CD-lejátszóval 2001-ben, míg a magyarországi adat csak 31%. A legmagasabb volt a CD-lejátszóval való ellátottság Hollandiában (93), Dániában (89), Franciaországban (85) és Németországban (82). Az EU országok közül a hátsó mezőnyben Portugália (58), Spanyolország (50) áll, a közép-kelet-európai országok közül Csehországban 31, Lengyelországban 37 volt a mutató, tehát a magyarországihoz hasonló.⁷⁹

A Magyar Hanglemezkidatók Szövetsége (a továbbiakban: MAHASZ) adatai szerint a magyarországi **hanghordozók** (CD, kazetta, vinyl, single, zenei videokazetta, DVD) **értékesítés** a 90-es évek első felében lendületesen fejlődött, majd a dinamikus piacbővülést egy stagnáló időszak követte, amikor a hanghordozók értékesített példányszáma 7 millió db körüli értéket mutatott. 2000-ben indult meg a magyar lemezpiac hanyatlása: 2000-ben közel 5%-kal, 2001-ben 16%-kal, 2002-ben további 15%-kal kevesebb hanghordozót

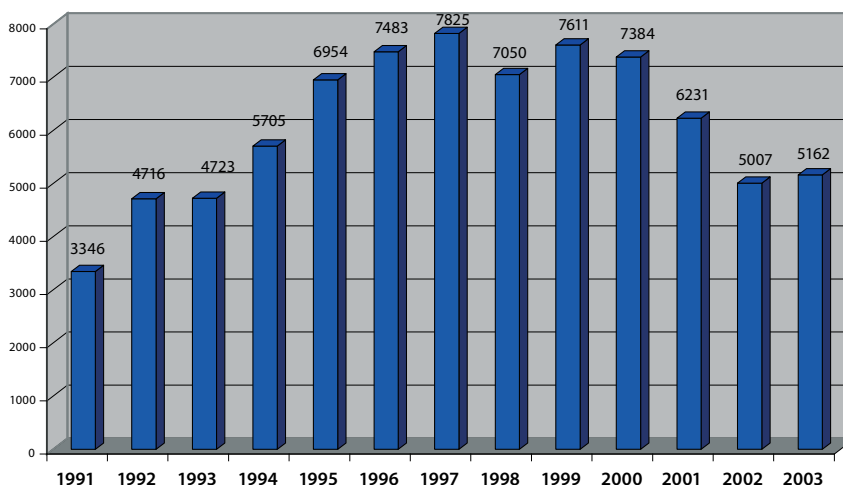
⁷⁹ Magyar statisztikai évkönyv 2003, World Culture Report 2000. UNESCO

értékesítettek Magyarországon, mint az azt megelőző évben. 2003-ban összesen 6,04 millió db hanghordozó kelt el a magyar piacon, összesen mintegy 16,67 milliárd Ft értékben (kiskereskedelmi áron). 2004-ben a lemezpiac szűkülése csak látszólag állt meg: a hanghordozó értékesítés volumene ugyan 7,64 millió darabra, az előző évhez képest 26,5%-kal növekedett, de a darabszám növekedését a más termékek mellé csomagolt, reklám céljából készült ingyenes szóróajándékok, az ún. prémiumtermékek eredményezték.

A hanghordozó-forgalom értéke ugyanakkor 16,2%-kal esett vissza, ami a hanglemezbolton keresztüli értékesítés visszaszorulásának és a dömpingáron értékesítő hipermarketeken keresztüli forgalom növekedésének az eredménye. A MAHASZ elemzése szerint a hipermarketekben nagy számban értékesítenek ún. „back catalog” lemezeket, megtevesztő külsejű CD-ket, valamint olcsó, tisztázatlan eredetű klasszikus zenei CD-ket. A fogyasztók tehát rendkívül olcsó áron juthatnak hozzá a hanghordozókhoz, de azok minőségi színvonala alacsony, élettartama az átlagosnál rövidebb.

Az **egy főre jutó műsoros CD-értékesítés** tekintetében az EU tagországai közül Nagy Britannia áll az élen 3,7 CD/fő/év mutatóval, ezt követi Svédország (3,0 db/fő/év), majd Franciaország, Dánia és Németország következik 2,2, db/fő/év értékesítéssel. Magyarországon évi 3 millió CD-vel számolva a mutató értéke 0,29 db/fő/év, ami elmarad az EU-tagállamok között hátul álló Görögországtól (0,8) és Olaszországtól (0,7) is.⁸⁰

**A hanghordozó-értékesítés példányszáma 1991 és 2003 között
(ezer darab)**

Forrás: MAHASZ

A MAHASZ elemzése szerint az elmúlt években a hagyományos lemezpiacot világszerre a visszaesés jellemezte, ami feltételezhetően elsősorban a CD másolás előretörésének tudható be. (A CD-k eladási mutatója először 2001-ben mutatott abszolút visszaesést (-5,1%), majd 2002-ben további 5%-kal csökkent.)

Az UNESCO által készített statisztikai kiadvány szerint a **kalózkidványok** aránya az összforgalom 3%-át teszi ki Észak-Amerikában, 12%-ot Európában. A 90-es évek végére vonatkozóan az UNESCO a **magyarországi kalózkidványok részarányát** ennek többszörösére, **25%-ra becsülte**. Ez az arány nemzetközi összehasonlításban is meglehetősen magas érték, hiszen az EU-tagországai közül Németországban a kalózkodás aránya csak 3%, Franciaországban 3%, Írországban 5%, Portugáliában 3%, Spanyolországban 2%. Az EU tagországok közül a magyarhoz csak Olaszország (25%), Görögország (25%) áll közel, illetve rosszabb a helyzet a mintának nem tekinthető kelet-közép-európai országok többségében, így Lengyelországban (40%), Romániában (80%), Lettországban (50%).⁸¹

Az EU tanulmány⁸² szerint a kalózkodás terjedése irányában hatnak az illegális másolatok készítésének olcsó technológiái, a kormányok elégtelen intézkedései, valamint az internetről való zeneletöltés terjedése. Az IFPI⁸³ (Hangfelvétel-előállító Ipari Nemzetközi Szövetség) szerint 2001-ben a kalóz CD-kidványok száma világszinten elérte az 500 millió darabot, ezzel 5%-kal haladta meg az előző évi mennyiséget. Becslésük szerint 2002 júniusában az olyan fájlcsere-szolgáltatók, mint a Kazaa, iMesh és a Gnutella használóinak a száma 3 millióra volt tehető, és ezen a módon 500 millió zenei fájl volt elérhető. A tényleges fájlcserek számának mérése azonban nehéz.

Az EU tanulmánya szerint a kalózkodásban négy ország – Kína, Oroszország, Brazília és Indonézia – jár az élen. A kalózkidványok legnagyobb gyártói és exportőrei a kelet-európai országok, élükön Ukrajnával.⁸⁴

Az utóbbi években a hazai feketepiac is átalakulóban van. Míg korábban a román, ukrán és bolgár eredetű kalóz CD-k okoztak elsősorban károkat a lemezkiadóknak, addig manapság a digitális CD-másolás jelenti a legfőbb veszélyt. A MAHASZ becslése szerint ma Magyarországon minden megvásárolt zenei CD-re három másolt példány jut.⁸⁵

Az írható CD-k forgalma Magyarországon egy év alatt megötszöröződött. Az üres CD-k száma a 2001. évi 5 millióról 2002. évre 25 millióra növekedett. Az írható CD-k nagy arányú forgalomműködésében az illegális másolás terjedése, valamint a számítástechnikai célú felhasználás⁸⁶ bővülése játszott szerepet.

Nemzetközi tendencia, hogy a hanghordozópiacon általában növekedett a hazai (belföldi) eredetű hanghordozó-értékesítés értékének az aránya. Ez az arány a legmagasabb az USA-ban (93%), Japánban (76%) és az európai országok közül Franciaországban (59%) és Görögországban (54%). Az EUROSTAT adatok szerint a magyarországi arány 2001-ben 44% volt⁸⁷, amivel a középmezőnyben foglalunk helyet. A **klasszikus zene te-**

⁸⁰ Cinema, TV and radio in the EU, i.m. p. 110.

⁸¹ World Culture Report 2000. UNESCO. pp. 308–311.

⁸² Cinema, TV and radio in the EU, i.m. p. 108.

⁸³ International Federation of the Phonographic Industry

⁸⁴ Cinema, TV and radio in the EU, i.m. p. 108.

⁸⁵ Ez a becslés megegyezik az UNESCO adataival.

⁸⁶ Az írható CD-k felváltották a floppy lemezeket az adattárolás terén. Jelenleg a számítógépek szinte mindegyike tartalmaz már CD-író is.

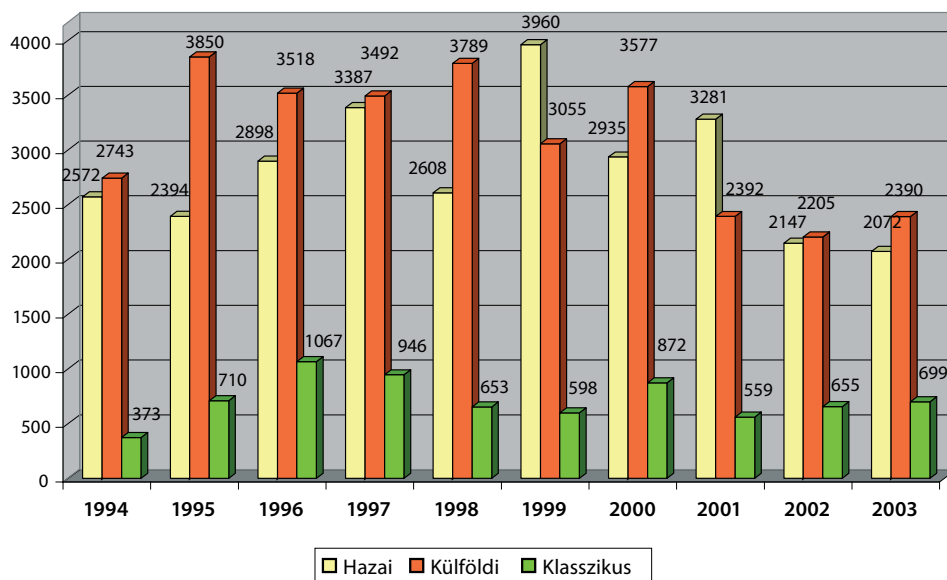
kintetében viszont az élbolyban van Magyarország, 9%-os részaránnyal. Ennél csak Spanyolországban (11%) magasabb a komolyzenei hanghordozó-eladások aránya.

Jók a hazai komolyzenei eladási statisztikák: 2003-ban 699 ezer komolyzenei hanghordozót értékesítettek, ami az előző évihez képest szerény növekedést is mutatott.

A technikai fejlődést követve a hanghordozók piaca is egy jelentős szerkezeti átalakuláson ment keresztül. A 90-es évek elején a kazetták piaci részesedése még 80% volt, míg 2003-ban már csak 32%. A hagyományos lemezek szinte teljesen eltűntek a piacról. Ezzel szemben a CD-k piaci részesedése az 1991. évi 8%-ról 2003-ra 66%-ra emelkedett.

A magyar hanglemezpiac meghatározó szereplői a multinacionális vállalatok. A négy nagy multinacionális cég – SonyBMG, EMI, Universal, Warner – adja a magyarországi összforgalom kb. 36%-át.

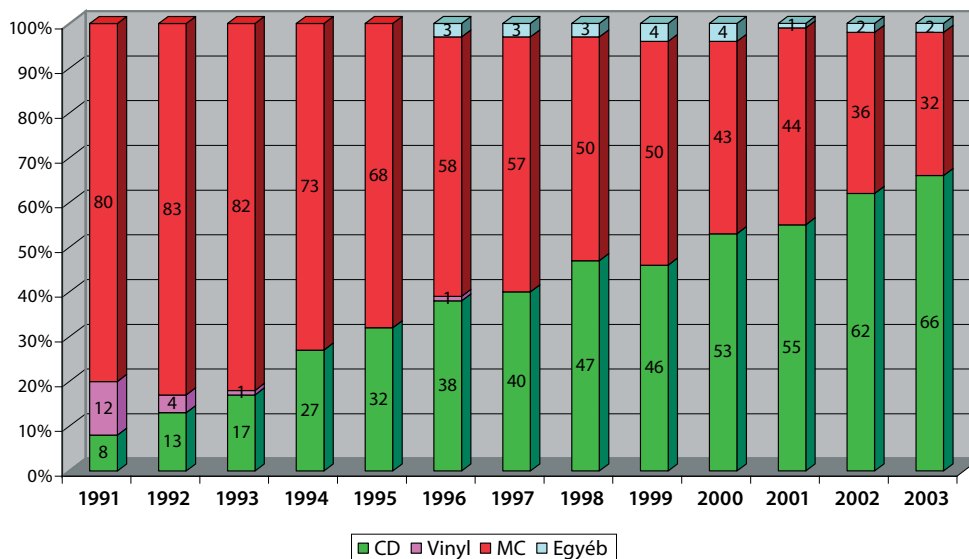
**Hanghordozó-értékesítés besorolás szerint 1994 és 2003 között
(ezer darab)**

Forrás: MAHASZ

⁸⁷ Cinema, TV and radio in the EU, i.m. p. 111. A MAHASZ-adat az értékesített hazai hanghordozók darabszámára vonatkozik, ami 2001-ben 52 % volt.

**A különböző hanghordozó-típusok piaci részesedése az eladott darabszám alapján
1991 és 2003 között (%)**

Forrás: MAHASZ

Színházak

Az elmúlt másfél évtizedben a fejlődő színházi intézményi hálózat, a növekvő és gazdagodó előadásszám egyre bővülő kínálatot biztosított a számszerűségét tekintve szűkülő, színházba járó közönségnek.

A **színházi intézményrendszer** nem mutatott drasztikus változást, de bővült és fejlődött a 90-es évek folyamán. A KSH statisztikai adatai szerint az 1990. évi 43 színházhoz képest 2003-ban 54 színház működött. A kultúrakutatások⁸⁸ részletezik, hogy önálló társulat jött létre például Sopronban, néhány új színházi létesítmény született (például Merlin), illetve opera- és tánctagozatok (Miskolc, Szeged Veszprém), bábszínházak (például Kecskemét, Győr, Miskolc, Debrecen, Szeged, Szombathely), szabadtéri színpadok alakultak, illetve intézményesültek (például Kőszeg, Zsámbék). Új szint jelent az ún. alternatív színházak megjelenése, amelyek kísérletező jelleget testesítenek meg. 1990 és 2003 között a KSH-adatok szerint a színházak befogadóképessége (férőhelyek száma) 7000-rel gyarapodott.⁸⁹

⁸⁸ A magyar társadalom kulturális állapota. Kutatásvezetők: Vitányi Iván, Hidy Péter, Harsányi László, MTA Szociológiai Intézete, Budapest, 1997.

⁸⁹ Magyar statisztikai évkönyv 2002, 2003. KSH

A SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK GAZDASÁGI SÚLYA MAGYARORSZÁGON

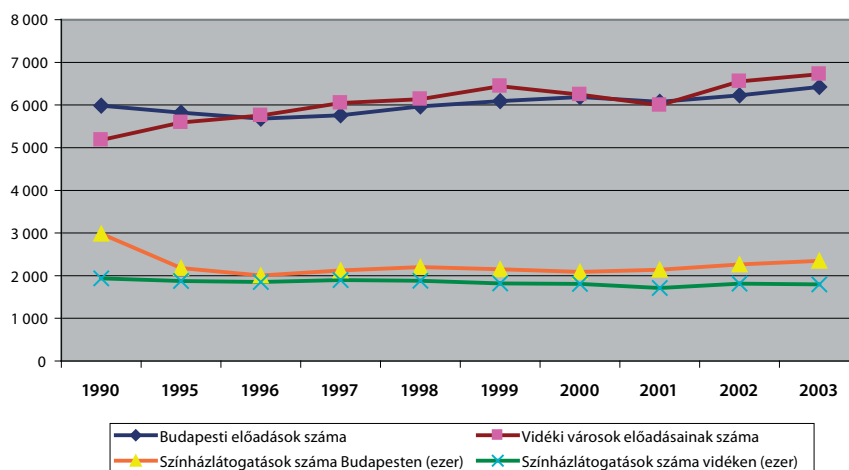
Az elmúlt másfél évtizedben a színházi előadások száma összességében növekedett, miközben a látogatottság enyhén mérséklődött. Az előadások száma a fővárosban 6000-6400 körül stabilizálódott, ugyanakkor a vidéki városokban jelentősen bővült, a 90-es évek eleji 5000-ról 2003-ra 6700-re növekedett. A közönség színház iránti érdeklődésének lassú csökkenését jelzi, hogy 1990-ben a látogatók száma megközelítette az 5 milliót, addig 2003-ban ennél 16%-kal kevesebb, mintegy 4,2 millió látogatót, egy másik „jobb” évben 4,1-4,2 millió látogatót jelentett. A színházak látogatottságának csökkenése a vidéki városokban jelentkező tendencia, míg a fővárosban az elmúlt években a színház-látogatottság növekedése volt megfigyelhető. 2000 és 2003 között a budapesti színház-látogatottság 2086 ezerről 2345 ezerre emelkedett, míg a vidéki városokban 1851 ezerről 1795 ezerre csökkent.

A színházi élet főbb mutatói

	1990	2000	2002	2003
Színházak száma (db)	43	52	54	52
Előadások száma (db)	11 534	12 680	13 176	14 097
Látogató száma (ezer db)	4 991	3 938	4 152	4 217
Száz lakosra jutó színházlátogatások (db)	48	39	39	42

Forrás: KSH-adatok

A színházi előadások száma, látogatottsága Budapesten és vidéken

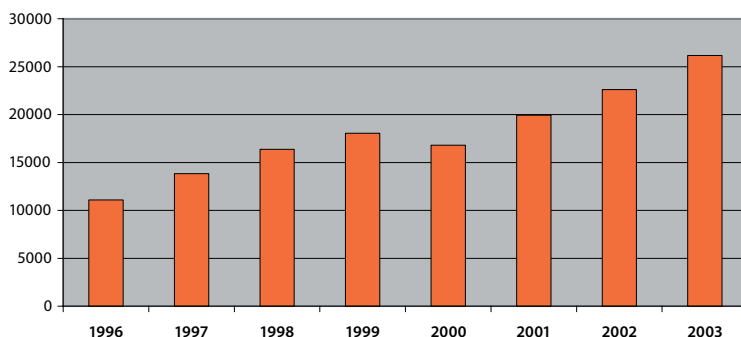
Forrás: KSH-adatok

A színházlátogatások számának mérséklődése több tényezőnek tudható be. Közrejátszik ebben a **kulturális szokások megváltozása**, ami összefügg a megváltozott szabadidő-elöltöltési szokásokkal, a televízió, videó térnyerésével. Az ezredforduló idején a lakosság a kulturális, szórakoztató tevékenységre fordított időnek már csak egytizedét fordítja színházra, hangversenyre, mozira.⁹⁰ Emellett szerepe van benne a **műsorpolitikának**, valamint a **jegyárak emelkedésének**. A színházak és hangversenyek árának emelkedése 2000 és 2004 között 58,4%-os volt, tehát nemcsak az általános fogyasztói árindex növekedését haladta meg, hanem magasabb volt a kulturális szolgáltatások átlagos árnövekedésénél is. A vidéki közönség esetében ehhez adódott a jegy árán kívül jelentkező járulékos költségek (például közlekedési költségek) növekedése is.

A KSH-adatai szerint a 15 éves és idősebb népesség mindössze 10–12%-a, közel 900 ezer fő a rendszeres színházlátogató, tehát a lakosság szűk rétegéről van szó. Viszonylag **stabil színházlátogató közönség** alakult ki. Ez a törzsközönség évente átlagosan négy alkalommal megy színházba. A színházak törzsközönségét elsősorban a városi, 30 évesnél fiatalabb, szellemi foglalkozású nézők jelentik.⁹¹ A rendszeres színházba járók között még mindig népszerű a bérlet. 2003-ban 310 ezer bérletet adtak el, és a színházlátogatók 26%-a bérlettel látogatta az előadásokat.

A KSH adatai és a kultúrakutatások egyaránt azt mutatják, hogy a **műsorpolitika a könnyebb műfajok, szórakoztató darabok irányába tolódott el**. A prózai művek látogatóinak aránya a 90-es évek folyamán folyamatosan növekedett, és 2001-ben 36%-ot tett ki. A zenés-prózai darabok magasabb nézőszámú arányt mutattak (30%), miközben az opera, a balett és a táncjátékok száma folyamatosan csökkent.

A színházi célra fordított költségvetési kiadások 1996 és 2003 között (folyó áron, millió Ft)

Forrás: KSH-adatok

Alapvető változásnak, struktúraformáló erőnek tekinthető, hogy az elmúlt évtizedben az **állami mecénatúra szerepe** – a korábbi időszakhoz képest – **csökkent**, és ezzel párhuzamosan

⁹⁰ Bárdosi Mónika, Lakatos Gyuláné. Varga Alajosné, i. m. p. 74.

⁹¹ KSH jelenti, 2002/10.

zamosan a színházakban is előtérbe kerültek a gazdaságossági szempontok, valamint a piaci szemlélet. Kérdés, hogy ez mennyire vált előnyére vagy hátrányára a szakmának.

Figyelemre méltó és elgondolkodtató jelenség, hogy miközben az elmúlt közel másfél évtizedben a színházak száma 11-gyel és az előadásszám 16,8%-kal növekedett, a színházakban állandó főfoglalkozásban dolgozók száma az 1990. évi 6345 főről 2003-ra 5117 főre csökkent. A létszámleépítést tükröző számok mögött nemcsak a munkaerő-megtakarítást jelentő új színháztechnikai berendezések elterjedése áll, hanem az is meghúzódik, hogy a színházak működtetése terén a költségtakarékossági szempontok kerültek előtérbe. Megjelentek a nem állandó foglalkoztatottként, hanem szabadúszóként, egyéni vállalkozóként dolgozó, egy-egy szerepre szerződtetett színészek.

A színházi intézmények működését továbbra is **döntően közpénzből finanszírozzák**. 2003-ban a költségvetés kulturális kiadásainak 16,0%-át fordították a színházak finanszírozására, ami összesen 26,1 milliárd Ft-ot jelentett. Noha a színházakra fordított költségvetési összeg nominális értékben 2000 és 2003 között látványosan, mintegy 55,6%-kal növekedett, ebben az időszakban a fogyasztói árnövekedés 19,2%-os volt, így a közpénzek mennyiségének növekedése kevés volt ahhoz, hogy megoldja a színházi intézmények finanszírozásból fakadó problémáit.⁹²

3. Filmalkotás és videó

Mozi, filmgyártás

Világjelenség a **közönség „elfordulása” a mozitól**, ami az 50-es évek közepétől a 90-es évekig tartott az EU tagországaiban. Ebben elsősorban a televízió megjelenése és térhódítása, valamint a kábeltévé, a videó, majd az internet megjelenése is szerepet játszott. Ezek a folyamatok a hagyományos mozielőadások és a látogatottság csökkenését hozták magukkal. A 90-es években az európai országokban a filmszínházak modernizációjával, a több vetítőtermes multiplex mozik térhódításával a **mozi megújulásának lehetünk a tanúi**. Megállt a látogatottság csökkenésének tendenciája, s ha nem is egyenletesen, de megindult a mozi iránti érdeklődés növekedése. Az EU-ban a mozilátogatások száma 1990 és 2002 között 62%-kal, a 15 tagállamban 577 milliőről 934 millióra növekedett. Ez az emelkedő tendencia 2002-ben megtörni látszott.⁹³

A nemzetközi tendenciákkal párhuzamosan a multiplex mozik meghonosodásával Magyarországon is elindult ez az „újjáéledési” folyamat.

Magyarországon az elmúlt két évtizedben a mozihálózat szervezeti, tulajdonosi, technikai alapjai átalakultak, az **intézményhálózat összezsugorodott**. A 60-as és a 70-es években Magyarországon még közel 4000 mozi működött. A mozik száma a 90-es évek elejére ennek a felére, mintegy 2000-re fogyatkozott. A 90-es évek végére a mozik száma pedig már csak 600 körül mozgott. 2003-ban összesen 580 mozi üzemelt. A mozik szá-

⁹² Magyar statisztikai évkönyv 2002, 2003. KSH.

⁹³ Cinema, TV and radio in the EU, i. m. p. 38.

mának csökkenése eredményeként a férőhelyek száma az 1990. évi 344 ezerről 2003-ra 124 ezerre süllyedt,⁹⁴ ami elsősorban a községi férőhelyek nagyarányú megszüntetéséből adódott. A mozik jelentős részének, 2003-ban közel kétharmadának üzemeltetését magánvállalkozások végzik, míg még mindig nem elhanyagolható számú filmszínház üzemeltetője művelődési ház, önkormányzati, költségvetési intézmény. Ennek eredményeként ebben a szektorban is előtérbe került a gazdaságos üzemeltetés fontossága.

A KSH-adatai szerint a nemzetközi trendekkel összhangban Magyarországon is megszűnt a hagyományos mozik mintegy 70%-a. Ennek következtében a legnagyobb moziszám-csökkenés a községekben volt tapasztalható, hiszen 2003-ban itt már csak 125 működött. A 90-es évek végétől a több vetítőtérrel, modern hang- és képtechnikai felszereltséggel rendelkező multiplex mozik megnyitásával a mozi „újjáéledésének” lehetünk Magyarországon is tanúi. A multiplex mozik elterjedése elsősorban a budapesti mozi „újjáéledését” eredményezte, de az utóbbi években a vidéki nagyvárosokban is megjelentek a multiplexek. Ezt tükrözi, hogy a mozitermek száma 2000 és 2003 között Budapesten 564-ről 580-ra, vidéki városokban 296-ról 321-re növekedett.⁹⁵

Az EUROSTAT adatai⁹⁶ szerint az EU 15 régi tagországában az ezredfordulón összesen tízezer mozi működött. A **százezer lakosra jutó mozik átlagos száma** az európai országokban 2,8 volt, ami mintegy fele a jelenlegi magyarországi értéknek. Svédországban a legnagyobb a mozisűrűség (százezer lakosra 9 jut), míg Hollandiában, Belgiumban, Angliában a legkisebb, 1,2-1,3. Még az USA-ban is csak 2,5 mozi jut százezer lakosra. Ezek a nemzetközi adatok azt jelzik, hogy a hazai mozihálózat átalakulása még nem biztos, hogy befejeződött.

A magyarországi mozihálózat szerkezeti átalakulásával párhuzamosan a 90-es években folyamatosan **csökkent az előadások és a látogatások száma**. A multiplex mozi megjelenésével jelzett trendeknek megfelelően a 90-es évek végétől e téren növekedés indult meg. Ennek eredményeként 2003-ban a mozielőadások száma 442 ezer volt, ami 6,3%-kal több az 1990. évinél. Elsősorban **Budapesten volt megfigyelhető az előadásszám nagyarányú emelkedése** a multiplex moziknak köszönhetően: az 1996. évi 71 ezerről 2003-ra 227 ezerre nőtt a mozielőadások száma. Ugyanakkor a látogatások száma, amely 2003-ban 13,6 millió volt, nem érte el az 1990. évi látogatásszám 40%-át sem, és a 90-es évek közepének szintjén maradt, elsősorban annak köszönhetően, hogy a budapesti mozilátogatások száma emelkedett. A rendszeresen moziba járók szűk rétege elsősorban a 20–29 éves fiatalok köréből kerül ki.⁹⁷

Az EU 15 tagállamának polgárai 2002-ben átlagosan 2,5 alkalommal mentek moziba, míg az USA polgárai 5,7 alkalommal. Ettől igencsak elmaradtak a magyarok az évi 1,5 alkalommal. A magyarországi érték az újonnan csatlakozott országok között ugyanak-

⁹⁴ Magyar statisztikai évkönyv 2003. KSH.

⁹⁵ Magyar statisztikai évkönyv 2003. KSH.

⁹⁶ *Richard Deiss*: Kinostatistiken. Starke Zunahme der Besucherzahlen. Statistik kurz gefasst. Thema 4. 2001/2. *Andreas Dollt*: Kinostatistik. 2002 kein weiterer Anstieg der Besucherzahlen. Statistik kurz gefasst. Thema 4. 2003/8.

⁹⁷ Magyar statisztikai évkönyv 2002, 2003. KSH; *Bárdosi Mónika, Lakatos Gyuláné, Varga Alajosné*, i. m. p. 70.

A SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK GAZDASÁGI SÚLYA MAGYARORSZÁGON

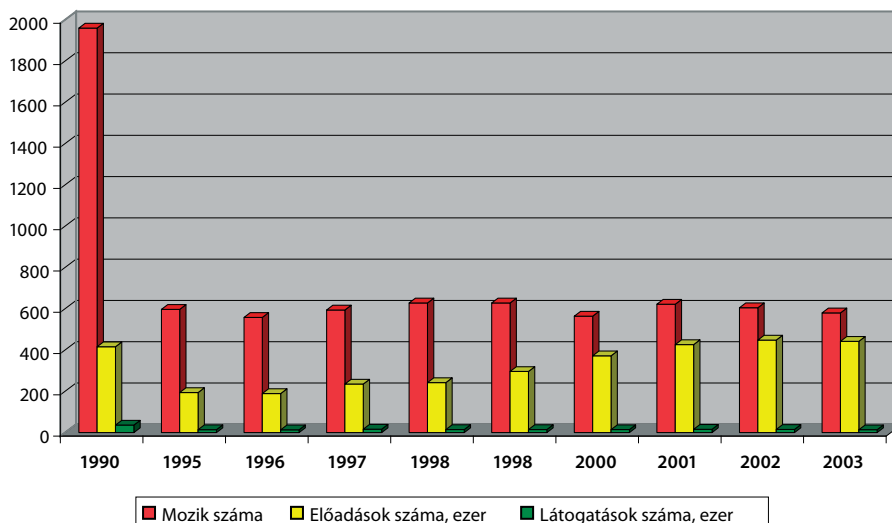
kor – Málta után (2,7) – a második legjobb. Az EU-tagállamok közül a mozilátogatottság Írországban volt a legmagasabb (4,5 látogatás/év), ezt Spanyolország (3,5), Luxemburg (3,2), Franciaország (3,1) követi, míg Finnországban, Hollandiában a mutató értéke a magyarországgal megegyezően 1,5.

Mozik, mozielőadások száma és látogatottsága

ÉV	MOZIK SZÁMA (DB)	ELŐADÁSOK SZÁMA (EZER DB)	LÁTOGATÁSOK SZÁMA (EZER)	1000 LAKOSRA JUTÓ LÁTOGATÁSOK SZÁMA
1980	3 624	703	60 718	5 668
1990	1 960	416	36 220	3 495
1995	597	194	14 040	1 373
1996	558	189	13 291	1 304
1997	594	235	16 572	1 632
1998	628	242	14 578	1 438
1998	628	296	14 421	1 432
2000	564	372	14 294	1 426
2001	622	426	15 704	1 543
2002	605	448	15 278	1 504
2003	580	442	13 630	1 348

Forrás: Kultúrstatistikai adattár 2002, Magyar statisztikai évkönyv 2003

A mozik, a mozielőadások és a látogatások számának alakulása 1990 és 2003 között

Az EU 15 tagországának polgárai 2001-ben fejenként évi átlagban 13,7 eurót költöttek mozira (a megfelelő USA érték 32,9 euró). A tagországok közül Írország áll az első helyen 21,7 euró/fő/év értékkel, ezt követi Nagy Britannia (17,3 euró/fő/év). Ettől jóval elmarad a magyarországi 3,8 euró/fő/év érték, ami még így is duplája az újonnan csatlakozott országok átlagának (1,4 euró/fő/év).⁹⁸

Az európai filmek piaci részaránya az EU 15 tagországában 2001-ben átlagosan 31%, 2002-ben 27,5% volt. A tagországok közül Franciaországban, Dániában és Svédországban fontos szerepet tölt be a **nemzeti filmgyártás**. A nemzeti filmek jegybevételi aránya 2001-ben 22,5–41,7% volt az említett három országban, és 30% Csehországban, ugyanakkor a Magyarországra vonatkozó adat csak 5,1% volt. Ennek ellenére 2001-ben az EU-ban a 20 legnagyobb nézettséget felmutató filmből 17 amerikai produkcióban készült. A jegybevételek több mint 80%-a amerikai filmekből származik Írországban, Németországban, Luxemburgban és Görögországban.⁹⁹

A Magyarországon bemutatott **új játékfilmek száma a 90-es években folyamatos csökkenést mutatott**. 1990-ben hetente átlagosan 4,8 új játékfilmet mutattak be. 2001-re ez a szám háromra csökkent. 2001-től ismét növekedésnek indult a heti premierek száma, amely 2003-ban elérte a négy új filmet. Az EU 15 régi tagállamában a 90-es évek végén átlagosan öt új filmet mutattak be hetente. A bemutatott új filmek fele az Európai Unióban amerikai alkotás volt. Ez a jelenség Magyarországon is érvényesült.

Új játékfilmek száma a filmgyártó országok szerint (db)

ORSZÁG	1990	1995	2000	2001	2002	2003
Összes bemutatott játékfilm	258	143	199	164	182	212
Ebből:						
Magyarország	31	9	22	23	19	21
Franciaország	17	11	14	21	20	30
USA	126	98	125	93	108	109

Forrás: Kultúrstatistikai adattár 2002, Magyar statisztikai évkönyv 2003. KSH.

A NKÖM adatai szerint 2002-ben az újonnan bemutatott filmek 9,9%-a volt magyar film és 56,25%-a amerikai alkotás. Az előadások számát tekintve még nyomasztóbb az amerikai filmek magas részesedése: az előadások 80,3%-ában amerikai filmet vetítettek, míg a magyar filmek részesedése 6,2% volt. A látogatók 81,9%-a amerikai filmet nézett, és csak 7,7%- volt a magyar filmek nézőközönsége.

A bemutatott új magyar filmek száma az elmúlt években 20 körül mozgott, 2003-ban 21 került bemutatásra. A **magyar filmek 10%-os aránya a bemutatott új filmekben belül**

⁹⁸ Cinema, TV and radio in the EU, i. m. p. 42.

⁹⁹ Cinema, TV and radio in the EU, i. m. p. 53.

nemzetközi összehasonlításban nem tekinthető rossz aránynak. Az EUROSTAT elemzése szerint a hazai gyártású filmek aránya Európában az olyan filmgyártó országok körében, mint Franciaország (38%), Olaszország (27%) és Anglia (21%) a legmagasabb.¹⁰⁰ A nemzeti filmgyártás (szélesvásznú filmek) fellendülése egyébként a 90-es évek közepe táján indult el az EU-ban. 1995 és 2002 között Spanyolországban (116%), Franciaországban (68%) és Olaszországban (60%) volt regisztrálható erőteljes növekedés.¹⁰¹

A magyar filmgyártás nemzetközi összehasonlításban is elismert ágazat. A filmgyártók moziforgalmazásra és televíziós sugárzásra egyaránt készítenek filmeket. A KSH-adatai¹⁰² szerint a moziforgalmazásra készített filmek száma 2003-ban 95 volt, ebből 19 volt az egész estés játék- és dokumentumfilmek száma. A televíziós sugárzásra készített filmek száma rendkívül alacsony, mindössze 42, ami a megelőző két év termésének csupán 10-15%-a. Korábban a televízió a hazai filmipar fontos megrendelője volt, de az elmúlt években a magyar televíziós társaságok a hazai alkotások helyett a könnyen beszerezhető külföldi sorozatokat részesítik előnyben. Nem ösztönzi kellőképpen a hazai filmiparnak adott megrendeléseket a rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény sem, amelynek 7 §-a nagyon alacsonyan szabja meg a magyar alkotások kötelező részesedését a műsoridőből.¹⁰³

Az első magyar filmtörvény 2004. április 1-jén lépett hatályba. A törvény meghatározza a filmszakma támogatásának jogi kereteit, az ágazatban működő állami intézmények szervezeti rendjét, a filmgyártást támogató, illetve az abba befektető társaságok számára ösztönző adókedvezmény-rendszer bevezetéséről gondoskodik. Az új jogszabály az állami támogatások elosztásával a filmszakma képviselőiből álló Magyar Mozgókép Közalapítványt bízza meg. A törvény közvetett módon, adókedvezménnyel ösztönzi a koprodukciós alkotások készítését, valamint azt, hogy minél több külföldi gyártson filmet hazánkban. A tervek szerint a filmszakmának juttatott költségvetési támogatás mértékét elfogadható szintre kívánják emelni, 2006-ig fokozatosan 10 milliárd Ft-ra növelik.

A filmipar bevételeit kurtítják az illegális csatornákon megszerzett filmek. Az ASVA (Audiovizuális Művek Szerzői Jogait Védő Közhasznú Társaság) adatai szerint¹⁰⁴ az internet megjelenésével párhuzamosan teret hódító illegális filmetöltések,¹⁰⁵ illegális

¹⁰⁰ Richard Deiss: Kinostatistiken. Starke Zunahme der Besucherzahlen. Statistik kurz gefasst. Thema 4. 2001/2. Andreas Dollt: Kinostatistik. 2002 kein weiterer Anstieg der Besucherzahlen. Statistik kurz gefasst. Thema 4. 2003/8.

¹⁰¹ Cinema, TV and radio in the EU, i. m. p. 36.

¹⁰² Magyar statisztikai évkönyv 2003. KSH.

¹⁰³ A 7 § (1) szerint a műsorszolgáltató az évi teljes műsoridő több mint harmadát eredetileg magyar nyelven készített művek bemutatására köteles fordítani. A (2) bekezdés előírja, hogy az évi műsoridő legalább 7 százalékát eredetileg magyar nyelven készített művek számára köteles fenntartani, amelyeket független előállítóval készített, vagy beszerzett. (4) bekezdés szerint forrásainak legalább 12 %-át köteles független előállítóval elkészített műsorszám költségeire felhasználni, ami eredetileg magyar nyelvű.

¹⁰⁴ Világgazdaság, 2004. október 28.

¹⁰⁵ A filmetöltések technikai feltételekhez vannak kötve, amelyek terén hazánk igencsak el van maradva. Magyarországon a lakoságnak csak a 7,3%-a internetelőfizető, és a széles sávú internet penetrációs mutatója 3,8%. Ez ugyan meghaladja az újonnan csatlakozott országok 1,6%-os átlagát, de elmarad a fejlett ipari országok átlagos mutatóitól. 2004-ben az uniós országok átlaga 8,5% volt. Napi Gazdaság, 2005. 05. 23.; Origo, 2005. 06. 09.

filmterjesztés miatt a filmes iparág mintegy 6 milliárd Ft forgalomtól esik el Magyarországon, ami a mozijegybevételek, VHS- és DVD-kölcsönzés és -árusítás, illetve a kábeldíjak alapján számított filmes iparág nettó 29 milliárd Ft-ra tehető forgalma 20%-ának felel meg.

4. Rádió és televízió

Televíziópiac¹⁰⁶

Az elmúlt másfél évtizedben kialakult a fejlett országokéhoz hasonló sokcsatornás modellnek megfelelő új televíziózási struktúra. A televíziós csatornák száma megsokszorozódott, a földfelszíni műsorszórás mellett teret hódítottak az új – kábeles és műholdas – műsorterjesztési technológiák. A fejlett országokkal ellentétben az új televíziózási struktúra kialakulása nem hosszabb ideig tartó szerves fejlődés eredménye volt, hanem gyorsan lezajló változás. A műsorszerkezet, a műsorkínálat változása nyomán a magyar televíziós piac fogyasztási szerkezete egyre jobban egyezik a nemzetközi televíziós piaci tendenciákkal.¹⁰⁷

A KSH-adatai szerint a televízió-előfizetők száma 2001-ben 2,6 millió volt. A televízióellátottság terén jól áll Magyarország. A háztartások 92%-a rendelkezik színes, 11%-a fekete-fehér – általában második, harmadik – televízióval. A háztartások harmada kettő vagy annál több készülékkel rendelkezik.¹⁰⁸

A televíziónézésre fordított szabadidő tekintetében Magyarország az EU-ban az élen jár. A napi átlagos televíziózási idő – az EUROSTAT adatai szerint – 2001-ben az EU 15 régi tagországában 3 óra 30 perc volt, míg Magyarországon ez a mutató 4 óra 10 percet tett ki.¹⁰⁹ A magyar felmérések a népesség egy szűkebb csoportjára vonatkoznak és az EU adatoknál kevesebb időráfordítást mutatnak, de ezek is a televíziónézésre fordított idő növekedéséről adnak számot. A 15–74 éves férfiak átlagosan napi 2 óra 40 percet, a nők 2 óra 30 percet töltenek a televízió képernyője előtt. A rádióhallgatás többnyire háttértevékenységet jelent.¹¹⁰

A televíziós piacon a verseny egyrészt a különböző műsorsugárzási technológiák között folyik. A kábeles, műholdas és a földi sugárzású technológiák versenyeznek egymással, ugyanakkor kiegészítői is egymásnak. 2000-ben a televíziókészülékkel rendelkező 3,7 millió háztartás fele, közel 1,8 millió háztartás kábellel rendelkezett, 400 ezer háztartásnak műholdas elérése és további 300 ezer háztartásnak AM-mikrós elérése

¹⁰⁶ A televíziópiac bemutatásakor támaszkodtunk *Urbán Ágnes: A magyarországi televíziós piac stabilizálódása* c. tanulmányára (Médiakutató. 2004. tavasz), valamint *A televíziós piac átrendeződése* (Médiakutató. 2000. I. szám) c. tanulmányára. (www.mediakutato.hu).

¹⁰⁷ Ez nem mindig vált a televízió előnyére.

¹⁰⁸ Magyar statisztikai évkönyv 2003. KSH.

¹⁰⁹ Cinema, TV and radio in the EU, Statistics on audiovisual services. European Commission. 2003.

¹¹⁰ *Bárdosi Mónika, Lakatos Gyuláné, Varga Alajosné.* i. m. p. 51.

volt.¹¹¹ Ennél sokkal élesebb azonban a különböző tartalmakat megtestesítő csatornák közötti verseny.

A sokcsatornás modellben **egyszerre sok piaci szereplő van jelen**, azaz az elmúlt évtizedben megsokszorozódott a fogható tévécsatornák száma. Az MTV, valamint a Duna tévé mellett megjelent a televíziós piaci versenyben vezető pozíciót elfoglaló két országos kereskedelmi csatorna (RTL Klub, TV2). Egyéb általános kínálatú csatornák (például Msat, Viasat) kezdték meg tevékenységüket, kialakult a szakosodott/tematikus csatornák piaca. A globális műsorszolgáltatók tulajdonában levő tematikus csatornák (például Discovery, National Geographic) mellett megjelentek a magyar piaci csatornák is (például Spektrum, Hír TV). Ezzel párhuzamosan fejlődésnek indult a regionális televíziózás is.

A televíziós műsorszolgáltatásban Magyarországon széles körben elterjedtek a kábeltévé-szolgáltatások. 2002-ben a kábeltévé több, mint 1700 ezer háztartásban volt fogható, a kiépített hálózat hossza 94 ezer km-t tett ki.¹¹² A vétel tekintetében Magyarország azon kevés országok közé tartozik – Svájcjal, Luxemburggal, Írországgal és Németországgal egyetemben –, ahol a **kábeltévé vétel aránya meghaladja az 50%-ot**. A műholdas vétel 18%-ot, a földi vétel pedig 26%-ot tett ki hazánkban 2001-ben.¹¹³

A sokcsatornás televíziós modell kialakulása nyomán és egyéb tényezők hatására az MTV sokat veszített piaci részesedéséből. Ez megfelel a nemzetközi tendenciáknak, bár **a többi országban a közszolgálati csatornák piaci részesedés-vesztése nem volt olyan nagymértékű, mint Magyarországon**. 2002-ben az MTV két csatornájának piaci részaránya 15% körüli volt, míg az Egyesült Királyságban a BBC-é 39%, Finnországban a YLE-é 45%, Németországban az ARD, ZDF és egyéb közszolgálati adóké 43%, Svédországban az SVT-é 43% volt.

Magyar sajátosság a **nemzeti tartalomipar alacsony részesedése**. A többi európai országban a közszolgálati televíziók a hazainál sokkal nagyobb arányban támaszkodnak a nemzeti tartalomipar (sportipar, filmipar termékeire) termésére. Magyarországon ehhez a médiatörvény sem ad kellő ösztönző erőt.

A televíziós verseny nemcsak a közönségért folyik, hanem a hirdetőkéért is. A csatornaszám növekedésével a **hirdetési piacon** több szereplő kénytelen osztozni, ami a verseny növekedésével jár. A 2004-ben – nettó áron – 154,7 milliárd Ft-ra tehető magyarországi reklámpiacon a televízió részesedése 41,2%-ot (63,8 milliárd Ft) tett ki.¹¹⁴ A televíziós csatornák számának növekedésével a lassan bővülő hirdetési piacnak növekvő számú csatornát kell eltartania.

Az EU 15 tagországának adatai szerint 2000-ben a közszolgálati és magántelevíziók elsődleges bevételi forrását 50,6%-os részesedéssel a hirdetési bevételek jelentették. A televíziók bevételei között jelentős szerepe van még az állami pénzeknek (30,1%), valamint az előfizetési díjaknak (19,4%). A hirdetési ráfordítások kétharmada a magántelevíziók felé áramlott. A közszolgálati televíziók finanszírozásában a licencdíjak (59,9%) játsza-

¹¹¹ Urbán Ágnes: A magyarországi televíziós piac stabilizálódása

¹¹² Bárdosi Mónika, lakatos Gyuláné, Varga Alajosné, i. m. p. 53.

¹¹³ Cinema, TV and radio in the EU. i. m. p. 93.

¹¹⁴ Nettó költség – Világgazdaság. 2005. május 13.

nak meghatározó szerepet, valamint a kereskedelmi bevételek, 7,8% volt a támogatások és egyéb bevételek aránya.¹¹⁵

Szakértői vélemények szerint a fejlett ipari országokban a kereskedelmi adók gazdaságos működtetéséhez 3-5 millió nézőre van szükség. Eszerint Magyarországon legfeljebb három országos csatorna működtethető gazdaságosan.

5. Kalóztevékenység

A nemzetközi összehasonlítások azt jelzik, hogy Magyarország a **szertői jogok tiszteletben tartása területén** az európai államok **hátsó mezőnyében** foglal helyet – Lengyelországgal, Olaszországgal, Lettországgal, Romániával és a többi, kelet-európai országgal egyetemben.¹¹⁶

A kalóztevékenység terjedelmére vonatkozóan különböző becslések léteznek a szakirodalomban.¹¹⁷ Az elismertségnek örvendő Nemzetközi Szellemi Tulajdon Szövetség (International Intellectual Property Alliance, IIPA) évente készít jelentéseket a kalóztevékenység által leginkább érintett országokról, többek között Magyarországról¹¹⁸ is. A szerzői jogok megsértése hazánkban a szoftver-, a film-, a lemezipar és a könyvkiadás terén bontakozott ki a legerőteljesebben. A jelentés a szerzői jogokat érintő kalóztevékenység nagysága mellett az okozott kereskedelmi veszteséget is megkísérli számszerűsíteni.

A kalóztevékenység aránya és az abból származó kereskedelmi veszteség becsült értéke a szerzői jogok terén Magyarországon (2000–2004)

	KALÓZTEVÉKENYSÉG SÚLYA (%)					BECSÜLT KERESKEDELMI VESZTESÉG (MILLIÓ US\$)				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Üzleti alkalmazás szoftver	51	48	45	42	42	33,3	21,3	32,8	55,5	56,0
Szórakoztató szoftver	86	90	n.a.	n.a.	59	9,6	43,3	n.a.	n.a.	21,5
Film	40	40	30	30	35	18,0	18,0	18,0	20,0	20,0
Hangfelvétel, zene	20	30	30	30	38	3,0	4,5	6,0	8,0	11,5
Könyv	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
ÖSSZESEN						67,9	91,1	60,8	87,0	113,0

Forrás: IIPA, 2005. Special Report. Hungary.

¹¹⁵ Cinema, TV and radio in the EU. i. m. p. 89.

¹¹⁶ Counterfeiting and Piracy: Measurement Issues. OECD Secretariat. 2005.

¹¹⁷ Az OECD 1998 óta foglalkozik a kalóztevékenység gazdasági hatásainak vizsgálatával, számszerűsítésének, statisztikai számbavételének egységesítésével.

¹¹⁸ International Intellectual Property Alliance. 2005 Special 301 Report. Hungary.

A kalóztevékenység számos kedvezőtlen gazdasági hatással jár, így

- az illegális termékek elveszik a piacot a jogtisztá termékek gyártói elől, ami számukra bevételkiesést jelent;
- a piac elvesztése vagy összezsugorodása folytán a jogtisztá termékek gyártóinál csökken a munkahelyek száma;
- az állami költségvetés adóbevételektől esik el;
- a jogérvényesítés költségei növekednek;
- a jóhírű termék külföldi gyártója számára kevésbé vonzó befektetési telephely az az ország, ahol virágzik a kalóztermékek gyártása és gyenge a jogérvényesítés, ami hozzájárulhat a közvetlen külföldi tőkebefektetések csökkenéséhez;
- kárt szenvedhet az eredeti termék „goodwill”-je.

A magyarországi kalóztevékenység méretei és gazdasági hatásai ismeretében sürgető feladatként merül fel a **szertői jogi tudatosság** eddig elhanyagolt területének előtérbe állítása.

VII. Összefoglaló megállapítások

A jelen vizsgálat Magyarországon elsőként számszerűsítette a szerzői jogi szektor teljesítménybeli és foglalkoztatási súlyát a gazdaságban. A számítások szerint a szerzői jogi ágazatok **jelentős nemzetgazdasági súlyt képviselnek mind más gazdasági ágazatokkal, mind az európai uniós országokkal való nemzetközi összehasonlításban.** A szerzői jogi ágazatok együttes hozzájárulása a nemzetgazdasági bruttó hozzáadott értékhez 6,67%, a bruttó kibocsátáshoz 9,68%, a munkavállalói jövedelmekhez 7,17% volt, és itt kapott munkát a foglalkoztatottak 7,1%-a. A primer szerzői jogi ágazatok hozzájárulása a bruttó hozzáadott értékhez 3,96%, a bruttó kibocsátáshoz 3,95%, a munkavállalói jövedelmekhez 4,22% volt és itt foglalkoztatták a dolgozók 4,15%-át.

A szerzői jogi ágazatok **gazdasági teljesítménybeli és foglalkoztatási súlya nemzetközi összehasonlításban is magasnak számít, ami Magyarországot az európai uniós országok élmezőnyébe juttatja.**

Sajátos tendencia, hogy a magyar szerzői jogi ágazatok **foglalkoztatási súlya meghaladja gazdasági teljesítménybeli arányukat,** ami az átlagosnál nagyobb munkaerőigény kifejeződése, és jelzi a fejlett ipari országokhoz viszonyított „termelékenység” lemaradást is. Ez a szerzői jogi szektorban alkalmazott technika fejlesztésével csökkenthető, ami viszont beruházásokat igényel.

A hazai **gazdaságpolitikai döntéshozatal** jövőbeli alakítása szempontjából figyelmet igényel az a tény, hogy a szerzői jogi szektor a hagyományos iparágak egész soránál nagyobb gazdasági súllyal rendelkezik. A teljes szerzői jogi szektor együttes súlya megközelíti az egész gépiparét, és meghaladja az oktatásét, építőiparét. Az elsődleges szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya pedig olyan ipari ágazatokéhoz áll közel, mint a textilipar, kohászat, élelmiszeripar, villamosenergia-ipar.

A szerzői jogi szektor **nem részesül gazdasági súlyához mérhető gazdaságpolitikai figyelemben,** amin a jövőben mindenképpen változtatni kell. Tudatosítani kell e szektor gazdasági súlyát egyrészt a gazdaságpolitikai döntéshozókkal, másrészt a szerzői jogi szektor különböző területeinek szereplőivel. A szerzői jogi szektor gazdasági-társadalmi ereje nem áll arányban nemzetgazdasági súlyával, az egyes szerzői jogi ágazatok kezelése, szabályozása különböző. A szerzői jogi szektor egymástól különböző tevékenységekből/ágazatokból tevődik össze, és ez a fajta „széttagoltság” is közrejátszhat abban, hogy a szerzői jogi terület érdekérvényesítő képessége gazdasági súlyához mérten kevésbé erős. Ezen csak a közös érdekek mentén megvalósított összefogással, a közös nevezők keresésével lehet változtatni.

A szerzői jogi szektor számottevő gazdasági súlya előtérbe helyezi a **szerzői jogi tudatosság** hazánkban eddig kissé elhanyagolt területének előtérbe állítását. A szerzői jogok tiszteletben tartása területén Magyarország az európai uniós országok hátsó mezőnyében foglal helyet. Az egyéni és intézményi felhasználói oldal szerzői jogi tudatosságának erősítése nem valósítható meg rövidtávon. A szerzői jogi tudatosság fejlesztéséhez a kormányzati és a civil szféra összefogásán alapuló, ösztönzési, illetve fegyelemre szorító intézkedéseket is előirányzó, hosszabb távra szóló tudatosságnövelő program kidolgozására és megvalósítására lenne szükség.

A szerzői jogi alapú ágazatok **jelentékeny külkereskedelmi tényezőnek tekinthetők**. Az elsődleges szerzői jogi ágazatok külkereskedelmi deficitje a potenciális exportlehetőségek jelenleginél jobb kihasználásának szükségességére utal. A primer szerzői jogi ágazatok közül mind a termékexportban, mind az importban a sajtó és irodalom, valamint a szoftver és adatbázis játszik meghatározó szerepet. A zene, színművek, opera területének kiviteli értékei rámutatnak a klasszikus zene exportja terén fennálló, még kihasználatlan lehetőségekre, és meglevő versenyelőnyünk jobb kamatoztatásának szükségességére.

Hazánk – néhány szórakoztató elektronikai termék gyártására koncentráltan – kivieszi részét a szerzőijog-függő ágazatok nemzetközi munkamegosztásában is, és ezzel pozitívan járul hozzá a külkereskedelmi mérleg alakulásához. A szolgáltatások esetében az audiovizuális és kapcsolódó szolgáltatások fontos külkereskedelmi mérlegjavító szerepet töltenek be.

A szerzői jogi szektor nemzetközi összehasonlításban is elismerésre méltó gazdasági teljesítménye, foglalkoztatási szerepe jelentős **strukturális deficitekkel párosul**, ami a kulturális szféra fejlődési trendjeiből, azok nemzetközi összehasonlításából levonható következtetés. A kulturális szektorban Magyarország elmaradásban van számos fontos tekintetben. A kulturális tartós fogyasztási cikkekkel, szórakoztató elektronikai termékekkel való ellátottság nemzetközi összehasonlításban viszonylag alacsony színvonalú. Jelentősen beszűkült a kulturális intézményrendszer (például mozi, színház, koncert) rendszeresen igénybe vevő törzsközönség. Alacsony a kulturális célokra fordított lakossági ráfordítások euróban mért szintje. Az egy főre jutó műsoros CD-értékesítése még az európai uniós országok hátsó mezőnyétől is elmarad. Az újonnan bemutatott filmek száma viszonylag alacsony. A televíziós műsorokban a nemzeti tartalomipar részesedése csekély.

A szerzői jogi szektor nemzetközi szinten is terjedő **negatív jelenségei** tekintetében Magyarország az európai élvonalak között foglal helyet. Élvonalban vagyunk a kalózkizadványok terjesztése, felhasználása (hanghordozók, szoftverek), a televíziózásra fordított idő hossza terén.

Kedvezőtlen az a tendencia, hogy a kulturális szolgáltatások árának növekedése meghaladta a fogyasztói árindex növekedését. A költségvetés kulturális kiadásainak növekedése ugyanakkor elmaradt az infláció növekedése mögött. A kulturális intézményhálózat regionális koncentrációja a főváros és kiemelt nagyvárosok javára tovább növekedett. A könyvkiadásban a legjelentősebb példányszámcsökkenés éppen a szépirodalom terén volt tapasztalható.

A kulturális szektor nemzetközi összehasonlításban is **elismerésre méltó eredményeket** tudott felmutatni. Ezek közé tartozik, hogy Európában a második helyen állunk klasszikus zenei hanghordozók értékesítését tekintve. Magyarország azon kevés európai ország közé tartozik, ahol a nemzeti filmgyártás fontos szerepet tölt be, és az újonnan bemutatott filmekben belül viszonylag magas a magyar filmek aránya. (Ugyanakkor a nemzeti filmgyártás jegybevételi aránya európai összehasonlításban alacsony, 5% körüli.) Az európai középmezőnyben foglalunk helyet a belföldi eredetű hanghordozók értékesítési arányaiban, az egy főre jutó napilap példányszáma, valamint az egy főre jutó könyvcímek száma tekintetében, és a moziúrúség terén. A kábeltelevíziós vétel arányának vonatkozásában is az elsők között foglalunk helyet.

A rendszerváltás – a gazdaság többi ágazatához hasonlóan – gyökeres változást hozott

a kulturális szférában, amelyhez az elsődleges szerzői jogi ágazatok többsége tartozik. Az elmúlt másfél évtizedben átalakult a kultúráközvetítő intézményrendszer, ezek látogatottsága, sok új szereplő jelent meg a piacon, a tulajdonosi szerkezet átalakult, a kulturális kínálat differenciálódott, a kultúrafogyasztó közönség szerkezete megváltozott.

A kulturális statisztikai adatok szerint egyrészt a rendszerváltás óta eltelt másfél évtized alatt a kulturális kínálat nagymértékben gazdagodott, bővült, színesedett, ugyanakkor viszont csökkent a közvetlen kultúrafogyasztók (könyv- és újságolvasók, színházlátogatók, moziba járók) köre. A kulturális intézményrendszer tulajdonosi szerkezete megváltozott, sokszereplős, színes intézményi struktúra jött létre. A szektorban teret nyert a magántőke, és legjobban jövedelmező szegmenseiben megjelent a külföldi tőke. Másrészt azok a kulturális javak, amelyek korábban csak a kultúráközvetítő intézményrendszer igénybevételén keresztül voltak fogyaszthatók, ma a számítógép és az internet használatának terjedésével a kulturális intézményrendszer „kikerülésével” is fogyaszthatókká váltak (például interneten újságot, könyvet olvasók, zenét hallgatók), és ezáltal a kulturális termékek a kulturális centrumoktól távol levő közönség számára is hozzáférhetővé váltak – legalábbis részben. Így egyszerre ment végbe a kultúrafogyasztók körének bővülése és szűkülése.

A statisztikai adatok arról tanúskodnak, hogy a legtöbb kulturális területen a korábbi (rendszerváltás előtti) struktúrák „megrendülése” és az új struktúrák kialakulása – ami a hanyatlást jelző statisztikai mutatókban is megnyilvánult – befejeződött, és megkezdődött a kulturális szféra stabilizációja, aminek a jövőben folytatódnia kell.

A kulturális kínálat struktúrája sokszor éppen a nemzetközi trendeket követve eltolódott a kevésbé igényes, könnyebb, szórakoztató műfajok irányába. Mindezzel párhuzamosan átalakultak a magyar lakosság szabadidő-eltöltési szokásai is, és azok nem igazán kedvező irányban változtak.

Mellékletek

1. melléklet

Szerzői jogi tevékenységek a magyar statisztika TEÁOR (gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere) rendszerében

JEL	MEGNEVEZÉS
2211	Könyvek
2212	Hetente legalább négyszer megjelenő újságok, lapok, folyóiratok
2213	Heti négy-nél kevesebbszer megjelenő újságok, lapok, folyóiratok
2221	Napilapnyomás
2222	Máshova nem sorolt nyomás
2223	Könyvkötés
2224	Nyomdai előkészítő tevékenység
2225	Kisegítő nyomdai tevékenység
9240	Hírügynökségi tevékenység
9251	Könyvtári, levéltári tevékenység
5247	Könyv-, újság-, papíráru-kiskereskedelem
	Sajtó és irodalom
2214	Hangfelvétel-kiadás
2231	Hangfelvétel-sokszorosítás
9231	Alkotó- és előadóművészet
9232	Művészeti kiegészítő tevékenység
9233	Vásári, vidámparki szórakoztatás
9234	Máshova nem sorolható egyéb szórakoztatás
	Zene, színművek, opera
2232	Videofelvétel-sokszorosítás
9211	Film-, videgyártás
9212	Film-, videoterjesztés
9213	Mozgóképvétítés
	Filmalkotás és videó
6420	Távközlés
9220	Rádió-, televízióműsor-szolgáltatás
	Rádió és televízió
7481	Fényképezés
	Fotográfia

JEL	MEGNEVEZÉS
2233	Számítógépes adathordozó sokszorosítása
7221	Szoftverkiadás
7222	Egyéb szoftver-szaktanácsadás, -ellátás
7230	Adatfeldolgozás
7240	Adatbázis-tevékenység, online kiadás
7260	Egyéb számítástechnikai tevékenység
	Szoftver és adatbázis
7440	Hirdetés
	Hirdetés, reklám
9112	Szakmai érdekképviselői szervezetek
	Szakmai érdekképviselői szervezetek
	I. kategória: Elsődleges szerzői jogi ágazatok
3230	Rádió- és televízióműsor-vevő készülékek, egyéb rádióvevő-készülékek, hang- és videotechnikai készülékek
	Televíziókészülék, rádiók, képmagnó, CD-lejátszó stb. készülék gyártása
3002	Számítógépek
	Számítógép gyártása
3630	Hangszerek
	Hangszer gyártása
3340	Látszerészeti eszközök, optikai műszerek, fényképezési eszközök
	Fényképezési eszköz és moziberendezés gyártása
3001	Irodagépek és alkatrészek
	Fénymásoló gyártása
2464	Fotokémiai anyagok
2465	Felvétel nélküli hang-, kép- és adathordozó eszközök
	Üres rögzítő eszköz gyártása

JEL	MEGNEVEZÉS
2112	Papír és karton
2123	Irodai papíreszközök
2215	Postai levelezőlapok, üdvözlőlapok, képek és más nyomtatott termékek
	Papír gyártása
7133	Irodagép, számítógép kölcsönzése
7140	Fogyasztási cikk kölcsönzése
	Kölcsönzés
	II. kategória: Szerzőijog-függő ágazatok
1740	Konfekcionált termékek textilanyagból
1753	Nem szőtt textíliák és ezekből készült termékek
1754	Egyéb textiltermékek
1810	Bőrruházat
1822	Felsőruházat
1823	Alsóruházat
1824	Egyéb ruházati termékek
1830	Szőrme
1930	Lábbeli
	Ruházat, textil- és cipőárúk
3621	Pénzérme, pénz
3622	Ékszerek
3661	Dívatékszerek
	Ékszerek és érmék
2051	Egyéb fatermékek
2875	Egyéb fémipari termékek
	Egyéb kézművesárúk
3611	Ülőbútorok
3612	Irodabútorok
3613	Konyhabútorok
3614	Egyéb bútorok
	Bútor

JEL	MEGNEVEZÉS
2613	Öblősüvegek
2621	Háztartási finomkerámia
2630	Építési kerámia
	Háztartási eszközök, porcelán és üveg
1751	Szőnyegek
2124	Tapétagyártás
	Tapéta és szőnyeg
3650	Játékok és játékszerek
	Játékok és számítógépes játékok
7420	Mérnöki tevékenység, tanácsadás
7487	Máshová nem sorolt, egyéb gazdasági szolgáltatás
	Építészeti, mérnöki tervezés, elemzés
9252	Múzeumi tevékenység, kulturális örökség védelme
	Múzeumok
5147	Egyéb, fogyasztási cikk nagykereskedelem
5143	Elektromos háztartási cikk nagykereskedelem
5145	Elektromos háztartási cikk kiskereskedelem
5248	Egyéb máshová nem sorolt iparcikk kiskereskedelem
5116	Ruházati, lábbeli, bőráru nagykereskedelem
5242	Ruházati kiskereskedelem
5243	Lábbeli , bőráru kiskereskedelem
5244	Bútor, háztartási cikk kiskereskedelem
	Kereskedelem
	III. kategória: Részlegesen szerzői jogi ágazatok
G	Kereskedelem, javítás
I	Szállítás, raktározás, hírközlés
	IV. kategória: Egyéb kiszolgáló ágazatok
	NEMZETGAZDASÁG ÖSSZESEN

2. melléklet

Statisztikai definíciók

Bruttó kibocsátás: adott gazdasági egység által más, a termelő gazdasági egységen kívüli egységek számára előállított, valamint a saját végső fogyasztásra kerülő termékek és szolgáltatások összessége. A kibocsátást a magyar nemzeti számlák alapján értékelik.

Folyó termelőfelhasználás: a termelési folyamat során az elszámolási időszakban más termelő-egységtől vásárolt termékek és szolgáltatások értéke, amelyeket új termékek és szolgáltatások előállításához használnak fel. Nem része a folyó termelőfelhasználásnak az állóeszközök értékcsökkenése. A termelőfelhasználás értékelése piaci beszerzési áron történik.

Bruttó hazai termék (GDP): az ágazatok vagy szektorok által előállított, alapáron értékelt bruttó hozzáadott értékek összege és az ágazatokra vagy szektorokra fel nem osztható termékadók és -támogatások egyenlege, levonva a pénzközvetítés ágazatokra és szektorokra fel nem osztott szolgáltatási díját. A GDP tehát piaci áron értékelt mutató. A GDP három oldalról határozható meg:

- termelési oldalról:	+ az alapáron számított bruttó hozzáadott értékek összege
	+ termékadók
	- terméktámogatások
	- a pénzközvetítés ágazatokra fel nem osztott szolgáltatási díja (nemzetközileg használt rövidítése: FISIM)
- felhasználási oldalról:	+ háztartások végső fogyasztási kiadásai
	+ kormányzat végső fogyasztási kiadásai
	+ nonprofit intézmények végső fogyasztási kiadásai
	+ bruttó állóeszköz-felhalmozás
	+ készletváltozás
	+ export
	- import
- jövedelmi oldalról:	+ bérek és keresetek
	+ társadalombiztosítási hozzájárulás
	- termelési támogatás
	+ termelési adó
	+ bruttó működési eredmény, illetve vegyes jövedelem
	+ termékadók
	- terméktámogatások
	- a pénzközvetítés ágazatokra fel nem osztott szolgáltatási díja (nemzetközileg használt rövidítése: FISIM)

A termelési oldal számításainak alapösszefüggése:

Bruttó hozzáadott érték alapáron: + bruttó kibocsátás (alapáron)
– folyó termelőfelhasználás (piaci beszerzési áron)

Munkavállalói jövedelem: része a makrogazdasági számításoknak. Ez a munkaadó által adott összes pénzbeni és természetbeni javadalmazás, amelyet a gazdálkodó szervezet a végzett munka ellenértékeként fizet a munkavállalónak. Két fő alkotórésze: a bérek és keresetek, illetve a munkáltató által fizetett társadalombiztosítási hozzájárulás.

Munkáltató által fizetett társadalombiztosítási hozzájárulás: a munkavállalói jövedelemnek a bérek és keresetek tételen felüli része, amely arra szolgál, hogy a munkavállaló társadalombiztosítási juttatásban részesülhessen. Két fő típusa:

- a tényleges, a munkaadó által a társadalombiztosítási rendszerekbe vagy más kötelező biztosítási rendszereknek fizetett hozzájárulás;
- az inputált társadalombiztosítási hozzájárulás, ide tartoznak a munkaadók által nem a társadalombiztosítási rendszeren keresztül nyújtott olyan juttatások, amelyek fedezete a munkaadók külön alapot nem képeznek. Ilyen például a betegség jogszabályban meghatározott időtartamára fizetett táppénz.

Gazdasági szektorok: a gazdaság szervezeti egységei öt különálló szektorba sorolhatók, ezek:

- vállalatok
- pénzügyi vállalatok
- háztartások
- kormányzat
- háztartásokat segítő nonprofit intézmények.

Vállalati szektor: az összes jogi személyiségű vállalkozás és jogi személyiség nélküli gazdasági társaság, kivéve a főtevékenységként pénzügyi tevékenységet folytató vállalatokat. Ide tartoznak a nagyrészt piaci termelést folytató, azaz költségeiket árbevételből fedező nonprofit intézmények is. Ilyenek a munkaadói érdekképviseleti szervek.

Kormányzati szektor: a költségvetési rend szerint gazdálkodó központi és helyi önkormányzati költségvetési intézmények, az elkülönített állami pénzalapok, valamint a társadalombiztosítási alapok.

Háztartások: kettős minősítésben sorolják ide a háztartásokat. Egyrészt mint fogyasztó-, másrészt mint termelőegységeket. Az utóbbiak közé tartoznak a személyijövedelemadó-törvény szerint adózó kisvállalkozások. A nemzeti számlák tehát a „**háztartás**” szektorban számolják el az egyéni vállalkozások teljesítményét, munkavállalói jövedelmeit.

Háztartásokat segítő nonprofit intézmények: azok a nem nyereségérdekeltektől, amelyek nem közvetlenül irányít a kormányzat és amelyek költségeinek nagy részét magánforrások támogatásai finanszírozzák.

Foglalkoztatott: az a személy, aki a megfigyelt héten legalább 1 órányi, jövedelmet biztosító munkát végzett, illetve rendelkezett olyan munkahellyel, ahol átmenetileg (betegség, szabadság) nem dolgozott.

Alkalmazott: a vállalkozásnál, költségvetési, illetve nonprofit szervezetnél, egyéni vállalkozónál rendszeres jövedelemszerző munkával rendelkező munkavállaló (beleértve a szezonális munkást).

3. melléklet

A SZERZŐI JOGI ALAPÚ ÁGAZATOK GAZDASÁGI TELJESÍTMÉNYEI 2002-BEN MAGYARORSZÁGON (kis- és nagykereskedelem külön sorban)

	GDP		BRUTTÓ KIBOCSÁTÁS		MUNKAVÁLLALÓI JÖVEDELEM		FOGLALKOZTATOTTI LÉTSZÁM	
	MFT	%	MFT	%	MFT	%	FŐ	%
Sajtó és irodalom	182 019	1,229	512 077	1,453	111 233	1,443	61 039	1,559
Zene, színművek, opera	78 579	0,531	147 609	0,419	36 816	0,478	25 182	0,643
Filmalkotás és videó	18 770	0,127	67 715	0,192	10 922	0,142	6 156	0,157
Rádió és televízió	60 912	0,411	175 595	0,498	25 970	0,337	9 139	0,233
Fotográfia	7 639	0,052	16 005	0,045	2 830	0,037	3 578	0,091
Szoftver és adatbázis	191 727	1,295	346 359	0,983	109 170	1,416	45 196	1,155
Hirdetés, reklám	39 193	0,265	101 641	0,288	21 036	0,273	12 270	0,313
Szakmai érdekképviseleti szervezetek	7 732	0,052	24 891	0,071	7 231	0,094	15	0,000
I. kategória (CORE) összesen	586 571	3,961	1 391 892	3,950	325 208	4,218	162 575	4,154
Televíziókészülékek, rádiók stb. gyártása	91 031	0,615	965 388	2,740	46 976	0,609	16 579	0,424
Számítógép gyártása	28 896	0,195	454 743	1,290	29 388	0,381	13 797	0,352
Hangszer gyártása	1 097	0,007	1 931	0,005	458	0,006	468	0,012
Fényképezési eszköz és moziberendezés gyártása	2 213	0,015	5094	0,014	1 367	0,018	807	0,021
Fénymásoló gyártása	1384	0,009	3930	0,011	1 402	0,018	406	0,010
Üres rögzítőeszköz gyártása	669	0,005	2038	0,006	268	0,003	380	0,010
Papír gyártása	16 654	0,112	66 451	0,189	8 284	0,107	3 896	0,100
Kölcsönzés	20 561	0,139	28088	0,080	4 605	0,060	3 447	0,088
Szerzőjog-függő ágazatok kis- és nagykereskedelme	22 336	0,151	55 875	0,159	12 643	0,164	9 249	0,236
II. kategória (INTERDEPENDENT) összesen	184 841	1,248	1 583 538	4,494	105 391	1,367	49 029	1,253
Ruházat, textil- és cipőárúk	717	0,005	2 813	0,008	583	0,008	506	0,013
Ékszerek és érmék	1 024	0,007	2 017	0,006	404	0,005	539	0,014
Egyéb kézművesárúk	8 860	0,060	25 039	0,071	5 375	0,070	4 780	0,122
Bútor	2 283	0,015	7 136	0,020	1 586	0,021	1 264	0,032
Háztartási eszközök, porcelán és üveg	112	0,001	233	0,001	51	0,001	48	0,001
Tapéta és szőnyeg	25	0,000	123	0,000	18	0,000	20	0,001

	GDP		BRUTTÓ KIBOCSÁTÁS		MUNKAVÁLLALÓI JÖVEDELEM		FOGLALKOZTATOTTI LÉTSZÁM	
	MFT	%	MFT	%	MFT	%	FŐ	%
Játékok és számítógépes játékok	1 797	0,012	4 718	0,013	1 365	0,018	1 427	0,036
Építészeti, mérnöki tervezés, elemzés	33 578	0,227	61 921	0,176	16 487	0,214	9 510	0,243
Múzeumok	12 028	0,081	21 500	0,061	9 264	0,120	2 680	0,068
Részlegesen szerzői jogi ágazatok kis- és nagykereskedelme	6 263	0,042	12 577	0,036	3 118	0,040	3 394	0,087
III. kategória (PARTIAL) összesen	66 687	0,450	138 077	0,392	38 251	0,496	24 168	0,617
Általános kereskedelem	82 946	0,560	174 853	0,496	45 250	0,587	24 700	0,631
Szállítás, posta, távközlés	66 388	0,448	124 186	0,352	38 622	0,501	17 500	0,447
IV. kategória (NON-DEDICATED SUPPORT) összesen	149 334	1,008	299 039	0,849	83 872	1,088	42 200	1,078
I+II+III+IV NEMZETGAZDASÁG ÖSSZESEN	987 433	6,668	3 412 546	9,684	552 722	7,169	277 972	7,102
NEMZETGAZDASÁG ÖSSZESEN	14 807 634	100,000	35 239 550	100,000	7 710 098	100,000	3 914 163	100,000

* A kereskedelemre és a kölcsönzési tevékenységre vonatkozó adatok külön sorban szerepelnek.

4. melléklet

A SZERZŐI JOGI ÁGAZATOK GAZDASÁGI SÚLYA MAGYARORSZÁGON 2002-BEN (az adatok tartalmazzák a kis- és nagykereskedelmet)

	GDP		BRUTTÓ KIBOCSÁTÁS		MUNKAVÁLLALÓI JÖVEDELEM		FOGLALKOZTATOTTI LÉTSZÁM	
	MFT	%	MFT	%	MFT	%	FŐ	%
Sajtó és irodalom	182 019	1,229	512 077	1,453	111 233	1,443	61 039	1,559
Zene, színművek, opera	78 579	0,531	147 609	0,419	36 816	0,478	25 182	0,643
Filmalkotás és videó	18 770	0,127	67 715	0,192	10 922	0,142	6 156	0,157
Rádió és televízió	60 912	0,411	175 595	0,498	25 970	0,337	9 139	0,233
Fotográfia	7 639	0,052	16 005	0,045	2 830	0,037	3 578	0,091
Szoftver és adatbázis	191 727	1,295	346 359	0,983	109 170	1,416	45 196	1,155
Hirdetés, reklám	39 193	0,265	101 641	0,288	21 036	0,273	12 270	0,313
Szakmai érdekképviselői szervezetek	7 732	0,052	24 891	0,071	7 231	0,094	15	0,000
I. kategória (CORE)	586 571	3,961	1 391 892	3,950	325 208	4,218	162 575	4,154
Televíziókészülékek, rádiók stb.	123 290	0,833	1 028 528	2,919	59 947	0,778	26 126	0,667
Számítógép	39 148	0,264	474 810	1,347	33 511	0,435	16 832	0,430
Hangszer	1 483	0,010	2 687	0,008	612	0,008	582	0,015
Fényképezési eszköz és moziberendezés	2 213	0,015	5094	0,014	1 367	0,018	807	0,021
Fénymásoló	1384	0,009	3930	0,011	1 402	0,018	406	0,010
Üres rögzítőeszköz	669	0,005	2038	0,006	268	0,003	380	0,010
Papír	16 654	0,112	66 451	0,189	8 284	0,107	3 896	0,100
II. kategória (INTERDEPENDENT)	184 841	1,248	1 583 538	4,494	105 391	1,367	49 029	1,253
Ruházat, textil- és cipőárúk	4 025	0,027	9 370	0,027	2 045	0,027	2 539	0,065
Ékszerek és érmék	1 201	0,008	2 366	0,007	496	0,006	617	0,016
Egyéb kézművesárúk	10 382	0,070	28 043	0,080	6 168	0,080	5 454	0,139
Bútor	3 209	0,022	9 150	0,026	2 184	0,028	1 727	0,044
Háztartási eszközök, porcelán és üveg	130	0,001	269	0,001	61	0,001	56	0,001
Tapéta és szőnyeg	29	0,000	131	0,000	20	0,000	21	0,001
Játékok és számítógépes játékok	2 105	0,014	5 327	0,015	1 526	0,020	1 564	0,040
Építészet, mérnöki tervezés, elemzés	33 578	0,227	61 921	0,176	16 487	0,214	9 510	0,243
Múzeumok	12 028	0,081	21 500	0,061	9 264	0,120	2 680	0,068

	GDP		BRUTTÓ KIBOCSÁTÁS		MUNKAVÁLLALÓI JÖVEDELEM		FOGLALKOZTATOTTI LÉTSZÁM	
	MFT	%	MFT	%	MFT	%	FŐ	%
III. kategória (PARTIAL) összesen	66 687	0,450	138 077	0,392	38 251	0,496	24 168	0,617
Általános kereskedelem	82 946	0,560	174 853	0,496	45 250	0,587	24 700	0,631
Szállítás, posta, távközlés	66 388	0,448	124 186	0,352	38 622	0,501	17 500	0,447
IV. kategória (NON-DEDICATED SUPPORT)	149 334	1,008	299 039	0,849	83 872	1,088	42 200	1,078
I+II+III+IV NEMZETGAZDASÁG ÖSSZESEN	987 433	6,668	3 412 546	9,684	552 722	7,169	277 972	7,102
NEMZETGAZDASÁG ÖSSZESEN	14 807 634	100,000	35 239 550	100,000	7 710 098	100,000	3 914 163	100,000

